

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Veronika AVAKIAN, Gintarė TARALIENĖ

**LIETUVOS KOMERCINIŲ BANKŲ KREDITAVIMO PASLAUGŲ
FIZINIAMS ASMENIMS KONKURENCINGUMO EKONOMINIS
VERTINIMAS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2009

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Veronika AVAKIAN, Gintarė TARALIENĖ

**LIETUVOS KOMERCINIŲ BANKŲ KREDITAVIMO PASLAUGŲ
FIZINIAMS ASMENIMS KONKURENCINGUMO EKONOMINIS
VERTINIMAS**

Magistro darbas

Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)

Magistro darbo autorės Veronika Avakian, Gintarė Taralienė

(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas doc. dr. Diana Cibulskienė

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas _____

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

SANTRAUKA

Veronika Avakian, Gintarė Taralienė

Lietuvos komercinių bankų kreditavimo produktų fiziniams asmenims konkurencingumo ekonominis vertinimas.

Magistro darbas

Magistro darbo pirmojoje dalyje išanalizuoti ir susisteminti įvairių Lietuvos ir užsienio autorių kredito ir kreditavimo politikos sampratos, kredito rizikos dedamosios ir pagrindinių komercinių bankų konkurencingumo požymių ir jų ekonominio vertinimo metodų teoriniai aspektai. Analitinėje darbo dalyje atlikta Lietuvos komercinių bankų kreditavimo paslaugų fiziniams asmenims teikimo ekonominė analizė ir nustatyta, kad bankai lyderiai Lietuvoje – SEB, Swedbank, DnB NORD, bankai pasekėjai – Danske, Nordea ir bankai rinkos nišos užpildytojai – Snoras, Šiaulių, Ūkio, Medicinos, Parex. Konstruktvyioje magistro darbo dalyje išsiaiškinta, kad pagrindiniai rodikliai, kurie įtakoja komercinių bankų konkurencingumą Lietuvoje – palūkanų norma litais ir fizinių asmenų indėlių lygis. Vienodos tendencijos veikia visiems bankams, išskyrus Nordea, t.y. kreditavimo paslaugų fiziniams asmenims augimą Lietuvos komerciniuose bankuose įtakoja palūkanų normos (litais) mažėjimas ir fizinių asmenų indėlių augimas.

SUMMARY

Veronika Avakian, Gintare Taraliene

Economic competitiveness rating of Lithuanian commercial banks' loan products to individuals

Master's work

In the first part of master's work various Lithuanian and foreign authors' concepts of credit and credit policy, credit risk components, major commercial banks' economic competitiveness characteristics and theoretical aspects of their evaluation methods are analyzed and systematized. In the analytical part of the work Lithuanian commercial banks' economic analysis and the provision of loan providing to individuals is carried out revealing that in Lithuania the leading banks are SEB, Swedbank, DnB NORD, bank followers - Danske, Nordea and bank market niche-filler Snoras, Siauliai bank, Ūkio bank, Medicinos bank and Parex . In the constructive part of the work it is clarified that the key indicators which affect the competitiveness of commercial banks in Lithuania are the interest rate in LTL and the level of

individual deposits. A similar trend affects all banks, except for Nordea, i.e. credit facilities to individuals are influenced by the decline of Lithuanian commercial banks interest rate in LTL and the growth of individual deposits.

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS	7
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	9
ĮVADAS	11
1. KOMERCINIŲ BANKŲ KREDITAVIMO PASLAUGŲ ESMĖS IR JŲ KONKURENCINGUMO VERTINIMO TEORINIAI ASPEKTAI.....	13
1.1. Bankų veiklos esmė ir jų veiklos procesų organizavimas	13
1.2. Kredito sampratos teoriniai ypatumai.....	15
1.2.1. Kredito esmė, savybės ir funkcijos	15
1.2.2. Kredito rūšys bei principai	17
1.2.3. Kredito sistemos samprata ir likvidumo, pelningumo, saugumo principų taikymas bankinėje veikloje	18
1.2.4. Kreditavimo politikos teorinis įvertinimas	21
1.3. Palūkanų ir kreditų apdraudimo priemonės.....	24
1.4. Kredito rizikos samprata ir jos valdymas	28
1.5. Paskolos gavėjo kreditavimo vertinimas	32
1.5.1. Kreditavimo vertinimo metodai ir modeliai	33
1.5.2. Reitingavimo sistema, paskolų registras kaip priemonė kreditavimo įvertinimui.....	35
1.6. Konkurencingumo vertinimo samprata ir procesas	37
1.6.1. Konkurentų samprata ir konkurentų analizės teoriniai ypatumai.....	37
1.6.2. Paslaugų įmonės išorinės ir vidinės aplinkos analizė.....	41
1.6.3. Konkurencinių pranašumų samprata, šaltiniai ir jų įgijimo būdai	43
1.6.4. Paslaugų įmonių konkurencijos strategijos pagal konkurentų rūšis.....	47
1.7. Bankų sektoriaus konkurencingumo įvertinimo teoriniai metodai.....	51
2. LIETUVOS KOMERCINIŲ BANKŲ KREDITAVIMO PASLAUGŲ EKONOMINĖ ANALIZĖ, SIEKIANČI ĮVERTINTI JŲ KONKURENCINGUMĄ.....	55
2.1. Lietuvos komercinių bankų kapitalo dydžio ir kilmės palyginimas.....	56
2.2. Lietuvos komercinių bankų kreditavimo produktų fiziniams asmenims įvertinimas....	60
2.3. Lietuvos komercinių bankų kreditavimo rinkos fiziniams asmenims ekonominis vertinimas	64
2.4. Lietuvos komercinių bankų veiklos pagrindinių ekonominių rodiklių vertinimas.....	79
2.4.1. Lietuvos komercinių bankų pelningumo rodiklių analizė.....	79
2.4.2. Lietuvos komercinių bankų likvidumo rodiklio analizė.....	86

2.4.3. Lietuvos komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims palūkanų normų kitimo vertinimas	88
3. LIETUVOS KOMERCINIŲ BANKŲ PASKOLŲ FIZINIAMS ASMENIMS KONKURENCINGUMO FAKTORINĖ ANALIZĖ.....	90
3.1. Lietuvos bankinio sektoriaus aplinkos analizė	90
3.2. Lietuvos komercinių bankų veiklos ekonominių rodiklių ir fizinių asmenų paskolų konkurencingumo statistinių ryšių nustatymas	95
3.3. Lietuvos komercinių bankų veiklos ekonominių rodiklių įtakos fizinių asmenų paskolų konkurencingumui vienfaktorinė dispersinė analizė	99
IŠVADOS	104
REKOMENDACIJOS	107
LITERATŪRA	108

LENTELIŲ SARAŠAS

1 lentelė. Komerčio banko apibrėžimas	13
2 lentelė. Kreditavimo proceso veiksniai	16
3 lentelė. Grynujų pinigų srautų šaltiniai ir jų panaudojimas	23
4 lentelė. Kreditų rūšys ir jų kainos elementai	27
5 lentelė. Pagrindinės rizikos rūšys finansinėms įstaigoms	29
6 lentelė. Įsipareigojimų nevykdymo tikimybės modelių tipai	34
7 lentelė. Paskolų registrų palyginimas	36
8 lentelė. Konkurencinių situacijų pagrindiniai bruožai įvairiose rinkose	38
9 lentelė. Pagrindinės konkurentų grupės	40
10 lentelė. SPACE matricoje naudojami parametrai ir jų vertinimo rodikliai	42
11 lentelė. H statistikos reikšmės aiškinimas	52
12 lentelė. P-R modelio tyrinėjimų rezultatai	52
13 lentelė. Įregistruotas Lietuvos komercinių bankų akcinis kapitalas	56
14 lentelė. Lietuvos komercinių bankų kapitalo kilmės procentinė dalis	59
15 lentelė. Lietuvos komercinių bankų kreditavimo produktų fiziniams asmenims palyginimas	60
16 lentelė. Vartojamosios paskolos atmainos	62
17 lentelė. Studentų paskolų rūšys	63
18 lentelė. Lietuvos komercinių bankų paskolų dalis turte 2006 ir 2009 metų I ketvirtį, proc.	68
19 lentelė. Lietuvos komercinių bankų paskolų dalis indėlių sumoje 2006 ir 2009 metų I ketvirtį, kartais	69
20 lentelė. Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų rinkos dalis 2006 ir 2009 metų I ketvirtį, proc.	72
21 lentelė. Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų dalis bendrame paskolų portfelyje 2006 ir 2009 metų I ketvirtį, proc.	73
22 lentelė. Lietuvos komercinių bankų paskolų dalis fizinių asmenų indėlių sumoje 2006 ir 2009 metų I ketvirtį, kartais	74
23 lentelė. Pagrindiniai banko pelningumo rodikliai ir jų apskaičiavimo formulės	80
24 lentelė. Lietuvos komercinių bankų likvidumo rodiklio kitimas, proc.	87
25 lentelė. Lietuvos bankinio sektoriaus PEST analizės rezultatai	90
26 lentelė. SPACE parametrų kintamųjų vertinimo skalė	92
27 lentelė. Koreliacijos koeficiento reikšmių skalė	96
28 lentelė. Koreliacinio ryšio stiprumas tarp komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims ir palūkanų normos	97

29 lentelė. Koreliacinio ryšio stiprumas tarp komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims ir likvidumo rodiklio	97
30 lentelė. Koreliacinio ryšio stiprumas tarp komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims ir pelningumo rodiklių	98
31 lentelė. Koreliacinio ryšio stiprumas tarp komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims ir fizinių asmenų indėlių	99
32 lentelė. Vienfaktorinės analizės tarp fizinių asmenų paskolų ir palūkanų normos rezultatai.	101
33 lentelė. Vienfaktorinės analizės tarp fizinių asmenų paskolų ir fizinių asmenų indėlių rezultatai	102

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Kredito rūšys	17
2 pav. Kredito sistemos veikimas	19
3 pav. Banko likvidumo schema	20
4 pav. Palūkanų normai įtaką darantys veiksniai	25
5 pav. Kredito rizikos valdymo schema	31
6 pav. M.Porterio penkių jėgų modelis	40
7 pav. Konkurencinių pranašumų šaltiniai	44
8 pav. Eskalavimo proceso samprata	46
9 pav. Konkurencinio pranašumo siekimo strategijos	48
10 pav. Konkurencijos su rinkos lyderiu strategijos arba jos vengimas	49
11 pav. AB DnB NORD banko akcininkai 2008 metais, proc.	57
12 pav. AB banko „Snoras“ akcininkai 2008 metais, proc.	58
13 pav. AB Ūkio banko akcininkai 2008 metais, proc.	58
14 pav. UAB Medicinos banko akcininkai 2008 metais, proc.	59
15 pav. Lietuvos komercinių bankų turto kitimas 2006 metais – 2009 metų I ketvirtį, mln. Lt	64
16 pav. Lietuvos komercinių bankų turto kitimas 2006-2009 metų I ketvirtį, proc.	65
17 pav. Lietuvos komercinių bankų paskolų klientams pokytis, proc.	66
18 pav. Lietuvos komercinių bankų paskolų klientams kitimas 2006 metais – 2009 metų I ketvirtį, mln. Lt	66
19 pav. Lietuvos komercinių bankų paskolų klientams kitimas kiekvienų metų I ketvirtį, proc.	67
20 pav. Lietuvos komercinių bankų paskolų klientams dalies turte ir indėlių sumoje kitimas, proc.	68
21 pav. Bendras Lietuvos komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims pokytis, proc.	70
22 pav. Lietuvos komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims kitimas 2006 metais – 2009 metų I ketvirtį, mln. Lt	70
23 pav. Lietuvos komercinių bankų paskolų fiziniams kitimas kiekvienų metų I ketvirtį, proc.	70
24 pav. Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų dalis bendrame paskolų portfelyje ir fizinių asmenų indėlių sumoje, proc.	72
25 pav. Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų portfelio struktūra 2006 m. I ketvirtį, proc.	74
26 pav. Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų portfelio struktūra 2009 m. I ketvirtį, proc.	75
27 pav. Lietuvos komercinių bankų naujai pasirašytos būsto paskolos 2007-2009 m. I ketvirčio laikotarpiu, mln. Lt	76

28 pav. Lietuvos komercinių bankų naujai pasirašytos vartojimo paskolos 2007-2009 m. I ketvirčio laikotarpiu, mln. Lt	77
29 pav. Lietuvos komercinių bankų naujai pasirašytos kitos paskolos 2006-2009 m. I ketvirčio laikotarpiu, mln. Lt	78
30 pav. Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų skaičiaus kitimas, proc.	78
31 pav. Lietuvos komercinių bankų – lyderių – grynojo pelningumo rodiklio kitimas, proc.	80
32 pav. Lietuvos komercinių bankų – pasekėjų – grynojo pelningumo rodiklio kitimas, proc.	81
33 pav. Lietuvos komercinių bankų – rinkos nišos užpildytojų – grynojo pelningumo rodiklio kitimas, proc.	82
34 pav. Lietuvos komercinių bankų – lyderių – ROA rodiklio kitimas, proc.	83
35 pav. Lietuvos komercinių bankų – pasekėjų – ROA rodiklio kitimas, proc.	83
36 pav. Lietuvos komercinių bankų – rinkos nišos užpildytojų – ROA rodiklio kitimas, proc.	84
37 pav. Lietuvos komercinių bankų – lyderių – ROE rodiklio kitimas, proc.	85
38 pav. Lietuvos komercinių bankų – rinkos nišos užpildytojų – ROE rodiklio kitimas, proc.	86
39 pav. Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų litais palūkanų normos kitimas, proc.	88
40 pav. Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų eurais palūkanų normos kitimas, proc.	89
41 pav. Lietuvos komercinių bankų lyderių SPACE analizės rezultatai	93
42 pav. Lietuvos komercinių bankų pasekėjų SPACE analizės rezultatai	94
43 pav. Lietuvos komercinių bankų rinkos nišos užpildytojų SPACE analizės rezultatai	95

IVADAS

Temos aktualumas. Efektyvi kreditų valdymo politika ir praktika garantuoja kredito įstaigų veiklos efektyvumą ir pelningumą, skatina verslininkystės plėtojamą ir valstybės ekonomikos plėtrą. Kreditavimas suteikia galimybę komerciniams bankams ir kitoms kredito institucijoms uždirbti pinigus ir racionaliai paskirstyti finansinius išteklius perspektyviausioms verslo šakoms bei namų ūkiams. Pagrindinis racionalios kreditavimo politikos principas yra depozitinės veiklos ir kreditavimo proceso harmoningumas, t.y. kredito grąžinimo terminų fiksavimas ir derinimas, atsižvelgiant į faktinę depozitinę bazę. Depozitinės veiklos ir kreditavimo terminų pusiausvyros suderinimas bei užtikrinimas yra bankininkystės sėkmės veiksnys. Kreditavimas komerciniuose bankuose yra visuomet siejamas su kredito rizika, kuri ir sudaro didžiausią bankų rizikos dalį, nes paskolų teikimas yra viena iš pagrindinių bankų veiklos krypčių. Žymios aktyvų dalies panaudojimas kreditinėms operacijoms ir didelės apimties kreditų negrąžinimas banką gali priversti bankrutuoti. Tokiu būdu kreditavimas ir jo rizikos valdymas tampa aktualia problema bankų konkurencinėje kovoje.

Temos naujumas. 2008 metais prasidėjusi ekonominė krizė pasaulyje ir Lietuvoje sukėlė sumaištį kreditavimo paslaugų teikimo rinkoje. Komerciniai bankai ėmė kelti palūkanų normas, griežtinti kreditų teikimo sąlygas tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims. Tuo tarpu sumažėję atlyginimai ir didėjantis nedarbas didina nemokių klientų gretas. Visa tai atsiliepia bankų konkurencingumui, nes komerciniai bankai šiuo metu pradėjo konkuruoti ne mažindami kredito kainą, bet stengdamiesi išlaikyti kuo daugiau mokių klientų.

Darbo tikslas – įvertinti ir pagrįsti Lietuvos komercinių bankų kreditavimo paslaugų fiziniams asmenims konkurencingumą taikant ekonominės ir faktorinės analizės metodus.

Darbo uždaviniai:

- Išanalizuoti komercinių bankų veiklos, kredito sampratos, kreditavimo politikos, kredito rizikos ir jos valdymo teorinius aspektus;
- Išnagrinėti konkurencingumo vertinimo sampratą bei procesą paslaugų įmonių atveju ir pateikti bankų sektoriaus konkurencingumo įvertinimo teorinius aspektus;
- Išanalizuoti Lietuvos komercinių bankų veiklos ypatumus, vertinant bankų kapitalo kilmę ir dydį, produktus (asortimentą), užimamas rinkos dalis;
- Nustatyti Lietuvos komercinių bankų veiklos ekonominius rodiklius (pelningumas, ROA, ROE, likvidumas, fizinių asmenų indėlių lygis, palūkanų norma), jų kitimo tendencijas bei įvertinti, kaip šie rodikliai veikia komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims konkurencingumą.

Hipotezės:

- 1) Lietuvos komerciniai bankai lyderiai – SEB bankas, Swedbank, NORD bankas (pasirinkę agresyvią konkuravimo strategiją); bankai pasekėjai – Snoras, Danske, Nordea (pasirinkę konkurencinę strategiją); rinkos nišos užpildytojai – Šiauliai, Parex, Ūkio, Medicinos (pasirinkę gynybinę strategiją).
- 2) Kreditavimo paslaugų fiziniams asmenims konkurencingumo didėjimą Lietuvos komerciniuose bankuose įtakoja palūkanų normos mažėjimas, likvidumo rodiklio didėjimas, pelningumo rodiklių didėjimas ir fizinių asmenų indėlių augimas.

Tyrimo objektas – Lietuvos komercinių bankų kreditavimo paslaugų fiziniams asmenims konkurencingumas.

Darbo problema. Nagrinėjant komercinių bankų konkurencingumą kreditavimo paslaugų teikimo fiziniams asmenims rinkoje, svarbu įvertinti kriterijus, kuriais bankai atrenka paskolų (kreditų) gavėjus. Kreditų teikimui įtakos turi ir makroekonominė aplinka bei jos pokyčiai, nes, pavyzdžiui ekonominės krizės įtakoje, komerciniai bankai sugriežtino kreditų teikimo sąlygas, kėlė palūkanų normas, kas mažino kreditų gavėjų skaičių, tačiau iš kitos pusės optimizuoja bankų pelną. Komerciniai bankai šiuo metu rinkoje konkuruoja ne tik kredito kaina, tačiau ir siekdami pritraukti kuo daugiau mokių klientų. Siekiant nustatyti Lietuvos komercinių bankų teikiamų paskolų fiziniams asmenims ekonominį konkurencingumą, pirmiausiai reikia apibrėžti bankų veiklos ekonominius rodiklius, kurie veikia paskolų rinką.

Tyrimo metodai. Kreditų sampratos ir kreditavimo sistemos bei politikos teoriniai aspektai vertinti nagrinėjant Kancerevyčiaus G. (2004), Katkaus V. (1998), Kropo S. (1998) ir kt. autorių mokslinius leidinius, straipsnius, publikacijas. Komercinių bankų kreditavimo paslaugų fiziniams asmenims teikimo ekonominė analizė vykdyta, vertinant jų gebėjimą konkuruoti tarpusavyje pagal kapitalo dydį ir kilmę, teikiamus produktus (asortimentą), rinkos dalį. Siekiant nustatyti veiksnius, kurie veikia komercinių bankų teikiamų paskolų fiziniams asmenims konkurencingumą, bus analizuoti tokie bankų veiklos ekonominiai rodikliai: pelningumas, ROA, ROE, likvidumas, palūkanų normos kitimas, fizinių asmenų indėlių lygis. Ekonominių rodiklių įtakos bankų kreditavimo paslaugų fiziniams asmenims konkurencingumui įvertinti naudoti statistiniai metodai – koreliacija (siekiant nustatyti priežastinius ryšius) ir vienfaktorinės dispersinės analizė (siekiant nustatyti tų ryšių kitimo kryptis). Skaičiavimai atlikti elektroninės skaičiuoklės *Excel* pagalba.

1. KOMERCINIŲ BANKŲ KREDITAVIMO PASLAUGŲ ESMĖS IR JŲ KONKURENCINGUMO VERTINIMO TEORINIAI ASPEKTAI

Šiame skyriuje bus įvertinta komercinių bankų veiklos esmė ir jų veiklos procesų organizavimo teoriniai ypatumai, apibrėžta kredito samprata, savybės, funkcijos bei rūšys, nurodyti kreditavimo sistemos teoriniai ypatumai, įvertinta palūkanų ir kreditų apdraudimo priemonės, apibrėžtos pagrindinės kredito rizikos. Taipogi bus išanalizuota komercinių bankų teikiamų paslaugų konkurencingumo teoriniai matmenys – pateiktas paskolos gavėjo kreditingumo įvertinimas.

1.1. Bankų veiklos esmė ir jų veiklos procesų organizavimas

Ekonominiu požiūriu egzistuoja keletas komercinių bankų apibrėžimų (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Komercinio banko apibrėžimas

Autorius	Apibrėžimas
Kancerevyčius (2004)	<i>Komerciniai bankai</i> – tokie finansiniai tarpininkai, kurie sukaupia lėšas terminuotųjų ir einamųjų indėlių (depozitų) pavidalu iš juridinių bei fizinių asmenų ir sukauptas lėšas naudoja komercinėms, vartotojiškoms, hipotekos (būsto) ir kitokioms paslaugoms teikti
LR komercinių bankų įstatymas, 25 straipsnis	<i>Bankas</i> – tai akcinio kapitalo pagrindu veikianti įmonė, kuri verčiasi indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimu ar (ir) paskolų teikimu ir prisiima su tuo susijusią riziką bei atsakomybę, taip pat užsiima kita veikla
Ivaškevičius, Sakalas (1997)	<i>Bankai</i> yra finansinės institucijos, kurių veiklos objektas yra pinigai ir jiems prilygintos likvidžios priemonės – kvazipinigai

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Bankai savo veikloje vadovaujasi daugeliu įstatymu: komercinių bankų steigimo tvarką reglamentuoja LR komercinių bankų įstatymas; taipogi bankų veiklą reglamentuoja LR Civilinis kodeksas, LR akcinių bendrovių įstatymas, LR įmonių įstatymas ir kt. Banko steigėjai gali būti fiziniai ir juridiniai asmenys, įmonės, neturinčios juridinio asmens teisių, ir užsienio bankai sudarę steigimo sutartį, kuri suteikia teisę atsidaryti akcinio kapitalo kaupimo sąskaitą LR įregistruotame banke arba Lietuvos banke. Steigėjų skaičius negali būti mažesnis nei 7 ir kiekvienas iš jų turėtų būti steigiamo banko akcininku, steigimo metu įsigijęs ne mažiau kaip 2 proc. banko akcinio kapitalo. Bankas gali būti steigiamas uždaruju būdu, akcijas platinant tik tarp steigėjų ar asmenų, kuriems jos pasiūlomos tiesiogiai, arba atviruoju būdu, kai akcijos platinamos viešai, t.y. jas gali įsigyti kiekvienas norintis, ir apie tokią galimybę yra paskelbiama viešai (Katkus, 1998, p. 14).

Pagrindinės bankų vykdomos funkcijos (Ivaškevičius, Sakalas, 1997):

1. *Atsiskaitymų funkcija* garantuoja atsiskaitymų saugumą, patikimumą, sumažina grynųjų pinigų poreikį, nes atsiranda nepiniginiai atsiskaitymai tarp klientų. Ši funkcija apima ir valiutos, tauriųjų metalų keitimo operacijas, kuriose jie įvairiais kursais keičiami į grynuosius pinigus bei vekselius.

2. *Indėlių priėmimo/deponavimo funkcija* – tai laisvų lėšų surinkimas iš įmonių, privačių asmenų ir reikalingo ūkiui bei gyventojams kredituoti kapitalo sukauptas.

3. *Kreditavimo funkcijos* tikslas – paskirstyti sukauptas lėšas įmonėms ir gyventojams, siekiant didžiausio efektyvumo tiek kreditus gaunančiojo, tiek juos išduodančiojo požiūriu.

Dažnai yra skiriamos antrinės bankų vykdomos funkcijos: *transportavimo* (tai pinigų ar vertybinių popierių perkėlimas erdvėje iš vieno banko į kitą klientams), *saugojimo* (garantuoja patikėtų likvidžių priemonių saugumą; jis aktualus, kai už tam tikrą atlyginimą saugomi klientų brangieji metalai, vertybiniai popieriai, papuošalai) ir *paruošimo* (reikalinga tam, kad greitai atliktų operacijas – pinigai suskaičiuojami, surūšiuojami, parengiami reikalingi dokumentai ir ataskaitos).

Pagrindinės komercinių bankų vykdomų operacijų rūšys: indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimas; skolinimas (įskaitant hipotekines paskolas); pinigų pervedimas; mokėjimo kortelių ir kitų mokėjimo priemonių išleidimas ir (arba) operacijų su jomis atlikimas; finansinė nuoma (lizingas); finansinių laidavimų ir finansinių garantijų teikimas; sandorių sudarymas savo ar kliento sąskaita dėl pinigų rinkos priemonių (čekių, vekselių, indėlių sertifikatų ir t.t.), užsienio valiutos, finansinių būsimųjų ir pasirinkimo sandorių, valiutos keitimo kurso nustatymo ir palūkanų normos nustatymo priemonių, viešosios apyvartos vertybinių popierių, tauriųjų metalų; investicinės paslaugos; finansinis tarpininkavimas (agento veikla); pinigų tvarkymas; informacijos bei konsultacijų kredito teikimo ir mokėjimo klausimais teikimas; seifo kameros nuoma; valiutos keitimas (grynaisiais pinigais); piniginių lėšų saugojimas ir administravimas; įmonių konsultavimas dėl kapitalo struktūros, gamybos strategijos ir su tuo susijusių klausimų, taip pat konsultacijos ir paslaugos, susijusios su įmonių reorganizavimu, pertvarkymu ir pirkimu; su vertybinių popierių emisijomis susijusių paslaugų teikimas; elektroninių pinigų išleidimas ir tvarkymas; atsiskaitymų tarp kredito įstaigų įskaitymas (kliringas); investicinių fondų ar investicinių kintamojo kapitalo bendrovių administravimas.

Bankų sistema – viena svarbiausių rinkos ekonomikos struktūrų, įtakojama tiek mikroekonominių, tiek makroekonominių veiksnių (Ivaškevičius, Sakalas, 1997). Efektyvi bankų priežiūra yra esminis stiprios ekonominės aplinkos komponentas, nes bankų sistema vaidina vieną pagrindinių vaidmenų atliekant mokėjimus, akumuliuojant ir paskirstant santaupas. Pasak Jočienės, Staškevičiaus (1998), nors bankų priežiūros kaštai yra aukšti, silpnos priežiūros kaštai – dar aukštesni. Vaškelaitis (2003) nurodė universalius bankų priežiūros tikslus:

- Indėlininkų ir skolininkų apsauga, t.y. svarbiausias bankų priežiūros tikslas.

- Monetarinio bei finansinio stabilumo palaikymas – šis tikslas suprantamas kaip ūkiui reikalingo optimalaus pinigų kiekio užtikrinimas ir stabilios mokėjimų sistemos palaikymas.
- Reguliavimo sistemos, skatinančios efektyvumą ir konkurenciją, kurie priklauso nuo rinkoje veikiančių bankų skaičiaus bei galimybės kitiems bankams jungtis į bankų sistemą, sukūrimas.
- Vartotojų interesų gynimas – vartotojų atžvilgiu bankų priežiūros ir reguliavimo tikslas yra užtikrinti, kad priimant indėlius ir teikiant paskolas visi vartotojai būtų traktuojami vienodai.

Panaudodamas išteklius kreditavimui, bankas gauna pelną, o kartu patenkina klientų kredito poreikį. Svarbiausia – „kredito portfelio“ išteklių teisingas paskirstymas kreditavimo sritims ir rūšims.

1.2. Kredito sampratos teoriniai ypatumai

1.2.1. Kredito esmė, savybės ir funkcijos

Kredito sąvoka kilo iš lotynų kalbos žodžio „credo“ – „tikėti“, „pasitikėti“.

Kreditas – ekonominiai piniginiai santykiai, susiję su įmonių, organizacijų ir gyventojų laikinai laisvų pinigų kaupimu ir tiksliniu jų teikimu, apmokėjimo ir grąžintinumo pagrindais (Aleksnevičienė, 2005). Kredito santykiuose dalyvauja (Ališauskas, Vaškelaitis, 1998):

- pirminiai investuotojai, t.y. laisvų finansinių išteklių savininkai, kurie skirtingais būdais kaupia juos bankuose, kitose kredito įstaigose arba paskolina juos tiesiai kredito gavėjams;
- bankai ir kitos kredito įstaigos, kurie sukauptus išteklius paskolina subjektams, stokojantiems pinigų;
- kredito gavėjai, kurie per kredito įstaigas arba tiesiogiai per investuotojus gauna kreditą ir panaudoję jį, grąžina kredito davėjams.

Kreditavimo procese dalyvaujantys veiksniai apibrėžiami 2 lentelėje.

Pasak Bartkaus, Buškevičiūtės (1993), kreditavimo objektui (ir pačiam kreditavimo procesui) būdingos savybės:

- *Grįžtamumas* – iš pradžių objektas iš kreditoriaus perduodamas skolininkui, o paskui – atvirkščiai, skolintos vertybės nuosavybės teisės lieka kreditoriui, tačiau už objektą atsakingas skolininkas. Grąžindamas kreditą kreditorius privalo grąžinti objektą, kurio vertė yra ekvivalenti paskolintajai, tačiau tai ne visuomet įmanoma, nes skolininkas gali tapti nemokus, gali keistis ekonominės sąlygos.

- *Avansavimas* – skolininkas gali kreditą gauti ir tada, kai dar nesiėmė konkrečių veiksmų, tačiau žino, jog toji veikla tikrai jam atneš pelną;

- *Sukauptų lėšų dalyvavimas* kito subjekto veikloje – tokiu būdu nenutrūksta gamybos procesas ir nesumažėja jos efektyvumas, t.y. kredito dėka, įmonėms nereikia papildomo laiko nuosavo kapitalo sukaujimui.

2 lentelė

Kreditavimo proceso veiksniai

Autorius	Apibrėžimas
<i>Kreditorius</i>	Tai subjektas, kuris duoda vertybes laikinam naudojimui.
<i>Kredito šaltinis</i>	Tiek nuosavos, tiek skolintos lėšos
<i>Skolininkas</i>	Tai subjektas, kuris iš kreditoriaus ima kreditą pinigine ar kitokia forma, kad padėtų išspręsti jam iškilusią problemą
<i>Kreditavimo objektas</i>	Tai materialinės vertybės arba sąnaudos, kurioms skolininkas neturi nuosavų lėšų

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal Aleknevičienė V. (2004). Finansų valdymas. Kaunas: Technologija.

Išanalizavus literatūrą, pastebėjome, jog visi autoriai išskiria dvi pagrindines kredito funkcijas (Aleknavičienė, 2005; Ivaškevičius, Sakalas, 1997; Lileikienė, Martinkienė, 2005; Mačerinskienė, Ivaškevičiūtė, 2004 ir kt.):

- *Paskirstomąją* - reiškia, kad su vienu fizinių ar juridinių asmenų pagalba laikinai laisvomis pinigėmis lėšomis yra patenkinami laikini kitų fizinių ar juridinių asmenų piniginių lėšų poreikiai. Lėšos paskirstomos gražintinumo principu, konkrečios lėšų paskirstymo kryptys yra įvairios – tai priklauso nuo kredito formos ir rūšies. Negrąžinamai paskirstoma tik ta lėšų dalis, kuri sumokama palūkanų forma. Galima būtų išskirti šias paskirstomosios kredito funkcijos ypatybes: apima tik laikinai laisvas lėšas (paskirstymas per kreditą apima plačias galimybes, nes jis praktiškai apima visų visuomeninių ūkių laikinai laisvas lėšas; lėšų paskirstymas per kreditą potencialiai perauga į paskirstymus per biudžetinę sferą; kreditas yra labiau prieinamas bei pasižymi operatyvumu); patenkina tik laikinus poreikius, nes kreditas suteikiamas tik apibrėžtam laiko tarpui; kreditas įtakoja ne tik to laikotarpio BNP, bet ir gamybos priemonių, sukurtų pastaruoju laikotarpiu, vertę; gali būti paskirstomos ne tik piniginės lėšos, bet ir prekės; kreditas įgyja gamybinį charakterį, nes jis įsijungia į skolininko veiklos ratą – kreditas turi būti panaudojamas kuo efektyviau; paskirstymas gali būti skirtingo laipsnio, nes gali vykti tarp skirtingų teritorijų.

- *Pakeičiamąją* – reiškia, kad apyvartoje esantys gryniesi pinigai pakeičiami kreditiniais pinigais, o atsiskaitymuose tarp įmonių gryniesi pinigai pakeičiami, darant atitinkamus įrašus sąskaitose, esančiose bankuose. Keičiant grynuosius pinigus kreditinėmis operacijomis sumažėja cirkuliacijos kaštai ir spartėja apyvartinio kapitalo apyvartumas.

Kai kurie autoriai išskiria ir *kontrolinę funkciją* – kontroliuoja kredito įstaigos arba verslo subjektų, suteikiančių komercinį kreditą, veiklą; ji padeda užtikrinti kredito gražinimą laiku

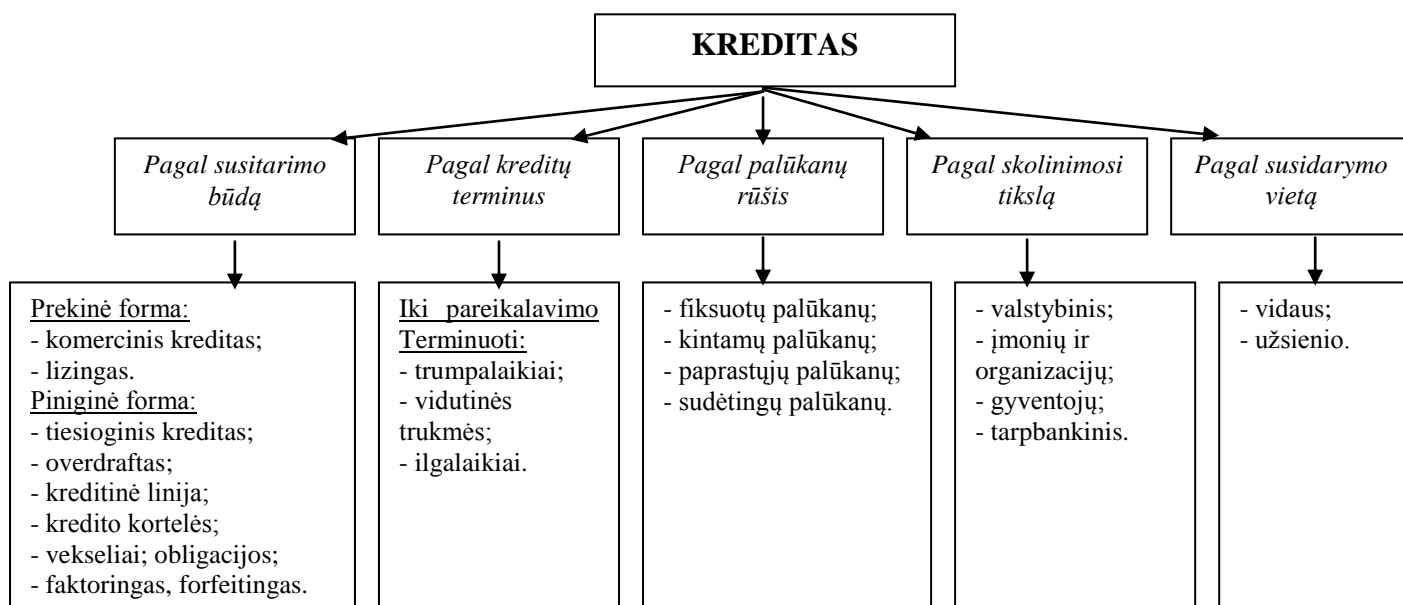
(Aleksnevičienė, 2005). Šią funkciją atlieka bankai, nors, žinoma, kreditorius vykdo kontrolę, nes jis yra suinteresuotas kredito grąžinimu.

Dažnai yra išskiriama ir *piniginė (emisinė) funkcija*, kuri yra susijusi su pinigų išleidimu į apyvartą (Matten, 1996). Kredito atveju emisija sutapatinama su kreditų suteikimu. Tačiau vyraujanti nuomonė, kad paskola - ne vertybė, o tik piniginiai ženklai, priverčiantys atskirti kreditą ir pinigus kaip atskirus ekonominius vienetus. Ekonominėje literatūroje dar gali būti išskirtos ir tokios funkcijos: lėšų akumuliacijos tarp įmonių ir gyventojų; pinigų apyvartos reguliavimo; palūkanų nustatymo ir kt.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad kreditas yra ekonominiai piniginiai santykiai, susiję su įmonių, organizacijų ir gyventojų laikinai laisvų pinigų kaupimu ir tiksliniu jų teikimu, apmokėjimo ir grąžintinumo pagrindais. Kredito santykiuose dalyvauja laisvų finansinių išteklių savininkai, bankai ir kitos kredito įstaigos bei kredito gavėjai. Kreditas atlieka tokias funkcijas: paskirstomąją, pakeičiamąją, kontrolinę ir piniginę.

1.2.2. Kredito rūšys bei principai

Kreditų rūšys priklauso nuo klasifikavimo kriterijų: susitarimo būdo, apdraudimo būdo, kreditų terminų, palūkanų rūšių, gavėjo ir skolinimosi tikslo, kredito susidarymo vietos. Kredito formos apibrėžtos 1 paveiksle.

1 pav. Kredito rūšys

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal Aleksnevičienė V. (2005). Finansai ir kreditas. Vilnius: Enciklopedija

Kitoje literatūroje skiriamos kitokios kreditų rūšys (žr. 1 priedą).

Kreditavimas remiasi tam tikra metodologija, kurios vienas iš elementų yra principai. Jų turi būti laikomasi vykdant bet kurią kredito rinkos operaciją (Jurgutis, 1996; Obi, 1998):

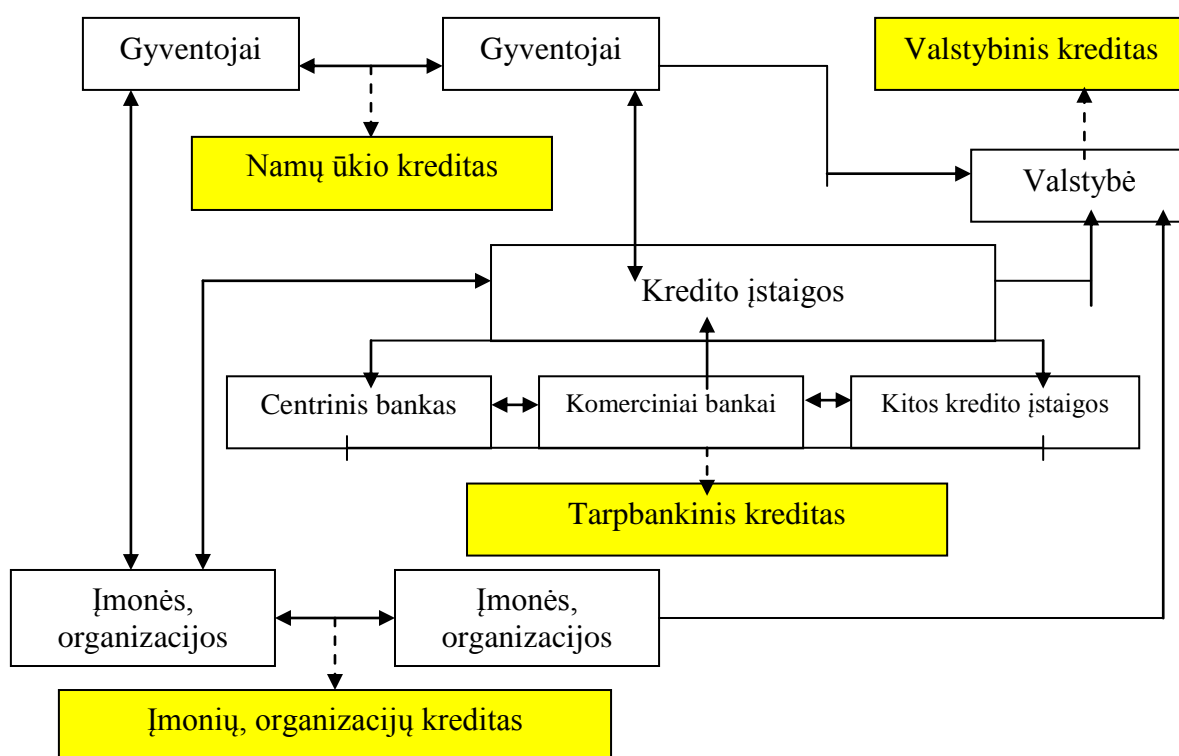
- *Tikslinio pobūdžio principas* reikalauja, kad kreditai būtų išduoti sutartyje apibrėžtam tikslui. Kreditorius, atsižvelgdamas į kredituojamo objekto riziką, nustato tam tikrą palūkanų normą. Jei išduodama ilgalaikė banko paskola vienam investicijų projektui finansuoti, tai ji negali būti panaudota kitam investicijų projektui finansuoti. Jei trumpalaikė banko paskola išduodama žaliavoms pirkti, ji negali būti naudojama darbo užmokesčiui mokėti ir pan.
- *Terminuotumo principas* reikalauja, kad kreditai būtų išduodami tam tikram laikui. Kredito sandoriuose pinigų sumos, nepriklausomai nuo jų kilmės ir paskirties, būtinai siejamos su tam tikrais laiko momentais arba intervalais. Šio principo svarbą lemia kreditavimo pobūdis, nes įvairiais laiko momentais gautų ir išleistų pinigų dabartinė vertė nevienoda.
- *Grąžintinumo principas* reikalauja, kad suteiktas kreditas būtų grąžintas kreditoriaus numatytais terminais arba jam pareikalavus. Už laiku nesumokėtas palūkanas imami sutartyje numatyto dydžio delspinigiai. Laiku negrąžinus paskolos, nuo termino pasibaigimo dienos skaičiuojamos sutartyje numatytos padidintos palūkanos ir delspinigiai.
- *Apmokėjimo principas* reikalauja, kad už komercinį pasitikėjimą skolinant pinigus arba parduodant prekes ir paslaugas skolon reikia atlyginti. Prekes arba pinigus galima paskolinti nereikalaujant už tai palūkanų arba kitokio atlygio. Tokia ūkinė operacija kreditinių santykių nesukuria, todėl jos vadinti kreditu negalima.
- *Apdraudimo principas* reikalauja užtikrinti, kad kreditorius galėtų apginti savo turtinius interesus, jei skolininkas nevykdys prisiimtų įsipareigojimų. Apdraudimas yra aktualus nestabilioje ekonominėje sistemoje, kredituojant nepatikimus klientus ar rizikingus projektus, taip pat teikiant ilgalaikius kreditus.

Taigi, ekonomikos ir finansų mokslinėje literatūroje kreditai skirstomi pagal tam tikrus klasifikavimo kriterijus: susitarimo būdą, apdraudimo būdą, kreditų terminus, palūkanų rūšis, gavėjo ir skolinimosi tikslą, kredito susidarymo vietą. Kreditavimas remiasi tokiais principais: tikslinio pobūdžio, terminuotumo, grąžintinumo, apmokėjimo ir apdraudimo.

1.2.3. Kredito sistemos samprata ir likvidumo, pelningumo, saugumo principų taikymas bankinėje veikloje

Kreditų sistema – komercinių, finansinių operacijų, procedūrų ir kreditų valdymo visuma, teikianti kredito įstaigų valdytojams vertingą informaciją pertvarkant kreditinį portfelį ir administruojant kreditų teikimo tvarką (Rukuižienė, 1998, p. 323).

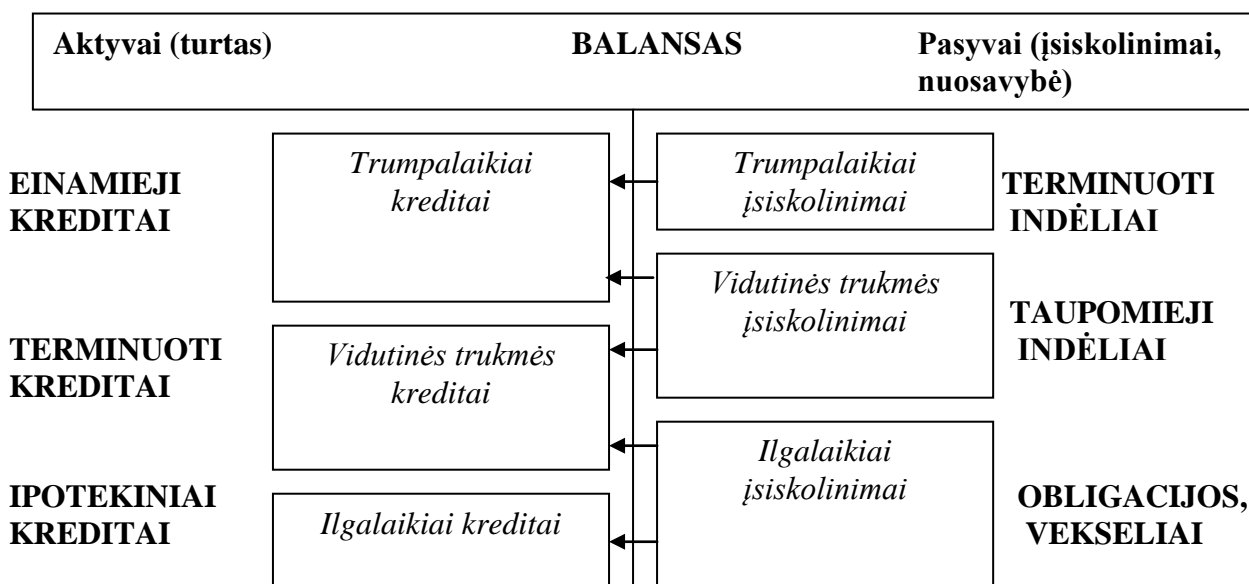
Kredito sistema – ekonominių piniginių santykių, susijusių su įmonių, organizacijų ir gyventojų laikinai laisvųjų pinigų kaupimu ir tiksliniu jų teikimu apmokėjimo ir grąžintumo pagrindais, įvairių formų ir metodų visuma (Aleksnevičienė, 2005). Kredito sistemoje dalyvauja gyventojai, įmonės bei organizacijos, valstybė ir kredito įstaigos (bankai, kredito unijos, kredito kooperatyvai ir pan.) Kredito sistemos veikimo principas pateiktas 2 paveiksle. Kredito sistemoje susiformuoja santykiai tarp: pačių gyventojų; gyventojų ir įmonių bei organizacijų; gyventojų ir kredito įstaigų; gyventojų ir valstybės; pačių įmonių bei organizacijų; įmonių bei organizacijų ir kredito įstaigų; įmonių bei organizacijų ir valstybės; pačių kredito įstaigų; kredito įstaigų ir valstybės. Kredito sistema veikia per kredito rinką, t.y. susidarius jos dalyvių kreditiniams santykiams.

2 pav. Kredito sistemos veikimas

Šaltinis: Aleksnevičienė V. (2005). Finansai ir kreditas. Vilnius: Enciklopedija

Pagrindinis racionalios kreditavimo politikos principas yra depozitinės veiklos ir kreditavimo proceso harmoningumas, t.y. kredito grąžinimo terminų fiksavimas ir derinimas, atsižvelgiant į faktinę depozitinę bazę. Indėlių (depozitų) formų įvairovė suteikia galimybę kredito institucijai naudotis turimais finansiniais ištekliais konkrečiu laikotarpiu. Trumpalaikiai depozitai – terminuoti indėliai, einamosios sąskaitos, darbo užmokesčio sąskaitos, - gali tapti kreditinės rizikos priežastimis, kai kreditavimui neracionaliai naudojami trumpalaikiai depozitai arba masiškai sumažėja depozitinė bazė (sutrunka atsiskaitymai su klientais) dėl išorinės aplinkos veiksnių poveikio. Todėl patikimiau kreditinį portfelį formuoti ir iš vidutinės trukmės bei ilgalaikių depozitų – taupomųjų sąskaitų, vekselių, obligacijų (Condrau, 1995).

3 pav. Banko likvidumo schema

Šaltinis: Rukuižienė R. (1998). Kreditinio portfelio struktūra standartinėje kreditų sistemoje. Vilnius.

Depozitinės veiklos ir kreditavimo terminų pusiausvyros suderinimas bei užtikrinimas yra bankininkystės sėkmės veiksnys (žr. 3 paveikslą).

Taigi, komercinio banko veiklos sėkmės garantas yra tinkamai suformuoti strategiją ir pasirūpinti paskolų portfeliu. Pagal Tarailą (2001) komercinio banko strategija turi suderinti tris pagrindinius principus: *pelningumą, likvidumą, saugumą*, siekiant efektyvinti banko veiklą (Кидуев, Петерсон, Блекует, 2001).

Visų šių trijų principų pasiekti tuo pačiu metu neįmanoma, todėl susidaro konfliktinė situacija, kurioje komerciniai bankai turi tiksliai apibrėžti, kuriam vienam iš šių principų atiduoda pirmenybę, nes nuo šio pasirinkimo priklauso bankų veiklos rezultatai (Mačerinskienė, Ivaškevičiūtė, 2000, p. 42). Siekdamas trijų pagrindinių principų, komercinis bankas turi priimti prieštarigus sprendimus (Lileikienė, Martinkienė, 2004, p. 118):

- norėdamas pasiekti aukštą pelningumo lygį, bankas privalo maksimizuoti ilgalaikių paskolų kiekį (rezultatas - aukštesnės palūkanos);
- norėdamas palaikyti reikiamą likvidumą, bankas privalo optimizuoti trumpalaikių paskolų kiekį;
- norėdamas užtikrinti saugumą, bankas privalo būti selektyvus, rinkdamasis klientus.

Mačerinskienė, Ivaškevičiūtė (2000) teigia, kad *likvidumas* – tai sugebėjimas laiku vykdyti savo mokestinius įsipareigojimus bei galimybė turimus išteklius paversti grynais pinigais ir vėliau juos panaudoti mokestinimas įsipareigojimams vykdyti. Ivaškevičius, Sakalas (1997), teigia, kad *likvidumo* sąvoka reiškia komercinio banko gebėjimą turimas finansines ir materialines vertybes paversti pinigineis lėšomis, dažniausiai grynaisiais pinigais, ir tais

pinigais padengti įsiskolinimus. Likvidumo matai, rodantys potencialų bankų skolinimosi pajėgumą:

- nuosavo kapitalo ir aktyvų santykis;
- rizikos aktyvų ir bendrųjų aktyvų santykis;
- paskolų netekimo ir grynujų paskolų lygis;
- pagrindinių depozitų ir bendrojo turto dydžio santykis;
- nepastovių (įsigytų) pasyvų ir likvidžių aktyvų santykis;
- indėlių struktūra.

Dažniausiai pagrindinis komercinio banko formavimo uždavinys – išlaikyti pusiausvyrą, sprendžiant „pelningumo-likvidumo“ dilemą (Lileikienė, Martinkienė, 2005, p. 120). **Pelningumas** – komercinio banko veikla, kuri turi sukurti bankui pelną. Komercinių bankų veiklos pelningumo valdymas numato jų pajamų ir išlaidų, pritrauktų lėšų, sąnaudų ir kreditavimo bei investicijų pajamų, finansinio rezultato stabilumo laidavimo, nuostolių rizikos kontrolę (Lileikienė, Martinkienė, 2004, p. 120).

Taigi, komercinis bankas, norėdamas išvengti pavojaus, siekia laikytis pelningumo, likvidumo ir saugumo principų suderinamumo savo veikloje, kuri vadinama auksine bankininkystės taisykle – harmonijos arba konkordancijos siekimo.

1.2.4. Kreditavimo politikos teorinis įvertinimas

Pagal banko finansinių ataskaitų (sąskaitų balansų lentelės, pelno (nuostolių) ataskaitos, grynujų pinigų srautų ataskaitos) rodiklius nustatomas kreditinio portfelio turinys ir kokybė. Sąskaitų balansų lentelė pateikia banko finansinės padėties informaciją (*turtas=skolinta nuosavybė+savininkų nuosavybė*), t.y. turimo turto dydį bei struktūrą ir skolas bei nuosavybę ataskaitiniu laikotarpiu, arba mokumo pagrindimą. Pelno (nuostolių) ataskaita leidžia patikrinti pajamų ir išlaidų santykį (*pelnas=metinės pajamos-laikotarpio išlaidos*) ataskaitiniu laikotarpiu padidėjimo metodu. Kai už suteiktas paslaugas nėra atsiskaityta, o kitais atvejais, ataskaitinio laikotarpio pabaigoje daromos ataskaitų įrašų korektūros (Sizer, 1989):

- pridedamos išlaidos, susijusios su ilgalaikio turto nusidėvėjimu ir nematerialaus turto amortizacija;
- pridedama probleminių (negrąžintinų) kreditų suma;
- pridedamos pajamos, gautos padidėjus palūkanų normai;
- atimamos pajamos, atidedamos vėlesniam laikotarpiui;
- pridedamos išlaidos, kurios buvo padarytos, bet nebuvo apskaitytos.

Pelno (nuostolių) ataskaitos duomenys yra faktiniai finansiniai rodikliai: grynieji pinigai, debitoriniai įsiskolinimai, atsargos (apskaitytos LIFO ir FIFO metodu) ir nuosavybė. Tačiau tyra

daug finansinių veiksnių, kurie nėra rodomi balanse kaip oficialūs duomenys, skirti akcininkams, kreditoriams, mokesčių inspekcijai ir pan. Tuomet bankai veda nebalansinę apskaitą, kurioje fiksuojama reikalinga analizei informacija (Kolb, Rodriquez, 1995):

- nenumatytos skolos ir neinventorizuoti probleminiai kreditai;
- neseniai sudarytos trumpalaikės kreditinės sutartys;
- bankų tarpusavio susitarimai dėl tiesioginio kreditavimo;
- neišspręsti civiliniai ieškiniai;
- rinkos sąlygoti pokyčiai;
- naujų finansinių paslaugų įvedimas;
- apskaitos vedimo reorganizavimas.

Bankų finansinė analizė parodo finansavimo ir kreditų valdymo politikos racionalumą, todėl gali būti įgyvendinama etapais (Rukuižėnė, 2008, 235-236 p.):

1 etapas. Finansinių koeficientų taikymas ir tarpusavio analizė. Skaičiuojami tokie balanso ataskaitos koeficientai: likvidumas (nurodo grynujų pinigų srautus ir banko mokumo laipsnį), finansinis svertas (nurodo finansinės rizikos laipsnį). Skaičiuojami pelno (nuostolių) ataskaitos koeficientai: atsiskaitymo koeficientas išreiškia kredito dengimo pobūdį ir rodo, ar kredito gavėjas gali paimti papildomą kreditą (pratęsti ar kitaip koreguoti sutartį); veiklos koeficientai nustato, kaip efektyviai bankas naudoja savo turtą: debitorinių sąskaitų apyvartumo, atsargų apyvartumo reikšmes; pelningumo koeficientai parodo kredito gavėjo veiklos efektyvumą: eksploatacinės (ūkinės veiklos) koeficiento; pelno, gauto iš investicijų (ROI) rodiklio ir pelno, gauto iš banko nuosavybės (ROE) rodiklio reikšmės.

2 etapas. Pinigų srautų analizė ir suderinamumas. Pinigų srautų analizė parodo, koku būdu formuojamos pajamos ir išlaidos kredituojant, investuojant ar vykdant komercines finansines operacijas. Pinigų srautų ataskaitose nurodomos grynujų pinigų srautų atsiradimo priežastys, šaltiniai ir terminai, leidžiančios nustatyti teikiamų kreditų tvarką ir sąlygas bei nustatyti, ar bankui tikslinga didinti depozitinę bazę (likvidumo sąlygos užtikrinimas). Grynujų pinigų srautų šaltiniai ir jų panaudojimas pateikiamas 3 lentelėje.

3 etapas. Komercinės finansinės veiklos aplinkos įvertinimas. Svarbu, kad banko padalinių veikla būtų tarpusavyje suderinta ir kontrolės funkcijos apimtų visumą, bet ne atskirus skyrius ir padalinius. Pavyzdžiui, jei finansų maklerio skyriaus veikla neatitinka banko kreditų valdymo politikos, iškyla grėsmė banko kreditinės sistemos veikimui. Išeikvoti „plaukiojantys finansiniai ištekliai“ gali paralyžuoti kreditų išdavimo bei depozitų grąžinimo tvarką, o tai reiškia, kad bankas tampa nemokiu. Todėl svarbu fiksuoti ir kaupti specifinę informaciją apie kredito gavėjus: nuosavybės formą, verslo šaką ir verslo rūšis, valdymo struktūrą, veiklos

infrastruktūrą (tiekimas, transportavimas, kontraktai), rinkos segmento ypatumus, konkurencijos lygį ir potencialią konkurenciją, silpnąsias ir stipriąsias verslo puses.

3 lentelė

Grynųjų pinigų srautų šaltiniai ir jų panaudojimas

PINIGŲ GAVIMAS		PINIGŲ IŠLEIDIMAS
1. Išaugę kreditoriniai įsiskolinimai 2. Sumažėję debitoriniai įsiskolinimai 3. Finansinė komercinė veikla	Finansinė komercinė veikla	1. Sumažėję kreditoriniai įsiskolinimai 2. Išaugę debitoriniai įsiskolinimai. 3. Finansinė komercinė veikla
Nuosavybės pardavimas	Investicijos	Nuosavybės pirkimas
1. Išaugusios skolos 2. Padidėjęs banko (skolintas ar nuosavas) kapitalas	Kreditavimas	1. Skolų grąžinimas 2. Dividendų išmokėjimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal Rukuižienė R. (1998). Kreditinio portfelio struktūra standartinėje kreditų sistemoje (teoriniai aspektai) // *Ekonomika ir vadyba-98*. Vilnius.

Sėkmingo kreditavimo prielaidos yra kokybiškai sudaryta depozitinės finansinės įstaigos veiklos finansinės analizės schema ir analizės rodiklių įvertinimas. Tuomet komercinio banko kreditinės politikos pagrindiniai ramsčiai: kreditavimo sąlygos ir tvarka, apyvartinių fondų (likvidžių aktyvų) poreikių nustatymas, kreditinės rizikos įvertinimas (Sizer, 1989).

Kreditų teikimo tvarka reikalauja ir papildomų sąlygų ir specifinių apsaugos priemonių siekiant išvengti probleminių kreditų atsiradimo, todėl taikoma hipotekinių kreditų ir garantijų (užstato) sistema. Komerciniam bankui svarbu, koks yra kredito gavėjo teikiamo užstato garantinis pavidalas: prekės ir atsargos, terminuotos ar debitorinės sąskaitos, registruotas užstatas, užstato įkeitimo sutartis, nekilnojamas turtas, vertybiniai popieriai (akcijos, skolos vertybiniai popieriai, vekseliai), materialus ir nematerialus turtas (Ширинская, 1995).

Kartais gaunant kreditą pasinaudojama ir garantija kaip užstatu, t.y. kai trečia šalis (fizinis ar juridinis asmuo) arba laiduotojas įsipareigoja bankui vykdyti visas kreditinės sutarties sąlygas, kurias privalėtų vykdyti pagrindinė kreditinės sutarties šalis, tačiau dėl nemokumo ar kitų priežasčių to nedaro. Tuomet komercinis bankas turi įsitikinti laiduotojo moraliniu ir finansiniu patikimumu, pasirašyti oficialų laidavimo raštą (Kolb, Rodriquez, 1995).

Kreditų įkainojimas yra vienas iš banko efektyvios kreditinės sistemos palaikymo priemonių, kai teikiamo kredito dydis įvertinamas sumuojant susigrąžinimo kainą, administracines išlaidas, kreditų nuostolių rezervui skirtą procentą ir pelną. Tokia formulė gali būti naudojama įkainoti komercinius, dalinius ir hipotekinius kreditus. Kreditų įkainojimui taikomi banko fondų kainos (vertės) paskaičiavimo metodai (Хелфберг, 1996):

1) vidutinė fondų kaina, kai vidutiniškos visų banko fondų palūkanų kainos, apskaičiuojamos pagal svertinį vidurkį, rodo apytikrą skaičių tos palūkanų normos, kurią galima nustatyti duodant naują kreditą;

2) fondų kainos ir padidėjusio turto koeficientas – tai banko palūkanų išlaidų sumos ir vidutiniškai padidėjusio turto santykis per ataskaitinį laikotarpį;

3) ribinė fondų kaina – tai 180 dienų vidutinė einamųjų depozitų kaina, kuri teikia mokestinių lengvatų bankui, ir traktuojama kaip banko išlaidos gaunant papildomų finansinių išteklių kreditavimui;

4) alternatyvioji fondų kaina – tai iš anksto žinoma nepanaudotų ribotų alternatyvių fondų kaina (valstybės vertybinių popierių kaina), kurių panaudojimas reiškia naujų fondų įsigijimą;

5) išaugusių fondų kaina – tai prieš ir po kreditų teikimo padidėjusi kaina.

Reziumuojant galima teigti, kad kreditinio portfelio struktūra ir efektyvus kreditavimo valdymas rodo savalaikį probleminių kreditų įvertinimą bei galimybes jų išvengti. Tinkama banko komercinės finansinės veiklos ir kreditavimo sistemos analizė rodo, kaip racionaliai valdyti kreditų teikimo tvarką išvengiant didesnių kreditinės rizikos pasekmių.

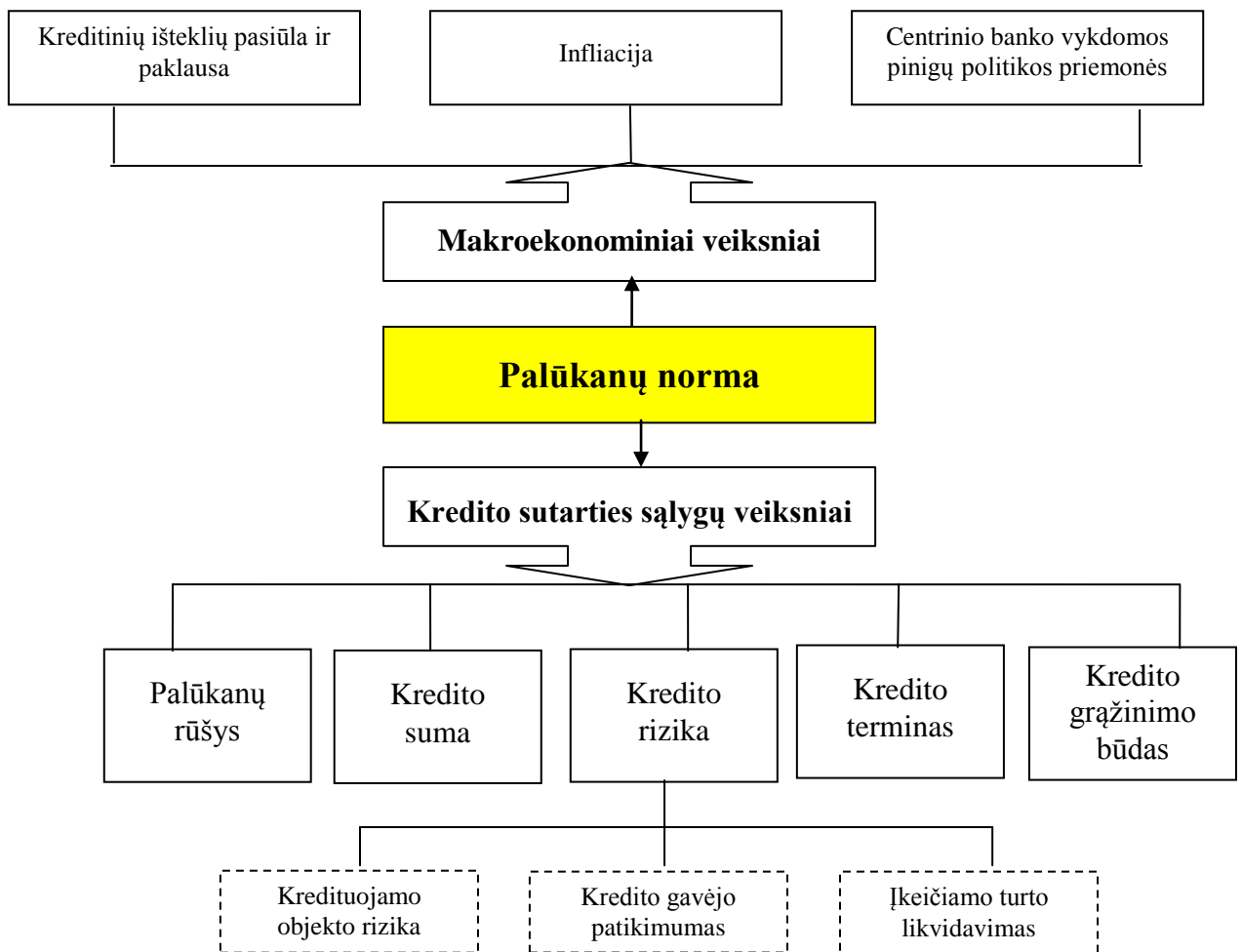
1.3. Palūkanų ir kreditų apdraudimo priemonės

Palūkanos yra apibūdinamos kaip pinigų skolinimo kaina arba kaip mokestis už sutikimą atidėti vartojimą. *Palūkanų norma* – pinigų skolinimo kaina, išreikšta metinių palūkanų ir pradinės skolos santykių procentais (Aleksnevičienė, 2005). Palūkanų norma, už kurią galima pasiskolinti tam tikrą pinigų sumą, priklauso nuo įvairių veiksnių, kuriuos galima suskirstyti į kredito sutarties sąlygų ir makroekonominius (žr. 4 paveikslą).

Kreditinių išteklių pasiūla ir paklausa yra lemiantis palūkanų normos veiksnys, besiformuojantis kredito rinkoje. Didėjant pasiūlai, palūkanų normos mažės, ir atvirkščiai. Kuo mažesne palūkanų norma kredito įstaigos pritrauks kredito išteklius, tuo mažesne galės juos ir perskolinti. Kreditoriai, norėdami dirbti pelningai, palūkanų normą visada privalo laikyti aukštesnę negu infliacijos dydis. Klientas moka nominaliąją palūkanų normą, o realioji palūkanų norma gaunama iš nominaliosios palūkanų normos atėmus infliacijos dydį procentais. Kai infliacijos tempai itin spartūs, realioji palūkanų norma apskaičiuojama pagal formulę:

$$p_r = \frac{1 + p_n}{1 + f} - 1,$$

čia: p_r – realioji palūkanų norma; p_n – nominalioji palūkanų norma; f – infliacijos dydis.

4 pav. Palūkanų normai įtaką darantys veiksniai

Šaltinis: Aleknevičienė V. (2005). Finansai ir kreditas. Vilnius: Enciklopedija

Palūkanų rūšys, lemiančios palūkanų normą, klasifikuojamos pagal tam tikrus požymius (Kamienas, Valvonis, 2004):

1. *Bazinės sumos apskaičiavimo būdą*, pagal kurį palūkanos skirstomos į paprastas (skaičiuojamas nuo kredito sumos) ir sudėtines (skaičiuojamas nuo kredito sumos ir palūkanų, priskaičiuotų ankstesniais laikotarpiais – kapitalizuotos sumos). Paprastosios palūkanos apskaičiuojamos pagal formulę: $P_p = \frac{A * D * i}{M * 100}$, čia P_p – paprastųjų palūkanų suma; A – kredito suma; D – dienų, už kurias skaičiuojamos palūkanos, skaičius; i – metinė palūkanų norma; M – metinis dienų skaičius. Sudėtinės palūkanos apskaičiuojamos pagal formulę $P_s = A(1+i)^n - A$, čia P_s – sudėtinių palūkanų suma; A – kredito suma; n – palūkanų skaičiavimo laikotarpis; i – palūkanų norma palūkanų skaičiavimo laikotarpiui.

2. *Apskaičiavimo laikotarpį*, pagal kurį palūkanos skirstomos į diskretines (skaičiuojamos už fiksuotus vienodus laiko intervalus; čia laikas naudojamas kaip nutrukstamas kintamasis) ir tolydines (skaičiuojamos už nenutrūkstamus tolydžius laiko intervalus).

3. *Infliacijos atspindėjimą*, pagal kurį palūkanos skirstomos į nominaliąsias ir realiąsias.

4. *Apskaičiavimui naudojamą laiko bazę*, pagal kurią palūkanos skirstomos į tiksliausias ir apytikres.

Egzistuoja kitaip klasifikuojami palūkanų apskaičiavimo variantai (Rutkauskas, 1998):

1. *Tiksliosios palūkanos, esant tiksliam paskolos dienų skaičiui*. Tai tiksliausias apskaitos būdas; skaičiuojant pusmečio palūkanas, terminas prilyginamas 182 dienoms. Šis būdas taikomas daugelyje centrinių ir didelių komercinių bankų Didžiojoje Britanijoje.

2. *Paprastosios palūkanos, esant tiksliam paskolos dienų skaičiui*. Šis apskaitos būdas, kartais vadinamas bankiniu, labiausiai paplitęs Prancūzijos komercinių bankų veikloje. Jo rezultatai paprastai būna didesni, nei skaičiuojant tiksliau palūkanų būdu. Lietuvos bankai pagal paskolų suteikimo ir palūkanų už jas skaičiavimo taisykles taiko šį palūkanų skaičiavimo būdą.

3. *Paprastosios palūkanos, esant apytikriam paskolos dienų skaičiui*. Šis būdas taikytinas, kai nereikia didelio tikslumo, pvz. iš dalies dengiant kreditą (dažniausiai naudojamas Vokietijoje).

Patikimiems klientams kreditoriai gali pasiūlyti mažesnes palūkanų normas. Mažiau rizikingi objektai taip pat kredituojami su mažesne palūkanų norma ir atvirksčiai. Kuo didesnis įkeičiamo turto likvidumas, tuo mažesnės palūkanų normos gali tikėtis skolininkas. Palūkanų norma priklauso nuo: kredito sumos (paprastai bankai taiko didesnes palūkanų normas mažesnės apimties kreditams, kitiems veiksniams esant vienodiems, ir atvirksčiai) ir kreditų terminų (paprastai trumpalaikiai kreditai pigesni nei ilgalaikiai, nes ilgai didėja rizika ir kredito davėjai nori užsitikrinti didesnę pelningumą).

Palūkanos mokamos nuo negrąžintos kredito dalies. Priklausomai nuo *kredito grąžinimo būdo* skiriasi palūkanų suma, o kartu ir vidinė palūkanų norma. Galimi šie kredito grąžinimo būdai (Pukelienė, Vidauskaitė, 2002):

- vienkartinio įnašo – visa kredito suma grąžinama pasibaigus kredito terminui, jo gavėjas per sutarties laiką moka kreditoriui fiksuotais laiko intervalais vienodą palūkanų sumą;
- vienodo dydžio įnašų (linijinis) – palūkanos mokamos nuo negrąžintos kredito dalies, todėl artėjant grąžinimo terminui, palūkanų ir bendrų įmokų suma mažėja;
- skirtingų dydžio (periodinių) įnašų – dalis kredito skirtingomis sumomis fiksuotais laiko intervalais grąžinama per visą sutarties galiojimo laikotarpį;
- amortizacinis (pastovusis anuitetas) – fiksuotais laiko intervalais mokamos vienodos įmokos, kurias sudaro grąžintino kredito ir mokėtinų palūkanų suma; ilgai mokėtina palūkanų suma mažėja, o įnašai kredito sumai padengti didėja.

Kredito kaina – visų patiriamų išlaidų kreditui gauti santykis su kredito suma (Aleknevičienė, 2005). 4 lentelėje pateikiami kreditų kainos elementai pagal rūšis.

Kreditų rūšys ir jų kainos elementai

Kreditų rūšys	Kreditų kainos elementai
Tiesioginė banko paskola	Palūkanų išlaidos; paskolos įforminimo išlaidos; paskolos apdraudimo išlaidos
Kreditinė linija, overdraftas	Palūkanų išlaidos; paskolos įforminimo išlaidos; paskolos apdraudimo išlaidos; įsipareigojimo mokestis nuo maksimalios kredito linijos ar overdrafto sumos
Kredito kortelė	Palūkanų išlaidos; kortelės išdavimo ir pakeitimo mokesčiai; grynujų pinigų išėmimo bankuose ar bankomatuose mokestis
Obligacijos	Palūkanų išlaidos; emisijos ir pardavimo išlaidos
Vekseliai	Skirtumas tarp nominalios ir diskontuotos vekselio vertės; emisijos ir pardavimo išlaidos
Taupymo lakštai	Palūkanų išlaidos; skirtumas tarp nominalios ir diskontuotos taupymo lakšto vertės; emisijos ir pardavimo išlaidos
Komercinis kreditas	Palūkanų išlaidos
Faktoringas, forfeitingas	Palūkanų išlaidos; administravimo mokestis; faktoringo ar forfeitingo limitu mokestis
Lizingas	Palūkanų išlaidos; administravimo mokestis; nuomojamo objekto draudimo išlaidos

Šaltinis: Aleknevičienė V. (2005). Finansai ir kreditas. Vilnius: Enciklopedija

Kredito apdraudimo principas įgyvendinamas, naudojant įvairias kreditorių turtinių interesų užtikrinimo priemones. Pagrindinės *kredito apdraudimo priemonės* yra šios: nekilnojamo turto hipoteka; kilnojamo turto hipoteka; garantija; laidavimas; draudimas.

Hipoteka – tai esamo arba būsimo skolinio įsipareigojimo įvykdymą apsaugantis turto įkeitimas, kai įkeisto turto savininkui palieka nuosavybės teisė. Jei suėjus nustatytam laikotarpiui skola hipotekos kreditoriui negražinama, jis turi teisę reikalauti, kad įkeistas turtas būtų parduodamas iš varžytinių ir iš gautų pinigų būtų atlyginta jam priklausanti suma.

Laidavimu trečioji šalis (fizinis arba juridinis asmuo) įsipareigoja įvykdyti paskolos gražinimo ir su tuo susijusias prievolės bankui iš karto po to, kai skolininkas, už kurį laiduojama, laiku neįvykdo paskolos sutartyje numatytų įsipareigojimų. Tai reiškia, kad laiduotojo atsakomybė yra solidari kartu su skolininku. Jei laiku negražinama laidavimu apdrausta paskola arba nemokamos palūkanos, bankas per sutartyje numatytą laikotarpį nuo tos dienos, kurią turėjo būti gražinama paskola arba sumokėtos palūkanos, pareiškia ieškinį teisme. Laidavimo galiojimas pasibaigia per sutartyje numatytą laikotarpį nuo tos dienos, kurią sueina prievolės įvykdymo terminas, jeigu kreditorius nepareiškia per šį terminą laiduotojui ieškinio.

Kredito draudimas – kredito gražinimo ir su juo susijusių įsipareigojimų vykdymo užtikrinimo būdas, kai skolininkas gautą kreditą apdraudžia draudimo bendrovėje kreditoriaus naudai. Drausti kreditą tikslinga tada, kai yra didelė rizika, kad nebus vykdomi įsipareigojimai kreditoriui. Ši apdraudimo priemonė leidžia pasidalyti rizika tarp kreditoriaus ir draudimo įmonės.

Reziumuojant reikia pažymėti, kad palūkanos yra klasifikuojamos pagal (bazinės sumos apskaičiavimo būdą, apskaičiavimo laikotarpį, infliacijos atspindėjimą, apskaičiavimui

naudojamą laiko bazę). Priklausomai nuo kredito grąžinimo būdo skiriasi palūkanų suma, o kartu ir vidinė palūkanų norma. Kredito kaina yra visų patiriamų išlaidų kreditui gauti santykis su kredito suma, kredito kainos priklauso nuo kredito rūšies.

1.4. Kredito rizikos samprata ir jos valdymas

Konkurencija ne tik skatina finansų sektoriaus pažangą, bet ir verčia bankus priimti didesnę riziką, kartais net keldama grėsmę finansiniam stabilumui. Sisteminis bankų rizikų valdymo požiūris atskleidžia bankininkystės, kaip rizikos valdymo verslo, reikšmę (Pukelienė, Vidauskaitė, 2002, p. 168).

Ekonomine prasme komercinis bankas žlunga tuomet, kai jo turtas yra mažesnis už įsipareigojimus bei prisiimtą riziką. Paprastai tokiu atveju dar prieš banko žlugimo pirmuosius požymius iš jo atimama licencija teikti paslaugas (Lietuvoje kontroliuoja Vertybinių popierių komisija). Taigi, kiekvienas komercinis bankas privalo stebėti, kad jo prisiimama rizika ir su ja susiję įsipareigojimai neviršytų turimo kapitalo.

Banko veikla susiduria su tam tikra rizika, be to, įvairios rizikos rūšys taipogi susijusios tarpusavyje, taigi, su kreditavimu susijusi rizika gali būti būdinga ir kitoms banko atliekamoms operacijoms, pavyzdžiui, nepalankus valiutos kurso pasikeitimas aktualus ir atliekant operacijas su vertybiniais popieriais, skolininko įsipareigojimų nevykdymas – investuojant į obligacijas, o darbuotojų klaidos gali turėti neigiamų pasekmių bet kurioje banko veiklos srityje. 3 priede bus pateikta komercinio banko patiriamos rizikos klasifikacija pagal rizikos klases. Žinant pagrindines atliekamas finansų įstaigos operacijas, galima išskirti pagrindines rizikos rūšis būdingas komerciniam bankui – išvardintų 2 priede rizikos rūšių apibūdinimai įvairiuose literatūros šaltiniuose pateikiami 5 lentelėje.

Pagrindinis banko rizikos padengimo šaltinis yra jo kapitalas. Rizikos įveikimo arba mažinimo metodus banke apima (Vaškelaitis, 2003):

- rizikos draudimas arba užstato naudojimas;
- rizikos išskyrimas;
- rizikos išsklaidymas;
- rizikos apribojimas, taikant tam tikrus normatyvus.

Pagrindinės rizikos rūšys finansinėms įstaigoms

Rūšis	Apibūdinimas
Kredito rizika	Rizika, kai banko skolininkas ar sandorio šalis neįvykdo savo įsipareigojimų taip, kaip sutarta (BCBS, 2000)
	Rizika, kai skolininkas negrąžins paskolos kaip numatyta pradinėje paskolos sutartyje, o galiausiai gali iš viso neįvykdyti savo įsipareigojimų (Dictionary of Banking Terms, 2000)
	Rizika dėl sandorio šalies nesugebėjimo atsiskaityti sutartyje nustatyta tvarka (LRS, 2001)
	Rizika, kai skolininko kreditingumo (kredito rizikos) pasikeitimas turės įtakos finansinės įstaigos pozicijos vertei; įsipareigojimų nevykdymas, kai sandorio šalis nenori ar negali įvykdyti sutartyje numatytų įsipareigojimų, yra kraštutinis atvejis (Crouhy ir kt., 2001)
	Esama ar būsima rizika pajamoms ir kapitalui dėl skolininko nesugebėjimo įvykdyti savo įsipareigojimų institucijai, kylančių iš bet kokios sutarties; ji apima koncentracijos, likutinę, turto pavertimo vertybiniais popieriais ir pervedimo riziką (CEBS, 2004)
	Nežinomybė dėl sandorio šalies gebėjimo įvykdyti savo įsipareigojimus (BCBS, 2004)
	Galimybė patirti nuostolį, skolininkui arba kitai sandorio šaliai negalint arba nenorint vykdyti įsipareigojimų sutartyje numatytomis sąlygomis (Kamienas, Valvonis, 2004)
Rinkos rizika	Tikimybė, kad rinkos kintamieji, pavyzdžiui, palūkanų normos, valiutų kursai, nuosavybės vertybinių popierių, biržos prekių kainos ir kt., pasikeis taip, kad finansinė įstaiga dėl sudaryto sandorio patirs nuostolių (LRS, 2001)
	Esama ar būsima rizika pajamoms ir kapitalui dėl nepalankių obligacijų, akcijų, biržos prekių kainų, užsienio valiutos kurso pokyčių įtakos (CEBS, 2004)
	Rizika, kai pokyčiai finansų rinkos kainose ir normose sumažins finansinių įstaigų pozicijų vertę (Crouhy ir kt., 2001)
Užsienio valiutos kurso rizika	Rizika, kai finansinė įstaiga, turinti grynąją atvirąją poziciją užsienio valiuta (tauriaisiais metalais), susidariusią dėl prekybinių operacijų užsienio valiuta ir (ar) dėl jo turto ir įsipareigojimų struktūros, patirs nuostolių dėl tam tikros užsienio valiutos keitimo kurso arba kursų svyravimų (LRS, 2001)
Palūkanų normos rizika	Palūkanų normų pokyčiai neigiamą įtaką finansų įstaigų finansinei būklei (BCBS, 2004)
	Esama ar būsima rizika pajamoms ir kapitalui dėl nepalankių palūkanų normų pokyčių įtakos (CEBS, 2004)
	Rizika, kai finansinė įstaiga patirs nuostolių dėl palūkanų normų svyravimų (LRS, 2001)
Nuosavybės VP kainos rizika	Rizika, kai finansinė įstaiga patirs nuostolių dėl turimų vertybinių popierių kainų svyravimų (LRS, 2001)
Biržos prekių kainos rizika	Rizika, kai finansinė įstaiga, besiverčianti biržos prekių rinkoje, gali patirti nuostolių dėl šių prekių atvirų pozicijų kainų pokyčių; biržos prekė – produktas, kuriuo prekiaujama arba galima prekiauti antrinėje rinkoje (LRS, 2001)
Operacinė rizika	Rizika patirti nuostolių dėl netinkamų arba neįgyvendinamų vidaus kontrolės procesų, darbuotojų klaidų ir (ar) neteisėtų veiksmų bei informacinių sistemų veiklos sutrikimų dėl išorės įvykių įtakos; šiai rizikos rūšiai taipogi priklauso informacinių technologijų, teisinė ir suderinamumo rizikos (LRS, 2001)

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Didžiausia komercinių bankų rizika yra **kredito rizika**, nes paskolų portfelis paprastai sudaro pačią didžiausią banko aktyvų dalį. Šiuolaikinėje mokslinėje-metodinėje literatūroje kredito rizika suprantama dvejopai (Bessis, 1998; Kropas ir kt., 1998):

- 1) kaip skolininko nesugebėjimas vykdyti savo įsipareigojimų bankui pagal pradines paskolos sutarties sąlygas; į kredito rizikos struktūrą įeina skolininko paskelbimas nemokiu;

- 2) kaip tikimybė, kad sumažės tam tikros dalies aktyvų (išduotos paskolos ir ilgalaikiai įsipareigojimai) vertė ar tikimybė, kad gautos pajamos bus mažesnės nei laukiamos; šiuo požiūriu kredito rizika suprantama kaip banko paskolų portfelio pelningumo rizika.

Bessis (1998) kredito riziką apibrėžia nuostolių kategorija, kurie gali atsirasti dėl skolininko nesugebėjimo vykdyti sutartinių įsipareigojimų arba dėl skolininko kreditingumo kokybės pablogėjimo. Rizikos „kiekis“ yra lygus skolininkui suteikto kredito sumai. Rizikos „kokybę“ sukelia tiek skolininko nesugebėjimo vykdyti sutartinių įsipareigojimų tikimybė, tiek kredito užtikrinimo priemonės, kurios sumažintų nuostolių apimtį, skolininko nemokumo atveju. Taigi, komercinis bankas, netgi skolininko nemokumo atveju, gali tikėtis atgauti dalį skolininkui suteiktų paskolų.

Nesugebėjimas vykdyti sutartinių įsipareigojimų yra tikimybinis dydis, taip pat iš anksto nėra žinomos apimtys, kurias bankui pavyks susigrąžinti, jeigu skolininkas sustabdytų paskolų grąžinimą bei palūkanų mokėjimą.

Kredito rizikos valdymas – procesas, kurio metu, atsižvelgiant į banko veiklos politikos nuostatus, banko veiklos rizika yra planuojama, analizuojama, vertinama ir kontroliuojama, siekiant banko tikslų (Kropas ir kt., 1998). Kredito rizikos valdymo tikslas – įvertinti galimų nuostolių atsiradimo tikimybę, numatyti jų dydį, pateikti informaciją įmonės vadovybei, siekiant pagerinti susidariusią padėtį. Pagrindiniai kredito rizikos prisiėmimo arba neprisiėmimo principai galėtų būti šie (Kropas ir kt., 1998):

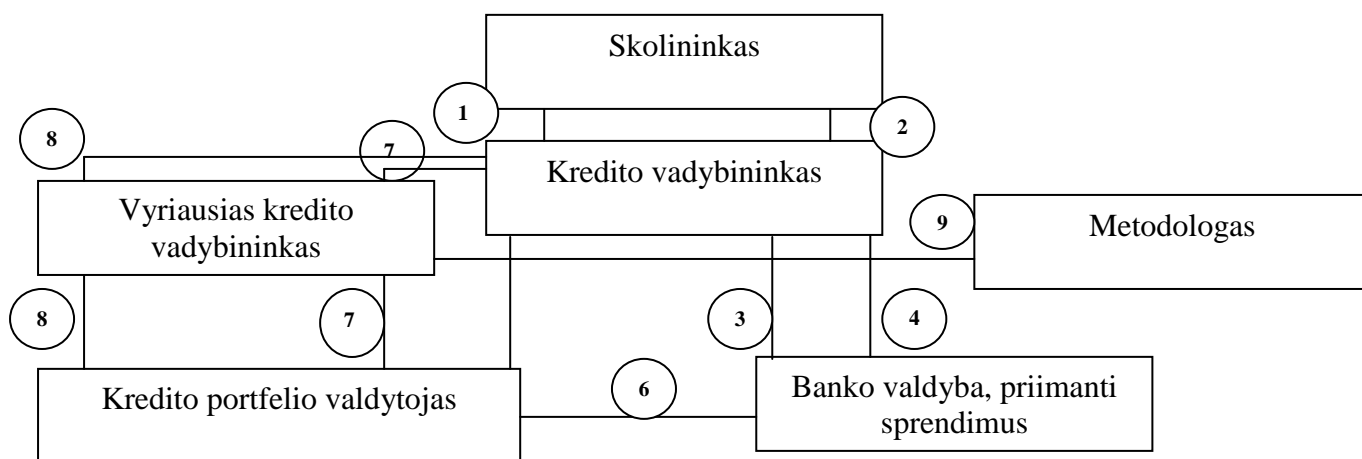
- prisiimti tik tą kredito riziką, kuri yra išmatuojama ir valdoma;
- valdyti konsoliduotą kredito riziką, vadovaujantis susijusių asmenų principu.

Kredito rizikos valdymas apima sprendimų priėmimo procesą tiek prieš kredito suteikimą, tiek po jo, taip pat visą kontrolės ir ataskaitų sudarymo procesą. Sprendimų priėmimo procesas prasideda nuo prašymo suteikti paskolą įvertinimo iki paskolų komiteto sprendimo. Pagrindiniai bankų kredito rizikos valdymo sistemos elementai: valdymo strategija, organizacinė struktūra, matavimo sistema, informacinė sistema, priemonės, procedūros, kontrolės sistema (Jasevičienė ir kt., 2000). Kredito rizikos valdymo priemonės sudaro (Vaškelaitis, 2003, p. 132):

- kreditavimo taisyklės ir tvarka;
- kreditavimo procedūros, reglamentuojančios kreditavimo veiklą;
- kredito rizikos limitų sistema;
- kredito rizikos valdymas įmonės padaliniuose;
- kreditavimo darbuotojų kvalifikacijos tobulinimas.

Kreditavimo proceso rėmuose kredito rizikos valdymo subjektai turi keistis nuolat gaunama informacija. Kredito rizikos valdymo procese dalyvių sąveika suprantama kaip informacijos apsikeitimas. Kredito rizikos valdymo schema pateikiama 5 paveiksle.

Betarpiška skolininko ir banko sąveika apibrėžiama kaip kredito skyriaus vadybininkų pareigybinių instrukcijų vykdymas. Kredito vadybininko ir skolininko sąveiką parodo dvipusis apsikeitimas turima informacija, tai schemoje žymi 1 ir 2 linijos. Kredito vadybininkas gauna iš kliento informaciją apie būsimo kredito sandorio parametrus, taip pat informaciją, būtiną kliento kredito rizikos įvertinimui, finansinės būklės duomenis monitoringui ir veiklos aktyvumo rodikliams, duomenis, reikalingus kliento kredito rizikos pasikeitimo prognozavimui per sandorio galiojimo laikotarpį. Iš kitos pusės, klientas gauna informaciją iš kredito vadybininko apie kreditavimo sąlygas, banko sprendimą suteikti arba nesuteikti kreditą esant nurodytiems parametrams.

5 pav. Kredito rizikos valdymo schema

Šaltinis: Streckytė L., Dzikevičius A. Kredito rizika ir jos valdymas komerciniame banke. Prieiga per internetą <http://www.manoinvesticijos.lt/pics/file/kredito%20rizika%20ir%20jos%20valdymas%202003%20su%20LS.pdf> [žiūrėta 2008-06-15].

Kredito vadybininko sąveika su banko vadovybe, priimančia sprendimą, suteikti ar nesuteikti kreditą, kreditavimo sąlygų pakeitimai, sankcionuojami sprendimai, susiję su įsipareigojimų nevykdymu, pagrįsta kredito vadybininko suteikiama informacija, būtina priimančiam sprendimui, iš kitos pusės, vadovybė suteikia informaciją kredito vadybininkui apie sprendimų priėmimą. Informavimas apie tam tikros rūšies sprendimą, kredito vadybininkui reiškia leidimą veikti arba neveikti. Šia sąveiką žymi 3 ir 4 linijos. Kredito vadybininko ir kredito portfelio valdytojo, analizuojančio banko kredito portfelį kaip visumą, sąveika yra vienpusė. Kredito vadybininkas suteikia informaciją apie kredito sandorio parametrus, kliento kredito rizikos įvertinimą, kredito rizikos dinamiką ir faktus apie skolininko įsipareigojimų vykdymą/nevykdymą (5 linija). Ši informacija būtina, norint įvertinti potencialią kredito sandorio įtaką kredito portfeliui, o taip pat rodiklių, charakterizuojančių portfelio kredito riziką, dinamiką. Gauti įvertinimai pateikiami banko vadovybei, priimančiai sprendimus (6 linija) ir transformuojasi į veiksmų įgaliojimus, skirtus kredito vadybininkui. Į portfelio valdytojo įgaliojimus taip pat įeina bendras kredito skyriaus, kurį koordinuoja vyriausiasis kredito vadybininkas, valdymas. Šių subjektų sąveikoje informacijos apsikeitimas yra abipusis: portfelio

valdytojas informuoja apie kredito rizikos rodiklius ir jų dinamiką (7 linija), o vyriausias kredito vadybininkas suteikia informaciją apie pasikeitimus banke (8 linija). Į šią informacijos apskaitą įtraukiami visi kredito vadybininkai, kuriuos koordinuoja vyriausias kredito vadybininkas. Bendri duomenys, charakterizuojantys kredito rizikos valdymo metodus, kuriuos naudoja kredito vadybininkas, efektyvumą, per vyriausią kredito vadybininką pateikiami metodologijos skyriui (9 linija). Esant būtinybei, gauta informacija transformuojama į techninę užduotį, kuri adresuojama vyriausiam kredito vadybininkui, siekiant įdiegti instrukcines metodologines naujoves kreditavimo procese.

Taigi, kredito riziką galima įvardinti kaip riziką, kada kita sandorio šalis neįvykdys savo įsipareigojimų arba įvykdys nepilnai, tuomet smuks banko veiklos efektyvumo rodikliai. Apskritai kredito rizika gali susidaryti tokiose srityse: paskolų išdavime; skolos instrumentų nominalios vertės atgavime; palūkanų už paskolą arba obligacijos kupono mokėjimų gavime; depozitų priėmimo/davime; išvestinių finansinių instrumentų naudojime.

1.5. Paskolos gavėjo kreditingumo vertinimas

Fiziniai asmenys skolininkais tampa tuomet, kai įgyja tam tikras prievoles, pavyzdžiui, lizingo sąlygomis įsigyja prekių, perka būstą imdami būsto kreditą ar pasiima vartojamąją paskolą. Skolininku galima tapti ir dėl tam tikrų aplinkybių - teisės aktų nustatyta tvarka, t.y. dėl mokesčių.

Vertinant nemokumo priežastis plačiąja prasme, jas galima būtų skirstyti taip (Aleknavičienė, Jatkūnienė, 2005):

- netinkama (neatsargi) finansinės veiklos (gautinų lėšų ir būtinų mokėjimų apimčių) vadyba, nesugebėjimas tinkamai valdyti piniginius srautus;
- nepakankamai pagrįstas kreditinių resursų poreikis (skolinamasi pernelyg daug ar pernelyg mažai) ar/ir negebėjimas aptarnauti paskolos (nesavalaikis kreditų gražinimas ar/ir palūkanų mokėjimas);
- neįvertinti ar nepakankamai įvertinti supančios aplinkos ir pačios veiklos rizikos faktoriai arba tiesiog neatsargus (pernelyg rizikingas) elgesys;
- „sąmoningas nemokėjimas“.

Pagrindinis komercinių bankų konkurencingumo kreditavimo paslaugų teikimo fiziniams asmenims rinkoje veiksnys yra kredito kaina (tai buvo nagrinėjama 1.3 poskyryje), tačiau ekonominės krizės įtakoje dar svarbiau komerciniams bankams yra užsitikrinti savo likvidumą, t.y. atsargiau ir griežčiau vertinti paskolų gavėjus, siekiant turėti kuo mažiau nemokių klientų.

Todėl šiame skyriuje bus pateiktas paskolų gavėjų konkurencingumo vertinimas, t.y. *kredito rizikos mažinimo priemonės*.

Kreditinės rizikos elementas, t. y. paskolintos vertės negražinimas, paskolos palūkanų nesumokėjimas, paskolos ir palūkanų gražinimo terminų pažeidimas būdingas beveik kiekvienam kreditiniam sandoriui (Buškevičiūtė, 1994). Bankas, norėdamas išvengti paskolos negražintinumo rizikos ir užsitikrinti, kad išduoti pinigai bus gražinti laiku, siekia paskolas teikti patikimiems klientams.

Kreditiniai santykiai tarp banko ir skolininko įforminami paskolos sutartimi. Skolininkas kreipiasi į komercinį banką ir pateikia paraišką paskolai gauti, nurodo tikslinę kredito paskirtį, jo sumą ir naudojimo laiką (konkrečius paskolos gražinimo terminus), taip pat pateikia savo, kaip kredituojamo asmens, charakteristiką. Sutikrinęs duomenis, kreditavimo specialistas, remdamasis pateiktais dokumentais atlieka skolininko kreditingumo analizę, nustato jo pasirengimą gražinti prašomą paskolos sumą.

Kreditingumas – tai juridinio ar fizinio asmens sugebėjimas laiku gražinti paskolą (Лаврушин, 2000).

Kreditingumas yra banko paskolos suteikimo klientui galimybių ir tikslingumo nustatymo procesas (Кравцова, 1994).

1.5.1. Kreditavimo vertinimo metodai ir modeliai

Paskolų gavėjo kreditingumas vertinamas pagal (Kamienas, Valvonis, 2004):

- įsipareigojimų nevykdymo tikimybę arba reitingo pasikeitimo tikimybės nuostolį įsipareigojimų nevykdymo atveju – rodo skolininko patikimumo lygį, t.y. kiekybiškai įvertinama, kokia yra tikimybė, kad skolininkas neįvykdys savo įsipareigojimų sutartyje numatytais sąlygomis;

- kredito poziciją įsipareigojimų nevykdymo atveju; kredito pozicijos dydis – tai faktiškai suteiktos paskolos suma, kredito pozicijos trukmė yra efektyvios trukmės rodiklis, kurį skaičiuojant įvertinami atitinkamų metų kintami kredito pozicijos pinigų srautai;

- kredito portfelio nuostolio metodai.

Įsipareigojimų nevykdymo tikimybės modelių tipai yra vieni geriausių, nes visi jie skirti konkrečiam skolininko įsipareigojimų nevykdymo tikimybei įvertinti, skiriasi tik jų sudarymo metodai ir naudojama informacija. Įsipareigojimų nevykdymo tikimybės modelių tipai pateikiami 6 lentelėje.

Taikant aktuarinius modelius įsipareigojimų nevykdymų tikimybei skaičiuoti visi skolininkai suskirstomi į grupes pagal jų riziką, renkama informacija apie įsipareigojimus vykdytusius ir nevykdžiusius skolininkus iš paskolų registrų. Kadangi kiekvienas bankas turi

savo reitingų sistemą, tai sukurti bendrą, visiems bankams priimtina paskolų skirstymo pagal riziką sistemą labai sudėtinga. Geriausiai yra skirti 4-6 rizikos grupes, atsižvelgiant į mažmeninių klientų paskolų rizikos panašumus, kurių įsipareigojimų nevykdymo santykiniai dažniai būtų pakankamai pastovūs (Kamienas, Valvonis, 2004).

6 lentelė

Įsipareigojimų nevykdymo tikimybės modelių tipai

Pavadinimas	Apibūdinimas
<i>Aktuariniais skaičiavimais pagrįsti modeliai („mirtingumo“ modeliai)</i>	Leidžia įvertinti individualių skolininkų ar jų grupių įsipareigojimų nevykdymo per tam tikrą laikotarpį faktinius santykinius dažnius; čia daroma prielaida, kad praeityje stebėti įsipareigojimų nevykdymo santykiniai dažniai tokie patys turėtų išlikti ir ateityje; trūkumas – neatsižvelgiama į kokybinius paskolų pokyčius, kai, pasikeitus vertinamų paskolų kokybei, praeities duomenys to nerodo, o jei ir rodo, tai tik po tam tikro laikotarpio.
<i>Vertinimo balais pagrįsti modeliai</i>	Dažniausiai grindžiami įmonių finansinių ataskaitų duomenimis, o vertinant fizinio asmens riziką paprastai atsižvelgiama į jo pajamas, turtą ir kitus duomenis.
<i>Pasirinkimo sandorio ir kredito maržos modeliai</i>	Naudojama rinkos informacija – nuosavybės ir skolos vertybinių popierių kainos (Lietuvoje jie arba visiškai netaikomi arba taikomi nedideliais mastais, todėl nebus nagrinėjami).

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal Kamienas I., Valvonis V. (2004). Paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti // Pinigų studijos, Lietuvos bankas, Nr. 1, p. 5-30.

Vertinimo balais modeliai taip pat gali būti taikomi paskolų registro mastu. Jie sudaromi remiantis finansiniais ir kitokiais duomenimis, kurie apibūdina skolininko kredito riziką. Praktiškai taikomi keturi metodai: *teisinis tikimybinis* modelis, *logit* modelis, *probit* modelis ir *tiesinė diskriminantinė* analizė. Prie vertinimo balais modelių galima priskirti ir neuroninių tinklų bei sprendimų medžių modelius. Vertinimo balais modelio rezultatai gali būti atskaitos taškas komerciniams bankams teikiant paskolas. Minėtas modelis galėtų būti taikomas paskolų reitingavimui. Be to, taikant vertinimo balais modelį, būtų galima objektyviai įvertinti, kokie skolininkų finansiniai rodikliai geriausiai atskleidžia jų nemokumą, o modelio rezultatus būtų galima naudoti vertinant bendrą paskolų portfelio kredito riziką (Kamienas, Valvonis, 2004).

Kredito pozicijos vertinimo modeliai skirti paskolų grąžinimo lygiui ar kredito linijų naudojimui įsipareigojimo nevykdymo atveju prognozuoti. Naudojant šiuos modelius skolininkai ir finansinės priemonės suskirstomos į keletą homogeninių grupių. Remiantis praeities duomenimis, apskaičiuojamos kiekvienos homogeninės grupės kredito rizikos sudedamųjų priemonių modeliai, išvestinių finansinių priemonių pozicijos leidžiantys transformuoti į kredito pozicijas. Šiuos modelius sunku taikyti paskolų registro mastu.

Portfelio nuostolio modeliai sudaromi remiantis įsipareigojimų nevykdymo tikimybės vertinimo ir kredito pozicijos vertinimo modelių rezultatais. Taikant portfelio nuostolio modelius vertinamas kredito nuostolio skirstinys, pagal kurį skaičiuojamas tikėtino ir netikėtino nuostolio dydis. Siekiant juos apskaičiuoti, reikia žinoti kiekvienos paskolos kredito rizikos sudedamąsias

dalį ir jų tarpusavio priklausomybę. Pagal Jasevičienės ir kt. (2000), bankų vidaus tikslais ekonominio kapitalo poreikis skaičiuojamas pagal vieną iš šių modelių:

1) „*CreditMetrics*“ (*J.P.Morgan*) – rizika apibūdinama rizikos vertės pokyčiais, todėl jam reikalingi duomenys apie įvairių reitingų vertybinių popierių (paskolų) rinkos kainas; minėtas modelis plačiau taikomas finansų rinkas išvysčiusiose šalyse, kur pakanka rinkos duomenų; paskolų registre tokie duomenys apie rinkas nekaupiami;

2) „*CreditPortfolioView*“ (*Tom Wilson*) modelyje taikomi makroekonominiai rodikliai paskolų registre taip pat nekaupiami;

3) „*CreditRisk+*“ (*CSFB*) modelio kintamieji – įsipareigojimų nevykdymo tikimybė ir paskolos gražinimo lygis, kurie dažniausiai nustatomi remiantis paskolų registro duomenimis);

4) „*KMV*“ modelyje taip pat nėra naudojami paskolų registro duomenys.

Taigi, pagrindiniai kreditavimo vertinimo modeliai yra įsipareigojimų nevykdymo tikimybės, kredito pozicijos vertinimo ir portfelio nuostolio metodai.

1.5.2. Reitingavimo sistema, paskolų registras kaip priemonė kreditavimo įvertinimui

Reitingas yra indikatorius, prognozė arba nuomonė apie įmonės ar institucijos gebėjimą vykdyti savo įsipareigojimus, įvertinant galimus nuostolius. *Reitingavimo tikslas* – susieti kredito reitingus su įsipareigojimų nevykdymo tikimybe, suteikus kreditą atitinkamą reitingą turinčiai įmonei ar institucijai, todėl labai svarbu apibrėžus nuostolių sąvoką, teisingai šiuos rodiklius susieti (Dzikevičius, Steckytė, 2002).

Vieno ar kito kredito reitingo priskyrimas ir rizikos lygio nustatymas leidžia bankui grupuoti išduotus kreditus į grupes ir rizikos klases. Rizikos klasių klasifikacija nustato kreditų grupavimą pagal rizikos lygį, kurie skirstomi į:

- kreditus su mažiausia rizika;
- kreditus su padidinta rizika;
- kreditus su ribine rizika;
- kreditus, neatitinkančius taisyklių.

Toks kreditų išskaidymas į klases leidžia skaičiuoti galimus nuostolius, kuriuos apibūdina kredito rizika. Kiekvienai rizikos klasei priskiriama tam tikra dalis suteiktų kreditų, kuri nustatoma empiriškai pagal faktinius duomenis per paskutinį laikotarpį. Tokia klasifikacijos sistema leidžia prognozuoti nuostolius dėl nepadengtų kreditų, kurie gali įtakoti banko pelną. Gauti rezultatai naudojami skaičiuojant rizikos rodiklius. Visų kreditų grupavimas atliekamas tokiu pačiu principu kaip ir atskirų skolininkų. Kreditai išskaidomi į grupes, kuriose tarp skolininkų nustatoma teigiama koreliacija. Ji leidžia analizuoti kredito portfelio riziką, modeliuojant įvairias sąlygas, kurių įtakoje keičiasi kiekvieno skolininko kredito rizikos

rodikliai, tuomet keičiasi ir viso portfelio rodikliai. Rizikos tikimybės ir nuostolių dydžio nustatymas yra būtina sąlyga, brėžiant nuostolių pasiskirstymo tankio funkcijos kreivę. Siekiant įvertinti kredituojamo subjekto mokumą dažniausiai analizuojamas pajamų lygis, pinigų srantai bei likvidumas, nuosavo ir skolinto kapitalo santykis, įsipareigojimų sudėtis, apyvartinis kapitalas ir kiti rodikliai (tai yra *kiekybiniai* rodikliai įmonėms). *Kokybinis* kredito gavėjo įvertinimas papildo kiekybinius rodiklius, dažniausiai tai yra valdymo analizė, sektoriaus charakteristika, pozicijos rinkoje nustatymas, teisinė bazė, finansinis lankstumas (Dzikevičius, Steckytė, 2002). Panašiai vertinami ir fizinių asmenų kreditingumas (vertinamos pajamos, turimas turtas, mokumas, išsilavinimas, šeimyninė padėtis, galimi laiduotojai ir kt.).

Reitingavimo sistemos struktūros pasirinkimas priklauso nuo daugelio veiksnių, tačiau pagrindiniai kriterijai yra šie: santykis tarp banko aptarnaujamų mažų bei didelių kreditavimo subjektų; banko kiekybinės sistemos naudojimas kredito rizikos valdymui ir pelningumo analizei.

Bankas taip pat gali suteikti kredito reitingus klientams pagal jų esamą padėtį („*Point-in-Time*“ *metodas*) arba pagal menamą klientų padėtį, esant kritinėms situacijoms („*Through-the-Cycle*“ *metodas*).

Bankai, kurie siekia efektyviai valdyti kredito riziką, nuolatos naudojami paskolų registro duomenimis apie individualius skolininkus ar skolininkų grupes. **Paskolų registras** yra centralizuota duomenų apie skolininkus bazė (Kamienas, Valvonis, 2004). Pagrindinis paskolų registro tikslas – didinti paskolų veiklos skaidrumą ir saugumą. Paskolų registrai būna valstybiniai ir privatūs, jų palyginimas pateikiamas 7 lentelėje.

7 lentelė

Paskolų registrų palyginimas

Palyginamumo kriterijus	Valstybinis	Privatus
Prižiūrinti institucija	Centrinis bankas arba bankų priežiūros institucija	Bet kas
Duomenų teikimo būdas	Nuolat, vienodais intervalais, dažniausiai kas mėnesį	Savanoriškai
Minimalus paskolos, apie kurią turi būti pateikiama informacija, dydis	Bet kokia paskola	Neturi tokio limito
Paskolų pobūdis	Visos paskolos	Fiziniais asmenims suteiktos vartojimo ir būsto paskolos
Registrų skaičius šalyje	Vienas	Neribojamas skaičius
Registro tikslas (tikslai)	1) kredito rizikos valdymas; 2) įgyvendinant pinigų politikos tikslus	1) kredito rizikos valdymas.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal Kamienas I., Valvonis V. (2004). Paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti // Pinigų studijos, Lietuvos bankas, Nr. 1, p. 5-30.

Paskolų registruose kaupiama įvairi informacija, kuri svarbi kredito rizikos vertinimui, kuri gali būti teigiama (paskolos dydis, terminas, duomenys apie skolininką, paskolos grąžinimo

užtikrinimo priemonę ir pan.) arba neigiama (įsipareigojimų nevykdymo faktai ir su tuo susijusi informacija). Paskolų registre sukaupta informacija naudojama įvairiais tikslais, tačiau trys pagrindinės jų vartotojų grupės yra: bankai, centrinis bankas ir visuomenė.

Lietuvoje valstybinis paskolų registras (PRDB) įsteigtas 1996 metais. Jo naudojimo tikslas – užtikrinti veiksmingą kredito sistemos funkcionavimą, sudaryti bankams sąlygas įvertinti skolininkų patikimumą ir nustatyti nemokumo tikimybę, centralizuotai į duomenų bazę teikiant ir iš duomenų bazės gaunant duomenis apie paskolų ir (ar) finansinių nuomininkų įsipareigojimus ir jų vykdymą.

Taigi, kreditingumo įvertinimas – tai kliento galimybių visiškai ir laiku grąžinti paskolą įvertinimas, lemiantis banko apsisprendimą išduoti paskolą ar ne. Paskolos gavėjo kreditingumo kompleksinis įvertinimas gaunamas atlikus visų paskolos gavėjo kreditingumo elementų analizę, surinkus ir apdorojus informaciją. Vertindamas gautą informaciją, bankas priima sprendimą dėl kredito išdavimo tikslingumo, kreditinių santykių tęstinumo ar jų nutraukimo galimybės ir sąlygų.

1.6. Konkurencingumo vertinimo samprata ir procesas

Kadangi magistro darbe bus vertinamas komercinių bankų teikiamų kreditavimo paslaugų fiziniams asmenims konkurencingumas, tai šiame poskyryje bus apibrėžta konkurencingumo samprata bei paslaugų įmonių išorinės ir vidinės analizės ypatumai, konkurencinių šaltinių nustatymo ir konkurentų įvertinimo teoriniai aspektai bei išnagrinėtos pagrindinės konkuravimo strategijos.

1.6.1. Konkurentų samprata ir konkurentų analizės teoriniai ypatumai

Konkurentai – tai rinkos dalyviai, siūlantys potencialiems pirkėjams tuos pačius ar panašius poreikius tenkinančias prekes (Pranulis ir kt., 2000, p. 81). Bendrą vaizdą apie konkurencinių situacijų pagrindinius bruožus, priklausomai nuo rinkos tipo, galima susidaryti iš 8 lentelės.

Anot Kotler ir kt. (2003), konkurentus rinkoje galima suskirstyti sekančiais:

- *lyderiai* yra įmonės, kurios savo verslo sektoriuje turi didžiausią rinkos dalį, o kitos įmonės dažniausiai taikosi prie jos kainų pokyčių, naujų produktų (paslaugų) įvedimo į rinką, prekių paskirstymo ir pardavimo rėmimo išlaidų;

- *persekiotojai (pretendentės į lyderes)* yra įmonės, kurios savo verslo sektoriuje yra antros po lyderių ir bandančios užimti didesnę rinkos dalį.

- *sekėjai* – įmonės, kurios savo verslo sektoriuje nori išlaikyti esamą rinkos dalį, nekeisdamos padėties rinkoje

- *nišų užpildytojai* – įmonės, kurios savo verslo sektoriuje aptarnauja tik nedidelius rinkos segmentus, ir kurių kitos įmonės (konkurentės) nepastebi arba ignoruoja.

8 lentelė

Konkurencinių situacijų pagrindiniai bruožai įvairiose rinkose

Rinkos tipas	Pardavėjų skaičius	Pardavėjų vaidmuo rinkoje	Konkurentų įtaka kainoms ir pardavimo apimčiai	Prekių diferenciacija	Įėjimo į rinką galimybės
Grynoji konkurencija	daug	mažas	labai maža	maža arba nėra	didelės
Monopolinė konkurencija	daug	įvairus	maža	didelė (pirkėjų požiūriu)	nuo vidutinių iki didelių
Oligopolija	keletas	didelis	įvairi	įvairi	mažos
Monopolija	vienas	labai didelis (monopolinis)	nėra	nėra	nėra

Šaltinis: Pranulis V. ir kt. (2000). Marketingas. Vilnius: The Baltic Press.

Tipiškoje rinkoje netgi apytikriai galima nusakyti kiekvienai šių grupių tenkančią rinkos dalį: lyderių yra apie 40 proc., persekiotojų – apie 30 proc.; pasekėjų apie 20 proc. ir nišų užpildytojų – apie 10 proc. (Kotler ir kt., 2003, p. 420).

Konkurentų analizę apima pagrindinių konkurentų nustatymas, jų tikslų, strategijų, stipriųjų ir silpnųjų pusių, reagavimo į rinkos pokyčius išsiaiškinimas, nusprendžiant su kuriais konkurentais kovoti ir kurių vengti (Kotler ir kt., 2003, p. 423).

Konkurentų analizei atlikti yra sukurta keletas strateginės analizės modelių. Vienas jų - konkurencinių jėgų (arba **penkių jėgų**) modelis pagal Porterį M., kuris nurodė pagrindines jėgas, veikiančias verslo sektoriaus konkurenciją. Šių jėgų visuma (žr. 6 paveikslą) nulemia galutinį verslo sektoriaus pelningumą, kuris galėtų būti vertinamas kaip ilgalaikio periodo investuoto kapitalo grąža. Pagrindinės jėgos, veikiančios verslo sektoriaus konkurenciją (Vasiliauskas, 2001, p. 152-154):

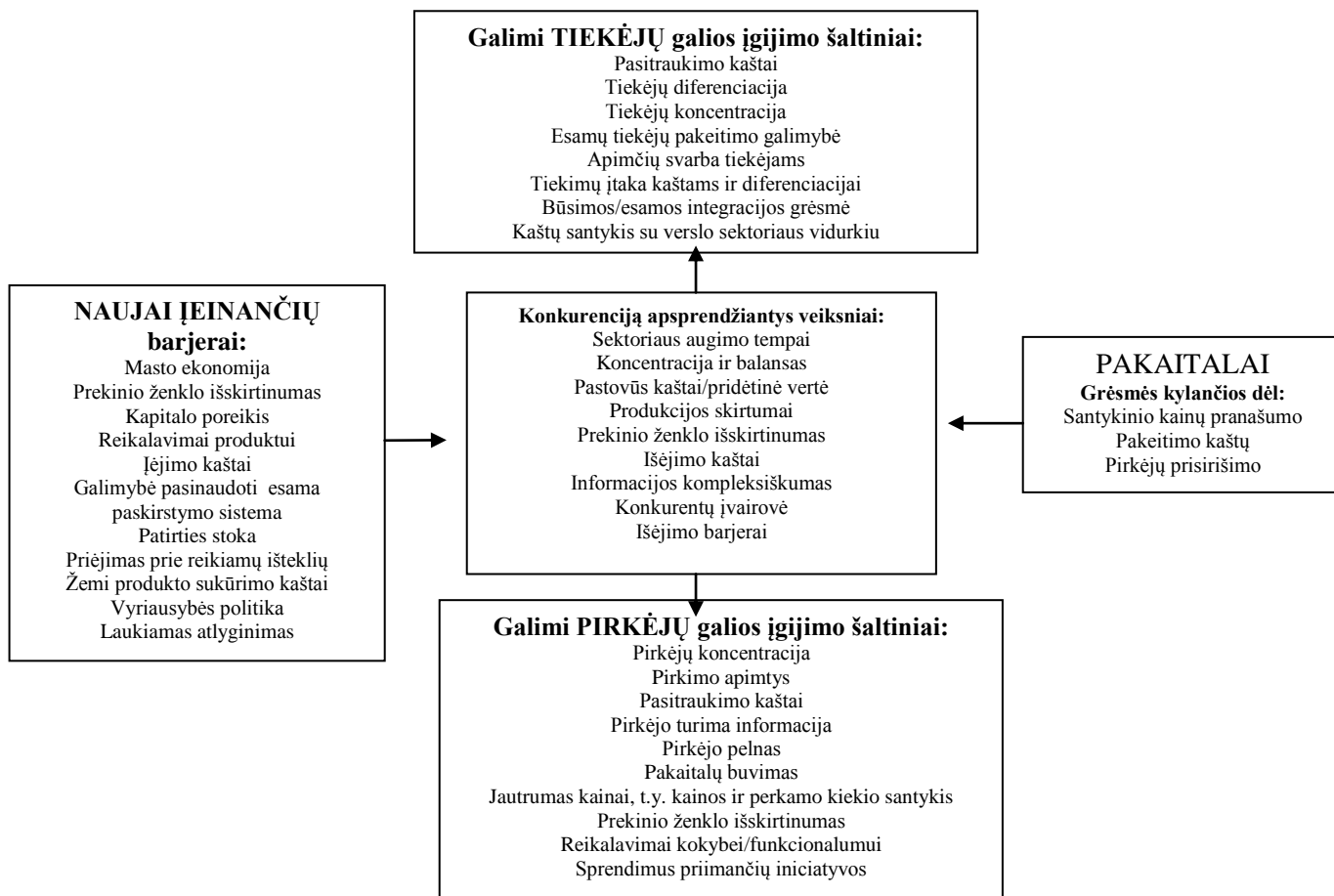
1. **Klientų derėjimosi galia.** Klientai faktiškai konkuruoja su rinka mažindami kainas, reikalaudami didesnės paslaugų kokybės ir priešišškai nuteikdami konkurentus – visa tai vyksta rinkos pelningumo sąskaita. Klientų derėjimosi galios analizė leidžia numatyti pagrindines kryptis, kaip reikia keisti strateginius santykius su klientais. Klientas turi didesnę derėjimosi galią, jeigu klientai susitelkę arba jų nedaug, įmonės produktas yra nediferencijuotas (tuomet klientas be didesnio vargo gali pakeisti savo tiekėją), teikiamos paslaugų kainos neturi didelės reikšmės bendroms kliento sąnaudoms, klientai gali perimti iš įmonės dalį pridėtinės vertės (įmonei gali iškilti net išlikimo grėsmė, jeigu klientai atranda galimybių patys plėtoti įmonės teikiamų paslaugų gamybą).

2. *Tiekėjų derėjimosi galia.* Tiekėjai gali panaudoti savo derybinę galią rinkoje grasindami pakelti kainas arba sumažinti produktų kokybę – tokiu būdu tiekėjai gali „suspausti“ rinkos pelningumą. Sąlygos, prie kurių tiekėjų galia yra didelė, veidrodiniu principu atspindi pirkėjų derybinę galią įtakojančius veiksnius. Tiekėjų derėjimosi galios analizė leidžia numatyti pagrindines kryptis, kaip turi būti keičiami strateginiai santykiai su tiekėjais. Laikoma, kad tiekėjas turi didesnę derėjimosi galią, jeigu alternatyvių tiekėjų yra nedaug, nėra alternatyvių pakaitalų tiekėjo teikiamoms paslaugoms ar produktams, tiekėjo kainos sudaro įmonės bendrųjų sąnaudų didelę dalį (bet koks tiekėjo kainos pakėlimas mažina įmonėje sukuriama pridėtinę vertę, jeigu konkurencinėje kovoje įmonė neturės galimybių kompensuoti šio pakėlimo savo produkcijos kainų padidinimu).

3. *Pakaitalų grėsmė.* Plačiąja prasme paslaugų įmonės konkuruoja ne tik su tame pačiame verslo sektoriuje veikiančiomis įmonėmis, bet taip pat ir su konkurentais, gaminančiais ir parduodančiais substitutines paslaugas. Paslaugų sektoriuje tai nėra taip akivaizdžiai ryšku, tačiau bet kada reklamos paslaugas galima pakeisti kitomis rėmimo komplekso elemento paslaugomis.

4. *Esančių konkurentų grėsmė.* Konkurencija tarp esamų rinkos dalyvių tiesiogiai įtakoja bendrą ilgalaikį visos rinkos pelningumą. Daugumoje verslo šakų konkurenciniai vienos įmonės veiksmai paliečia ir kitus konkurentus bei kartu iššaukia atitinkamą konkurentų reakciją, taigi, konkurentai yra abipusiai susiję, ir toks atitinkamų veiksmų ir atoveiksmių santykis įtakoja bendrąjį rinkos pelningumą. Stiprią šakos konkurenciją gali sąlygoti įvairūs veiksniai: didelis panašaus dydžio konkurentų skaičius, lėtas verslo šakos augimas, dideli fiksuoti kaštai, diferenciacijos ir pakeitimo kaštų pirkėjams nebuvimas, aukšti išėjimo barjerai, strateginiai kai kurių dalyvių tikslai būti rinkoje.

5. *Naujų konkurentų grėsmė* iškyla tuomet, kai naujos konkuruojančios įmonės kuriasi ir ateina į rinką, kuri yra patraukli dėl didelės pelno maržos ir kurioje nėra barjerų, ribojančių naujų įmonių kūrimąsi. Įeidami į rinką nauji žaidėjai yra nusiteikę užimti atitinkamą rinkos dalį, dažnai tam tikslui panaudodami naujas galimybes ir nemažus resursus. Siekdami šio tikslo jie gali naudoti „įėjimo į rinką“ kainas, tokiu būdu priversdami reaguoti esamus rinkos žaidėjus ir taip paveikdami visos rinkos pelningumą. Naujų konkurentų įėjimo grėsmė priklauso nuo šakoje egzistuojančių įėjimo barjerų bei esamų žaidėjų reakcijos, kurios tikisi naujai įeinantys konkurentai. Jeigu šakos įėjimo barjerai yra pakankamai aukšti ir jeigu naujieji žaidėjai tikisi griežto atsako iš esamų rinkos dalyvių, tada naujų konkurentų grėsmė yra maža. Strategine prasme tokie pagrindiniai įėjimo į rinką barjerai gali riboti naujų konkurentų atsiradimą: masto ekonomija, produkto diferenciacija, kapitalo reikalavimus, klientų perorientavimo sąnaudas, ribotos galimybės pasinaudoti esančiais platinimo kanalais, dominuojančių firmų reakcija gali būti vienas iš barjerų, stabdančių naujų konkurentų atėjimą į rinką, valstybės politika.

6 pav. M.Porterio penkių jėgų modelis

Šaltinis: Vasiliauskas A. (2001). Firmų strateginis valdymas. Vilnius: VVK leidykla, p. 154.

Kai paslaugų įmonė pagal tikslines vartotojų grupes, rinkos tarpininkus bei marketingo komplekso strategiją nustato savo pagrindinius konkurentus, ji turi nuspręsti, su kuriais konkurentais kovos, o su kuriais – ne, todėl yra išskiriamos konkurentų grupės (žr. 9 lentelę).

9 lentelė

Pagrindinės konkurentų grupės

Pavadinimas	Apibūdinimas
Stiprūs ir silpni konkurentai	Dažniausiai įmonės nusitaiko į silpnuosius konkurentus, nes tam reikia mažiau išteklių ir laiko. Tačiau, kad atskleistų savo galimybes, įmonė turi konkuruoti ir su stipriais konkurentais pasitelkdami vertės vartotojui analizę, kuri padeda išsiaiškinti, kaip vartotojai vertina paslaugos teikiamą naudą ir kaip jie lygina tą naudą su konkurentų paslaugų teikiama nauda; ji taip pat parodo labiausiai pažeidžiamas įmonės sritis.
Artimi ir tolimi konkurentai	Dažniausiai įmonės konkuruoja su į jas labai panašiais konkurentais.
„Padorūs“ ir „kenkėjiški“ konkurentai	„Padorūs“ konkurentai žaidžia pagal verslo sektoriaus ar pramonės šakos taisykles ir siekia, kad rinka būtų stabili, kainas nustato pagal sąnaudas, motyvuoja kitus mažinti kainas arba padidinti diferenciaciją, susitaiko su turima rinkos dalimi ir gaunamu pelnu. Tuo tarpu „kenkėjiški“ konkurentai laužo taisykles, stengiasi nupirkti rinkos dalį, o ne ją išsikovoti, mėgsta stipriai rizikuoti, investuoja į perteklinius pajėgumus ir kitaip destabilizuoja rinką. Taigi, „padorūs“ konkurentai turi stengtis, kad rinkoje nebūtų „kenkėjiškų“ konkurentų.

Šaltinis: Porter M. E. (1985). Competitive Advantage. New York: Free Press, p. 226-227; Weber J. (1992). „How J&J foresight made contact lenses pay“. *Business Week*, No. 4, p.132.

Kiekviena organizacija ieško konkurencinio pranašumo, nes jis jai reikalingas organizacijos perspektyvai užtikrinti. Norint įgyti konkurencinį pranašumą ir pasirinkti strategiją, pirmiausia organizacijai reikia iširti išorinius ir vidinius aplinkos veiksnius.

1.6.2. Paslaugų įmonės išorinės ir vidinės aplinkos analizė

Pirmiausiai apibrėšime kiekvienos įmonės tikslinę orientaciją, kuri formuoja teigiamą įmonės įvaizdį ir kurią charakterizuoja šie hierarchiniai lygmenys: misija, vizija ir tikslai. Vizija – tai bet kurios sąmoningos, nukreiptos į ilgalaikę perspektyvą veiklos pradžia ir atspirties taškas; tai komplikauta visuma, apimanti daugelį skirtingų elementų. Misija – tai vienas ar keli sakiniai, kuriais nusakomas įmonės egzistavimo pagrindinis tikslas ir jos veiklos prasmė (Vasiliauskas, 2001, p. 157-158).

Tikslai pertvarko misijos formuluotės bendrąsias nuostatas į tiksliau apibrėžtus įsipareigojimus, kurie nurodo, kas turi būti padaryta ir kada turi būti tikslas pasiektas, todėl jie pirmiausia turi suformuluoti organizacijos žemesnio rango vadovams bei darbuotojams užduotis, kuriuose tikslingai nusakomas laukiamas galutinis rezultatas. Antra, įmonės tikslų pagrindu yra parengiamos priemonės, leidžiančios įvertinti, ar buvo pasiektas numatytas rezultatas, ar ne nustatytais terminais. Įmonės tikslai dažniausiai dalinami į dvi dalis, reikalingas strateginiame planavime: į finansinius ir strateginius tikslus. Tikslai turi būti neprieštaraujantys, apibendrinti, daugiapakopiai, perspektyvūs ir orientuoti laiko atžvilgiu. Tikslai yra svarbūs dėl to, kad jie suteikia krypties pojūtį, sutelkia įmonės darbuotojų pastangas, orientuoja planus ir sprendimus, padeda įvertinti pažangą (Stoner ir kt., 2000, p. 259-260).

Makroaplinkos (arba išorinės aplinkos) analizė yra įmonės aplinkos įvertinimas, leidžiantis identifikuoti esamas ir būsimas galimybes bei pavojus, kurie gali įtakoti įmonės sugebėjimus pasiekti savo tikslus. Makroaplinkos esminis bruožas yra tai, jog ji įtakoja įmonės veiklą ir jos plėtros galimybes, tačiau įmonė negali pakeisti makroaplinkos įtakos. Atsižvelgiant į didelę išorinės aplinkos įtaką, ypač ekonominės ar politinės krizės metu, įmonė turi žinoti savo galimybes bei pavojus, susijusius su funkcionavimu makroaplinkoje, numatyti jų pokyčius ateityje ir prie jų pritaikyti savas plėtros programas. Yra skiriama keletas makroaplinkos įvertinimo modelių.

PEST analizė. Makroaplinką sudaro ekonominė, socialinė - kultūrinė, politinė – teisinė ir technologinė aplinkos. Ekonominė aplinka susijusi su šalies bei tarptautiniu ūkiu, kuriame įmonė veikia, raida ir kryptimis, todėl kiekvienai įmonei svarbu susipažinti su ekonominiais projektais arba prognozėmis; ypač svarbu įmonėms pažinti ekonominę aplinką savo tikslinės rinkos viduje. Įmonės vadovybė, įvertindama ekonominių aplinkybių padėtį, turi atsižvelgti į tokius veiksnius: kredito gavimo sąlygas, kapitalo kaupimo būdus, infliacijos lygį, bendrąsias nacionalinio

produkto kitimo tendencijas, mokesčių normas, nedarbo lygį, žmonių perkamąją galią, bendrąją pardavimų apimtį šalyje ir kt. (Palubinskas, 1997, p. 54). Socialinė - kultūrinė aplinka yra dinamiška, o konkrečių rūšių prekių paklausa labai greitai kinta, priklausomai nuo demografinių veiksnių, visuotinių įsitikinimų, vertybių, skonio, mados, gyvenamosios pokyčių. Politinė - teisinė aplinka nubrėžia įmonių veiklos reguliavimo ribas ir pagrindžia teisinius pamatus, todėl strategijai sudaryti būtina atsižvelgti į egzistuojančias teises normas, jų pokyčius. Verslo įmonėms didelę įtaką turi technologinė aplinka, kuri diktuoja technologinius prekių ir paslaugų gamybos principus bei procesus. Kartu technologinis pažangumas yra vienas iš konkurencinių veiksnių, nes technologija reikalauja didelių investicijų, kita vertus, ji didina gamybos našumą. Įmonė privalo sekti technologinės aplinkos pokyčius ir derintis prie jų turimomis galimybėmis.

SPACE analizė. Tai Bostono konsultacinės grupės (BCS) „McKinsey“ ir „General Electric“ matricų integruotas ir patobulintas metodas, pagal kurį sudaroma matrica, įvertinanti du apibendrintus aplinkos parametrus ir du organizacinius parametrus, kurie numato optimalų strategijos tipą (10 lentelė). Atliekant išorinės aplinkos analizę, grindžiamą SPACE metodu, kiekvienas parametro rodiklis įvertinamas skaitmenine išraiška nuo 0 iki 5: 0 – rodiklis vertinamas kaip neigiamą įtaką įmonei turintis veiksnys; 3 – rodiklis vidutiniškas; 5 – rodiklis vienas geriausių rinkoje. Pagal įvertintus veiksnius nustatomas tinkamas įmonės strategijos tipas - agresyvi, konkurencinė, konservatyvi ar gynybinė (Jucevičius, 1998, p. 239).

10 lentelė

SPACE matricoje naudojami parametrai ir jų vertinimo rodikliai

Parametras	Parametro įvertinimo rodikliai
<i>Aplinkos stabilumas</i>	infliacijos lygis, vartotojų poreikių kitimas, konkuruojančių prekių kainų lygis, įėjimo į rinką barjerai, technologiniai pokyčiai, konkurencijos stiprumas, kainos elastingumas, prekių pakaitalų galimybė
<i>Verslo srities patrauklumas</i>	rinkos augimas, pelno didėjimas, finansinis stabilumas, apsirūpinimas resursais (materialiniais, finansiniais ir žmogiškaisiais), kapitalo imlumas, įėjimo į rinką galimybės
<i>Konkurencinis pranašumas</i>	rinkos dalis, prekių kokybė, prekės gyvavimo ciklas, vartotojų lojalumas, vertikali integracija
<i>Finansinis pajėgumas</i>	investicijų atsiperkamumas, likvidumas, reikiamo ir turimo kapitalo santykis, pajamos, išėjimo iš rinkos galimybės, rizikos laipsnis, atsargų apyvartumas, masto ekonomija

Šaltinis: Jucevičius R. (1998). Strateginis organizacijų valdymas. Kaunas: Technologija, p. 58.

Mikroaplinkos (arba vidinės aplinkos) analizė būtina organizacijos pranašumams ir trūkumams nustatyti. Vidaus veiksnių analizė rodo, kurios galimybės bei grėsmės, numatytos remiantis išorės veiksnių analize, yra svarbios organizacijai. Objektivi vidaus veiksnių analizė svarbi dviem aspektais: rodo realų organizacijos galimybių profilį bei nusako, ar organizacija turi priemonių kovoti su grėsmėmis ir pasinaudoti galimybėmis, kurias nustatė išorės veiksnių analizė. Vidaus veiksnių analizės procesas dažniausiai yra skaidomas į keturis etapus (Jucevičius, 1998, p. 60):

1. Strateginių vidaus veiksnių nustatymas.

2. Organizacijos statuso įvertinimas pagal strateginius vidaus veiksnius.

3. Nustatymas, ar strateginiai vidaus veiksniai yra konkurenciniai pranašumai, ar pagrindinės verslo sąlygos, ar tai pagrindiniai pažeidžiamumai.

4. Vidinio profilio aprašymas tolesniam strateginio planavimo proceso naudojimui.

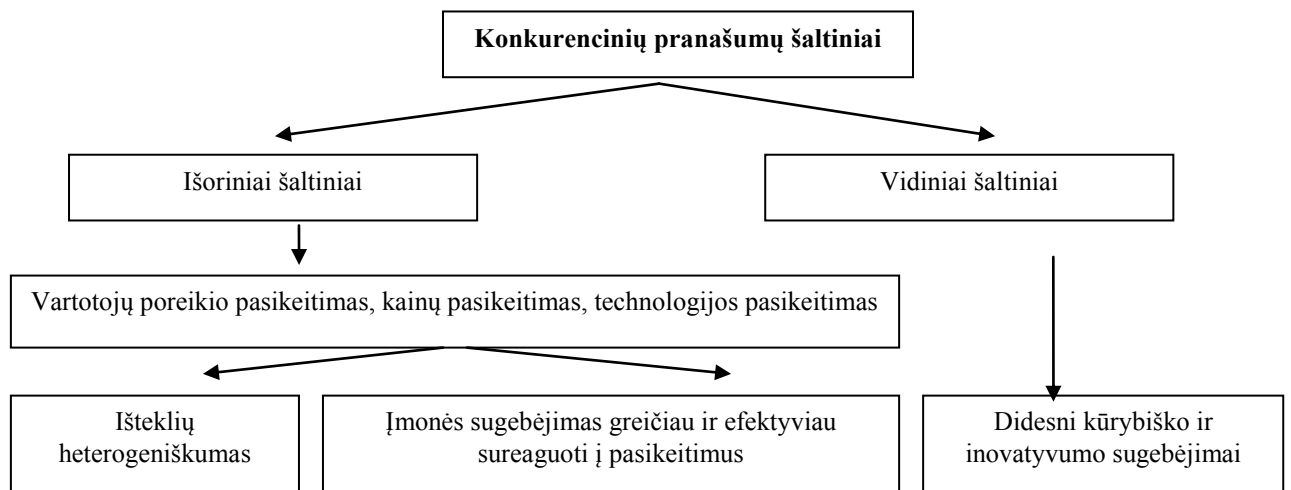
SWOT (SSGG) analizė – vidinio ir išorinio strateginio įmonės audito peržiūrėjimas, įvertinant organizacijos stipriąsias ir silpnąsias puses, jos galimybes ir grėsmes. Vadovai privalo pastebėti svarbiausias bendrovės veiklos galimybes (ekonominis klimatas, demografiniai pokyčiai, rinka, technologija) bei grėsmes (konkurentų veikla, su prekių paskirstymo grandine susiję sunkumai, demografiniai pokyčiai, politika), tuomet kompanija turi išskirti pagrindinius sėkmės veiksnius (arba silpnąsias ir stipriąsias puses), kurie yra strategiškai svarbūs kovojant su konkurentais dėl didesnės rinkos dalies. Vidiniai kompanijos veiksniai analizuojami nustatant organizacijos stiprybes ir silpnybes, kurios vėliau leidžia nustatyti išskirtines kompanijos kompetencijas. Šios kompetencijos turi organizaciją išskirti iš konkurentų tarpo ir turi padėti išvystyti konkurencinį pranašumą, kuris galėtų būti išlaikytas tam tikrą laiką tarpą.

Reziumuojant reikia pažymėti, kad iš makroaplinkos analizės metodų svarbiausi yra PEST bei SPACE analizė, o vidinė aplinka dažniausiai vertinama nustatant strateginius vidaus veiksmus, įvertinant organizacijos statusą nustatant, ar strateginiai vidaus veiksniai yra konkurenciniai pranašumai ir aprašant vidinę įmonės profilį.

1.6.3. Konkurencinių pranašumų samprata, šaltiniai ir jų įgijimo būdai

Konkurencinis pranašumas – veiksnys, teikiantis organizacijai pranašumą konkurencijoje, kuriuo remdamasi ji kuria savo strategiją (Palubinskas, 1997, p. 196).

Konkurencinis pranašumas - tai koncentruotos viršenybės pasireiškimas prieš konkurentus ekonominėje, techninėje, organizacinėje įmonės veiklos sferose, kurią gali pakeisti tik ekonominiai rodikliai tokie, kaip papildomas pelnas, aukštesnis rentabilumas, rinkos dalis, pardavimų apimtis (Bharadvvaj ir kt., 1993, p.37). Konkurencinių pranašumų šaltiniai nurodyti 7 paveiksle.

7 pav. Konkurencinių pranašumų šaltiniai

Šaltinis Krippendorff K. (2005). Pranašumo menas: 36strategijos, padedančios įgyti pranašumą konkurencinėje kovoje. Vilnius: Alma littera.

Anot profesoriaus ekonomisto M. Porterio sukurtos konkurencinio pranašumo teorijos, išskiriami du pagrindiniai konkurencinio pranašumo šaltiniai: *marketingas ir kaštai*.

Marketingo pranašumo strategija visoje rinkoje reiškia tai, kad įmonės paslaugų kai kurios (arba visos) savybės turi būti geresnės, nei konkurentų. Tai gali būti populiarus prekinis ženklas, kokybiškesnis klientų aptarnavimo būdas (efektyvi reakcija į vartotojo poreikius bei greitas, savalaikis paslaugos pateikimas), technologinis lyderiavimas (kai įmonė viena iš pirmųjų pristato paslaugas su naujomis charakteristikomis, visiškas produkcijos asortimento pateikimas, unikalios pajėgumų paskirstymo sukūrimas). Marketingo strategijai įgyvendinti bei įsitvirtinti visoje rinkoje pagrindiniu tikslu būtų galima laikyti kuo didesnio vartotojo rato pritraukimą bei jų palankumo garantą, kas gali apginti organizaciją nuo konkurencinės kovos. Šitokio pobūdžio konkurencinis pranašumas leidžia organizacijai rinkoje reguliuoti parduodamos produkcijos kainas, ko pasėkoje garantuojamas įmonės pelningumas (Kotler, Keller, 2007).

Kaštų pranašumo strategija visoje rinkoje apima paslaugų įmonių sugebėjimą teikti paslaugas mažesnėmis išlaidomis nei konkurentai. Tai galima pasiekti didinant pardavimų, masto ekonomijos pagalbą, pasinaudojant žmogiškųjų išteklių patyrimu, didinant darbo našumą (Kotler, Keller, 2007).

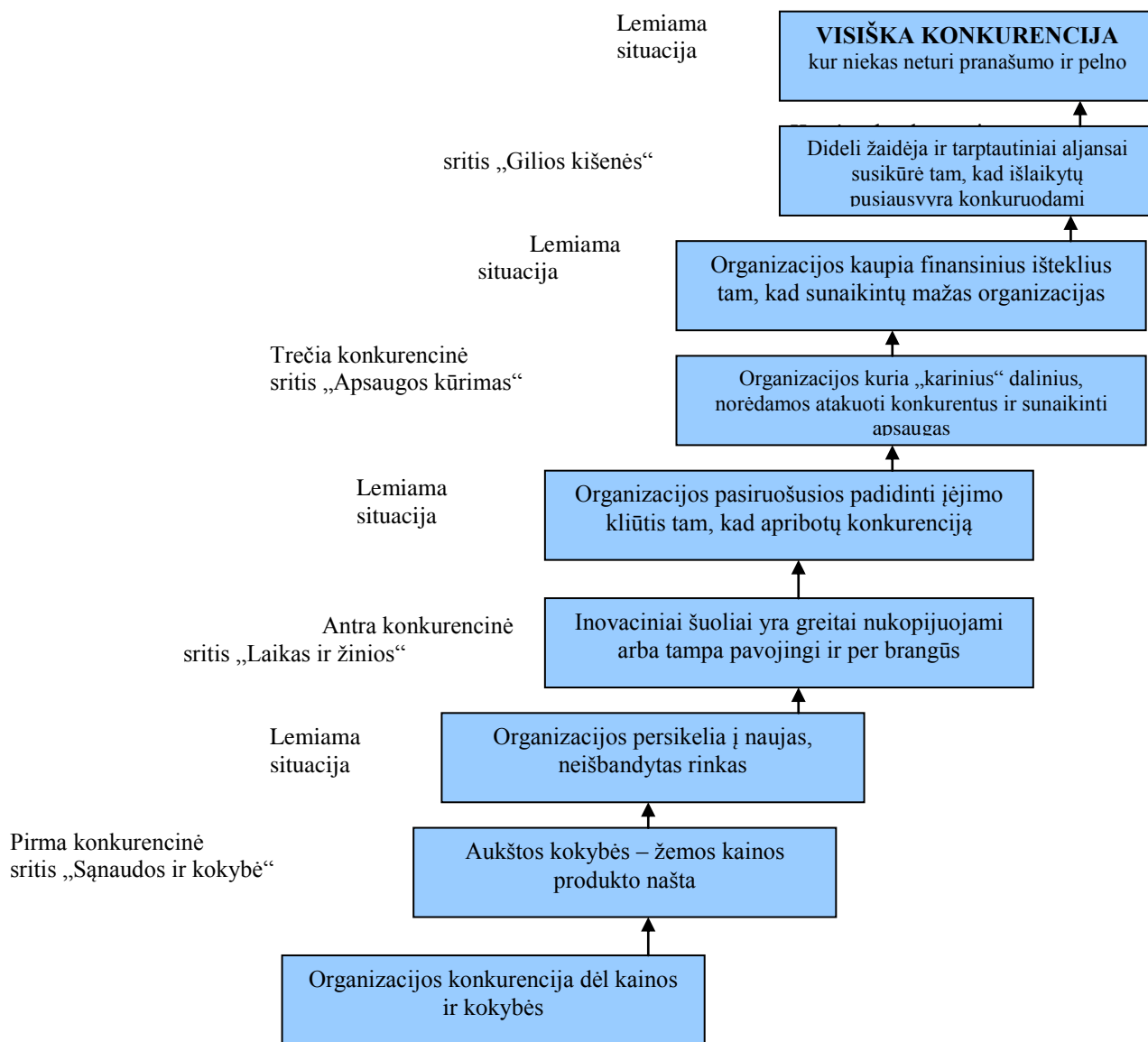
Trečias konkurencinio pranašumo įgyvendinimo tikslas – *rasti apsaugotą nuo konkurentų rinkos nišą*. Tačiau neaišku, kaip ilgai įmonė galės išlaikyti apsaugotą rinkos nišą nuo įmonių-gigantų (potencialių konkurentų toje nišoje), nes, kuo efektyviau įmonė aptarnauja savąją rinkos nišą, tuo ta niša tampa pelningesnė ir patrauklesnė, ko pasėkoje egzistuoja reali galimybė, kad užimta rinkos niša susidomės kokia nors stambi organizacija. Viso to išvada – įmonė nuolat balansuoja ant rinkos nišos išsaugojimo ir stambių organizacijų (kaip potencialių konkurentų) pritraukimo ribos. Susiradusi savo rinkos nišą, organizacija gali dominuoti arba produkcijos (marketingo), arba kaštų (išlaidų mažinimo) pranašumo dėka (Kotler, Keller, 2007).

D'Aveni (1995) išskyrė keturias strategines sritis, kuriose šiandieninė organizacija gali turėti strateginį konkurencinį pranašumą (Kapferer, 1992, p. 15-20):

1. *Sąnaudų ir kokybės strategija* – pats paprasčiausias ir dažniausiai sutinkamas strateginis konkurencinis pranašumas yra toks, kai organizacijos varžosi, kuri yra efektyvesnė (tam, kad galėtų sumažinti sąnaudas ir nuleisti kainas), arba kuri gali pasiūlyti kokybiškesnį produktą ir taip geriau patenkinti vartotojo poreikius. Pelnas šiuo atveju gaunamas arba mažinant kaštus, arba keliant kainas, kad padidėtų pelno marža, t.y. didinant pardavimų apimtį, kad fiksuotos sąnaudos sumažėtų. Galimos trys bendrosios šios strategijos kryptys (Časas, 1999):

- visiškas organizacijos *lyderiavimas pagal sąnaudų politiką* – organizacija pabrėžia savo veiklos efektyvumą mažindama gamybos sąnaudas, vadinasi, ji gali pasiūlyti mažesnes nei konkurentų kainas – tai mažos maržos ir didelių pardavimų apimtys strategija;
- *diferencijavimo strategija* siūlo sukurti produktą, kuris būtų išskirtinės kokybės ir pripažintas unikaliu; organizacija, turinti tokį produktą, gali sau leisti parduoti jį už daug didesnę kainą vartotojams, kurie vertina šias produkto charakteristikas ir yra pasiruošę už tai mokėti didesnę kainą;
- *trečioji strategija koncentruojasi į rinkos segmentavimą*: orientuodamasi į mažus rinkos segmentus, įmonės suranda nišas, kuriose nėra tiesioginės konkurencijos – taip ji gali parduoti geresnės kokybės produktą už didesnę kainą mažesniai vartotojų skaičiui, nes niekas kitas tokio produkto nesiūlo (dar vadinama dideles maržos ir mažos pardavimų apimtys strategija).

2. *Tinkamo laiko ir žinių strategija*. Vienas iš būdų išsiveržti iš kainų ir kokybės konkurencinio rato – eiti į naujas rinkas arba sukurti naują produktą. Savalaikis įėjimas į naują rinką ir išskirtinės žinios įgalina organizaciją pereiti į kitą konkurencinę sritį. Pirmoji organizacija, įėjusi į naują rinką, įgyja didelę rinkos dalį, tačiau taip pat investuoja daug pinigų verslo kūrimui ir produkto (paslaugos) įvedimui, o tai netrukus gali būti nukopijuota ir net pagerinta pasekėjų. Tam, kad sulaikytų pasekėjus ir imitatorius, organizacija turi kurti dirbtinas kliūtis. Pasekėjai visuomet yra greitesni, kopijuodami pirmaujančios organizacijos verslą, taip versdami ją ieškoti naujų taktikų. Įmonė gali naudoti „šuoliuojančių“ inovacijų strategiją, kai, norint pabėgti nuo pasekėjų, sukuriamas naujas arba atnaujinamas senas produktas (paslauga), taip suteikiant jam konkurencinį pranašumą. Šie ėjimai apsunkina pasekėjų veiklą, tačiau ilginiui jiems tai pavyksta ir lyderiaujanti organizacija vėl priversta daryti naujus šuolius. Palaipsniui inovacijų ir kopijavimo ciklas pasiekia ribą, kur visi galimi šuoliai yra išsisėmę ir nukopijuoti, o tolimesnis inovacinis šuoliavimas nepasiteisina dėl didelių sąnaudų ir trumpo gyvavimo ciklo. Kopijuotojai tampa tokie greiti, jog organizacija lyderė nebespėja padengti savo investicijų, įdėtų į plėtrą (Vasiliauskaitė, Leitonienė, 2001).

8 pav. Eskalavimo proceso samprata

Šaltinis: D’Aveni R. (1995). Coping with hyper competition: utilising the 75’s framework. Academy of Management Executive, Vol. 9, p. 58.

3. *Apsaugos kūrimo strategija.* Kai pasiekiamas absoliučios vertės taškas ir inovacijos bei kopijavimas rinkoje pasiekia vienodą lygmenį, organizacijos siekia įgyti pranašumą, kurdamos apsaugas savo verslui, kurios padėtų apsiginti nuo kitų konkurentų. Sukurdamos įėjimo į rinką kliūtis ir apsaugas tam tikruose geografiniuose regionuose ar rinkose, organizacijos siekia apsaugoti save nuo konkurentų kainų ir kokybės ar naujų išradimų ir kopijavimo atakų. Tačiau konkurentai ilginiui suranda būdų, kaip apeiti šias kliūtis. Konkurentai, suradę būdus apeiti kliūtis, tuo pačiu sukuria juos pačius apsaugančiąsias. Tokie ėjimai paprastai išprovokuoja kitų įmonių reakciją, skatinančią apeiti konkurentų sudarytas kliūtis ir kurti apsaugą aplink save. Laikui bėgant, tokie puolimai ir „atsimušinėjimai“ tiesiog sunaikina konkuruojančių organizacijų apsaugas. Ypač ryški kova šioje srityje vyksta tarp didelių tarptautinių organizacijų, tačiau galima pastebėti ir įmones, konkuruojančias vietinėje rinkoje (Vasiliauskaitė, Leitonienė, 2001).

4. „Gilių kišenių“ strategija (stiprų finansinį pagrindą turinčios organizacijos). Kai organizacijos išsemia visas konkuravimo galimybes, dažnai pasikliauna „gilių kišenių“ pranašumu, kuris paremtas finansiniais ištekliais. Didelės ir stiprios organizacijos naudoja šį pranašumą, kad išstumtų iš rinkos mažas kompanijas. Jos visiškai pasikliauna savo dideliais finansiniais resursais ir nebando ieškoti protingų sprendimų, tačiau mažos įmonės gali kreiptis pagalbos į valstybės kontrolę, kurti formalius ir neformalius aljansus arba tiesiog pasitraukti į šalį, kad išvengtų tiesioginės kovos. Mažos organizacijos, jungdamosi į strateginius aljansus, įgyja prieigą prie retų ar brangių išteklių, taip įgaudamos jėgą ir konkurencinį pranašumą, ir ilgainiui panaikindamos didžiųjų organizacijų pranašumą, susilygindamos su jomis. Vienintelė problema ta, kad mažosios įmonės retai kada sugeba susivienyti, nes neperpranta šio veiksmo svarbos, jos labiau linkusios konkuruoti tarp savęs.

Intensyvi konkurencija eskaluoja organizacijos veiklą, panašiai kaip kad mėginant, kas greičiau užlips gaisrinėmis kopėčiomis: kai pasiekiamas vienas aukštas, peršokama į antrą, trečią ir taip iki viršaus. Tai vadinamosios *eskalavimo pakopos* (žr. 8 paveikslą). Ši schema parodo, kaip organizacija, spaudžiama konkurencijos, pereina iš vienos srities į kitą. Realiame gyvenime organizacijos gali konkuruoti keliose srityse iš karto ir nebūtinai laipsniškai pereiti iš vienos pakopos į kitą.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad konkurencinis pranašumas yra pranašumas prieš konkurentus, kurį suteikia vartotojui siūloma didesnė paslaugos vertė. Yra išskiriami du pagrindiniai konkurencinio pranašumo šaltiniai – marketingas ir kaštai, kurie gali veikti tiek visoje rinkoje, tiek rinkos nišoje. Pagal hiperkonkurencijos teoriją, išskiriamos keturios strateginės kryptys, kuriose šiandieninė paslaugų įmonė gali turėti strateginį konkurencinį pranašumą: sąnaudų ir kokybės strateginė kryptis, tinkamo laiko ir žinių strateginė kryptis, apsaugos kūrimo strateginė kryptis bei stipraus finansinio pagrindo strateginė kryptis.

1.6.4. Paslaugų įmonių konkurencijos strategijos pagal konkurentų rūšis

Pagal karines strategijas, galima būtų išskirti dvi, kurios liečia konkurencinę kovą: *aktyvios strategijos*, pagal kurias organizacijos numato būsimus konkurentų veiksmus bei jų veiklos tendencijas išorinėje aplinkoje, ir stengiasi aplenkinti konkurentus bei *reakcijos strategijos*, pagal kurias organizacijos atsako į konkurentų svarbesnius veiksmus. Minėtos strategijos panaudojimo būdai priklauso nuo įmonės vietos rinkoje (žr. 9 paveikslą).

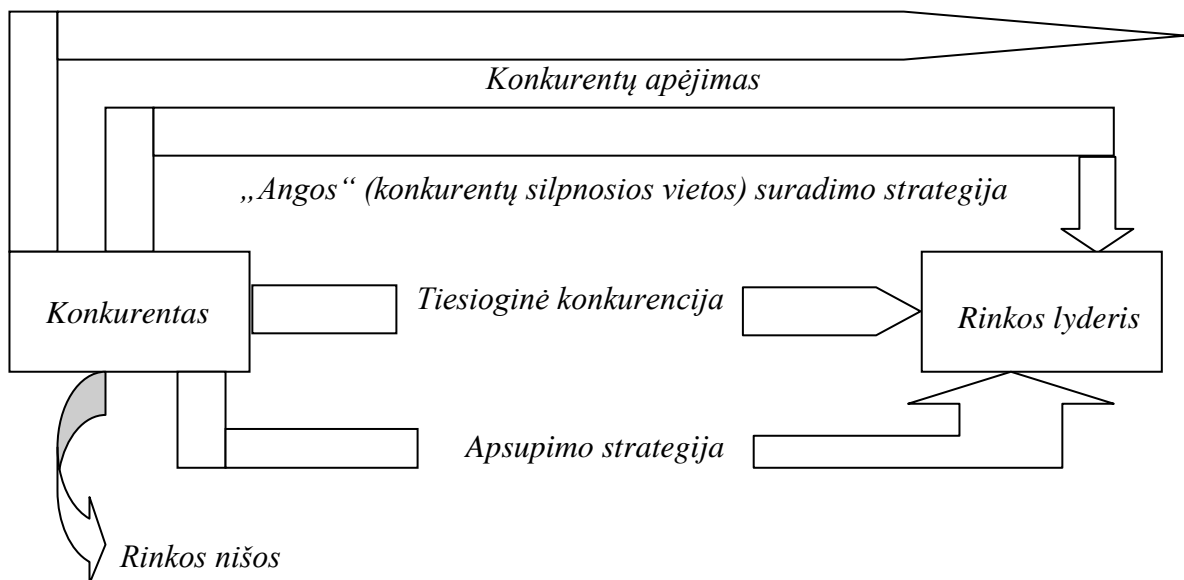
	Aktyvios strategijos	Reakcijos strategijos
Rinkos lyderis	Rinkos išplėtimas Rinkos dalies apsaugojimas Numatomieji (prevenciniai) veiksmai	Reakciją į konkurentų iššūkius
Pretendentai arba sekėjai	Bet kokios formos konkurencija „Angos“ (konkurentų silpnosios vietos) suradimo strategija Apsupimas	Sekimas paskui lyderį
Organizacijos, bandančios išvengti konkurentų (dažniausiai rinkos nišas užpildančios įmonės)	Rinkos niša Konkurentų apėjimas	Išlikimas rinkoje

9 pav. Konkurencinio pranašumo siekimo strategijos

Šaltinis Krippendorff K. (2005). Pranašumo menas: 36 strategijos, padedančios įgyti pranašumą konkurencinėje kovoje. Vilnius: Alma littera.

Rinkos lyderis *rinkos išplėtimo* strategiją naudoja produkcijos nomenklatūros paklausos didinimui, t.y. organizacija tikisi padidinti paklausą, demonstruodama produkcijos kategorijų pripažinimą, o ne jų rūšių ir tipų pranašumą. Rinkos išplėtimo tikslas – arba pritraukti naujus vartotojus, arba padidinti esamų (lojalių) vartotojų pirkimo apimtį. Kitas kelias padidinti paklausą – ieškoti naujų produkcijos pritaikymo būdų. Dažniausiai rinkos išplėtimo strategija rinkos lyderiui pasiteisina. Rinkos lyderis ne tik siekia išplėsti rinką, tačiau ir kuria strategijas, kaip *apsaugoti savąją rinkos dalį*: bando pralenkti konkurentus reklamos mastais ir efektyvumu (o tuo pačiu ir sąnaudomis), aprūpinti platų ratą vartotojų sava produkcija. Rinkos lyderis gali sau tai leisti, nes operuoja žymiai didesniais pelnais, ko pasekoje gali „pervilioti“ vartotojus (potencialius klientus) iš konkurentų. Dar viena rinkos lyderio strategija – *numatomieji (prevenciniai) veiksmai*, pasireiškiantys konkurentų atėjimo į rinką numatymu ir tam kelio užkirtimu. Visa tai apima aktyvias paslaugų įmonių-rinkos lyderių strategijas, tačiau rinkos lyderiai gali pasirinkti ir reakcijos strategiją, *atsakydami į konkurentų veiksmus*. Čia iniciatyvą perima konkurentai, o paslaugų įmonė turi ir savalaikiai ir lanksčiai reaguoti į konkurentų veiksmus (Krippendorff, 2005).

Rinkos pretendentai arba sekėjai aktyvios strategijos atveju gali veikti trejopai: pasirinkti bet kokios formos konkurenciją (t.y. tiesiogiai atakuoti rinkos lyderį), pasirinkti „angos“ (arba lyderio silpnosios vietos) suradimo strategiją bei apsupimo strategiją (kada vienu metu atsiranda keletas grėsmių rinkos lyderiui). Visos šios aktyvios rinkos pretendentų ar sekėjų strategijos – tai iššūkis rinkos lyderiui (išsamesnė jų analizė pateikta 10 paveiksle).

10 pav. Konkurencijos su rinkos lyderiu strategijos arba jos vengimas

Šaltinis: Krippendorff K. (2005). Pranašumo menas: 36 strategijos, padedančios įgyti pranašumą konkurencinėje kovoje. Vilnius: Alma littera.

Tiesioginė (arba bet kokio pobūdžio) konkurencija – tai betarpiško iššūkio metimo lyderiui strategija, kuri būdinga oligopolijos atveju, kai antroji ar trečioji dominuojanti organizacija gali mesti iššūkį lyderiui. Tačiau bet kokia galimybė įveikti rinkos lyderį jos pretendentai yra neįmanoma, jei jos gaminamos ar parduodamos produkcijos kokybė nėra tokia aukšta kaip rinkos lyderio arba pretendentai turi finansinių problemų (ypatingai kaštų srityje). Tiesioginė konkurencija su rinkos lyderiu yra rizikinga, nes visada galima laukti atsakomojo lyderio žingsnio.

Pagal „angos“ strategiją rinkos pretendentai meta iššūkį lyderiui tose srityse, kurios duotuoju momentu nėra konkurencingos. Daugelis paslaugų įmonių naudoja šią alternatyvą, nustatydamos silpnąsias lyderių pozicijas rinkoje, išsiaiškindamos tuos rinkos vartotojų poreikius, kuriuos rinkos lyderis nepastebėjo arba nesugeba patenkinti ir išleisdamos į rinką tokias paslaugas, kurios patenkintų išanalizuotus vartotojų poreikius. Ši strategija taipogi yra rizikinga – jei lyderis savalaikiai ir lanksčiai sugeba susigaudyti rinkoje, pretendentai gali sulaukti atsakomosios lyderio reakcijos, o jie turi pakankamai mažai laiko naujų paslaugų įsitvirtinimui rinkoje. Be to, pretendentai turi disponuoti pakankamai dideliais resursais, norėdami atlaikyti lyderio atsakomuosius žingsnius.

Trečiasis aktyviosios strategijos variantas, kurį naudoja rinkos pretendentes arba sekėjos, yra *apsupimo strategija* – tai iššūkio metimas lyderiui visose srityse iš karto arba tam tikrais laiko momentais (intervalais). Tai agresyvi strategija, reikalaujanti nemažų finansinių išteklių. Reakcijos strategijoje dalyvauja rinkos sekėjos, kurios gali *sekti paskui lyderį*, t.y. kopijuoti jo veiklą. Tai galimybė minimizuoti rinkos lyderio atsakomuosius veiksmus, palyginus su tiesioginės, silpnųjų lyderio vietų ar apsupimo strategijų rizika. Tačiau tokia strategija ne visada

gali būti sėkminga, jei bus kopijuojamos tokios pat rūšies prekės ar paslaugos. Tas, kuris seka paskui lyderį, turi pranokti jį vartotojų tarpe – pasiūlyti geresnius aptarnavimo, prekių paskirstymo ar kainos mažinimo būdus. Visumoje kainų konkurencija dažniausiai yra netikslinga, nes kainų mažinimo politika visada atneša mažesnę pelną. Taigi, tipinė sekimo paskui lyderį strategija susideda iš kainodaros strategijos bei pranašumo siekimo aptarnavimo bei tiekimo sferose. Tačiau ir tokią strategiją lydi rizika – rinkos lyderis tam tikrą laikotarpį gali sumažinti kainas iki tokio lygio, kad paslaugos pardavimai nebūtų pelningi arba patobulinti paslaugų teikimo būdą (Kotler, Keller, 2007).

Daugelis įmonių siekia pelno, vengdamos konkurentų, t.y. ieško galimybių, kurios nedomintų kitų organizacijų arba kurios leistų tam tikrą laiką užimti rinkos nišą ir gauti pelną (tol, kol ja nesusidomės konkurentai). Aktyvios tokių organizacijų strategijos būna dviejų tipų: *rinkos nišos strategija* ir *konkurentų apėjimas*. Reagavimo strategija minėtoms organizacijoms dažniausiai pasireiškia *išlikimo rinkoje* principu. Vienas iš realiausių naujų organizacijos įėjimo į rinką būdų – rinkos nišos atradimas. Rinkos nišos paieška turi apsiriboti tokiomis rinkomis, kurios yra specializuotos mažam vartotojui ratui, kad nepritraukti lyderių. Yra keli šios strategijos realizavimo būdai: susikoncentruoti ties tam tikru rinkos segmentu, orientuotis į tam tikros kainodaros segmentą arba susikoncentruoti ties tam tikru geografiniu regionu. Rinkos nišos ieškojimo strategijos esmė – konkurentų vengimo strategija ir dažniausiai koncentruojasi tik tam tikrame rinkos segmente. Antrasis aktyvios strategijos tipas – konkurentų apėjimo strategija, pagal kurią organizacija siūlo nedalyvaujančias konkurencijoje paslaugas arba išėina į nekonkurencingas rinkas. Tai taipogi strategija, susijusi su konkurentų vengimu. Reagavimo strategija – tai išlikimas rinkoje, kai bandoma išvengti bet kokio pobūdžio konfrontacijos su konkurentais. Marketingo analitikų teigimu, tokia strategija patraukli įmonėms, kurios pamažu mažina kaštus, susijusius su konkurencija. Tai gali būti organizacijų tiesioginio suderinamumo veikloje pradžia (Krippendorff, 2005).

Taigi, konkurencinio pranašumo paslaugų įmonės siekia naudodamos aktyvias arba reagavimo strategijas. Strategijos tipo pasirinkimas priklauso nuo įmonės padėties rinkoje, t.y., ar įmonė yra lyderė, persekiotoja, sekėja ar nišos užpildytoja. Rinkos lyderiai renkasi rinkos išplėtimo, rinkos dalies apsaugos strategijas ar prevencinius (numatomuosius) veiksmus, susijusius su konkurentų įėjimu į rinką. Lyderiai taipogi gali pasirinkti reakcijos strategiją, bet tada iniciatyvą perima persekiotojai (ypač oligopolijos atveju). Pretendentai naudoja tiesioginio puolimo, silpnosios lyderio vietos ieškojimo strategijas, arba bando apsupti lyderį, vienu metu atakuodami jį arba tam tikrais laiko intervalais. Sekėjai naudoja reakcijos strategijas ir dažniausia kopijuoja lyderį. Vengiančios konkurencijos organizacijos dažniausia ieško rinkos nišų, renkasi specifines rinkas, kurios duotuoju momentu neįdomios stambioms organizacijoms, arba bando

apeiti konkurentus, pasiūlydami aukštesnės kokybės prekes ar aptarnavimo pobūdį, tačiau tam reikia turėti nemažai finansinių išteklių.

2.1. Bankų sektoriaus konkurencingumo įvertinimo teoriniai metodai

Dabartiniu metu finansų sistemos rinkos struktūra ir konkurencija yra aktualus ekonominės politikos klausimas. Finansų sektoriaus konkurencija gali ženkliai įtakoti finansinių paslaugų teikimo efektyvumą. Todėl bankų sektoriaus konkurencija, efektyvumas ir stabilumas bei jų tarpusavio ryšiai yra plačiai nagrinėjami tiek teorinėje, tiek praktinėje plotmėje. Tik konkurencinėje aplinkoje gali išlikti inovatyvios ir efektyviai veikiančios verslo struktūros. Iš kitos pusės itin arši konkurencija gali daryti neigiamą įtaką finansų sektoriui, nes mažiau efektyvios verslo struktūros gali pradėti vykdyti labiau rizikingą veiklą, siekdamos didesnio pelningumo lygio.

Pasak Deltuvaitės, Vaškelačio (2007), bankų sektoriaus konkurencijos įvertinimo metodus galima būtų suskirstyti į dvi pagrindines grupes: *struktūriniai ir nestrukūriniai* konkurencijos įvertinimo metodai. Dažniausiai naudojami struktūriniai konkurencijos įvertinimo metodai, kurie skirstomi į SCP paradigmos ir efektyvumo hipotezės metodus. Nestrukūriniai konkurencijos įvertinimo metodai: Iwata modelis, Bresnahan modelis ir Panzar-Rose metodas. Iwata modelis yra retai naudojamas praktikoje dėl šio modelio priataikymui reikalingo duomenų trūkumo. Tačiau tiek Bresnahan, tiek Panzar-Rose metodai yra dažnai naudojami empiriniuose tyrimuose, siekiant įvertinti bankų sektoriaus konkurencingumą. Čia bus panagrinėti keletas iš jų.

Populiariausi ir dažniausiai naudojami neformalūs struktūriniai konkurencingumo nustatymo metodai yra SCP paradigma ir efektyvumo hipotezė. SCP paradigma paaiškina bankų sektoriaus veiklos efektyvumą kaip rinkos struktūros pokyčius, kurie priklauso nuo pasiūlos ir paklausos kitimo sąlygų, ir kurie įtakoja bankų sektoriaus veiklą (Reid, 1987; Scherer, Ross, 1990). Didesnis koncentracijos lygis bankų sektoriuje gali iššaukti kartelinius susitarimus tarp aktyviausių rinkos dalyvių ir taip mažinti konkurencingumo lygį tam tikrose rinkos vietose. SCP paradigma buvo kritikuojama daugelio bankininkų, finansų specialistų ir mokslininkų dėl modelio formos netinkamumo, t.y., kad bankų veiklos efektyvumas nagrinėjamas tik vienu priežastingumo ryšiu – rinkos struktūra. Vėlesnėse studijose bankų sektoriaus struktūros – veiklos efektyvumo paradigma rėmėsi bankų veiklos analizė

Efektyvumo hipotezė atsirado iš SCP paradigmos ir kitų konkurencijos aiškinimo modelių, kuriuose nagrinėjami rinkos struktūros ir veiklos efektyvumo priežastingumo ryšiai. Hipotezė aiškina, kad jei bankas įgyja (pasiekia) didesnį efektyvumo lygį lyginant su kitais

bankais toje pačioje rinkoje (t.y. jų kaštų struktūrą žymiai efektyvesnė), tai jis arba maksimizuoja pelną, arba tai laimi rinkos dalį mažinant kainas (Molyneux, Forbes, 1995). Bankų veiklos efektyvumas įtakoja rinkos struktūros endogeniškumą, taigi bankų lyderių veiklos efektyvumo siekimo rezultatas dažnai būna koncentracija (Vesala, 1995).

Empiriškai, pagrindinis skirtumas tarp SCP paradigmos ir efektyvumo hipotezės yra bankų veiklos efektyvumo endogeninių kintamųjų vertinimo kriterijai, kurie paprastai apskaičiuojami kaip egzogeninė rinkos struktūros ir kontrolinių kintamųjų funkcija:

$$\Pi_{i,t} = \alpha_0 + \alpha_1 CR_{j,t} + \alpha_2 MS_{i,t} + \sum_k \alpha_{k+2} X_{i,j,t}^k$$

kur $\Pi_{i,t}$ yra veiklos efektyvumo vertinimo kriterijus bankui i ; $CR_{j,t}$ yra koncentracijos vertinimo kriterijus regione j (tas regionas, kuriam priklauso bankas i); $MS_{i,t}$ yra banko i rinkos dalis; t – laikotarpis; X^k yra kontrolinio kintamojo vektorius (apimantis bankinio sektoriaus ir regiono ypatingas/specifines charakteristikas) (Molyneux, Forbes, 1995). Tradicinės rinkos struktūros banko veiklos efektyvumo rodiklio atveju priimama, kad $\alpha_1 > 0, \alpha_2 = 0$, o efektyvios hipotezės atveju $\alpha_2 > 0, \alpha_1 = 0$.

Iš nestruktūrinių konkurencingumo nustatymo metodų plačiau bus nagrinėjami Bresnahan ir Panzar-Rose metodai.

Bresnahan T. F. (1982) ir Lau L. (1982) pristatė trumpalaikį empirinės vidutinio banko rinkos galios determinacijos modelį, kuris paremtas šakos duomenų laiko eilutėmis, spėjamu

$$1 + \frac{d \sum_{i \neq j} x_j}{dx_i}$$

variacijos parametru $\lambda = \frac{d \sum_{i \neq j} x_j}{dx_i}$, kai $0 \leq \lambda \leq 1$; yra sąlygotas vienu metu rinkoje veikiančios

paklausos ir pasiūlos. Bankai pelną maksimizuoja sulygindami ribines išlaidas ribinėms pajamoms. Pusiausvyros atveju ribinės pajamos sutampa su paklausos kaina; o kartelinių susitarimų atveju – su šakos ribinėmis pajamomis (Shaffer, 1993). Praktinis Bresnahan modelio pritaikymas yra pakankamai menkas, dažniausiai naudojamas JAV ir Kanados bankų sektoriuose; 1960-1980 metais buvo pritaikytas ir naudotas Suomijos bankų paskolų sektoriuje, 1957-1990 metais – Olandijos bankų paskolų ir indėlių sektoriuose.

Panzar-Rose metodą sukūrė Panzar J. C. ir Rosse J. N. (1987), kuris apibrėžia bankų konkurencinę elgseną. Panzar ir Rosse (P-R) modelis rodo, kad, jei jų metodas turi duoti prognozuojamus rezultatus, tai bankai turi veikti ilgalaikėje pusiausvyroje (t.y. bankų skaičius turi būti endogeninis), tuomet bankų veiklos efektyvumas priklausys nuo kitų rinkos dalyvių veiksmų. Be to, modelyje yra išskirtas paklausos kainos elastingumas e , didesnis nei vienetą ir atitinkantis kaštų struktūrą. Siekiant nustatyti išėigos ir bankų skaičiaus pusiausvyrą, bankų pelnas turi būti maksimizuotas iki sektoriaus lygio. Pirmiausiai tai reiškia, kad bankas i

maksimizuoja savo pelną ribines išlaidas prilygindamas ribinėms pajamoms: $R'_i(x_i, n, z_i) - C'_i(x_i, w_i, t) = 0$, čia x_i – banko i išeiga, n – bankų skaičius, w_i – banko i įėjimo kainų m faktoriaus vektorius, z_i – egzogeninių kintamųjų, kurie nurodo banko pajamų funkciją, vektorius, t_i – endogeninių kintamųjų, kurie nurodo banko išlaidų funkciją, vektorius. Antra, tai reiškia, kad esant pusiausvyrai, nulinis pelnas apriboja rinkos dalies plėtrą: $R_i^*(x^*, n^*, z) - C_i^*(x^*, w, t) = 0$. Kintamieji, pažymėti * nurodo pusiausvyros kintamuosius. Rinkos galia yra išmatuojama apskaičiuojant įėjimo kainų faktorių vektoriaus ir pusiausvyros (ribinių) pajamų determinantus (atitinkamai $\partial w_k, \partial R_i^*$). Konkurencingumo vertinimo kriterijai yra apibrėžti taip vadinamąja „H statistika“, apskaičiuojama pagal formulę: $H = \sum_{k=1}^m \frac{\partial R_i^* w_{k_i}}{\partial w_{k_i} R_i^*}$. H statistikos apskaičiuojamoji reikšmė gali būti intervale $-\infty < H \leq 1$ (žr. 11 lentelę).

11 lentelė

H statistikos reikšmės aiškinimas

H reikšmė	Konkurencinė aplinka
$H \leq 0$	Monopolinė pusiausvyra: kiekvienas bankas laisvai veikia monopolinėmis pelno maksimizavimo sąlygomis (H yra pasiūlos elastingumo mažėjimo funkcija) ar pagal kartelinius susitarimus.
$0 < H < 1$	Monopolistinė konkurencinė pusiausvyra su laisvu įėjimu į rinką (H yra pasiūlos elastingumo didėjimo funkcija).
$H=1$	Tobula konkurencija, kai laisvas įėjimas ir išėjimas iš rinkos.

Šaltinis: Bikker J. A., Haaf K. (2000). Competition, Concentration and their Relationship: an Empirical Analysis of the Banking Industry // Research Series Supervision No. 30. – De Nederlandsche Bank, Amsterdam.

Shaffer S. (1983) įrodė formalias sąsajas tarp Panzar-Rose H statistikos, prognozuojamo variacijos elastingumo ir Lernerio indekso. 12 lentelėje pateikta tyrinėjimų suvestinė.

12 lentelė

P-R modelio tyrinėjimų rezultatai

Autorius	Periodas	Šalis	Rezultatai
Shaffer (1982)	1979	Niujorkas	Monopolinė konkurencija
Nathan, Neave (1989)	1982-1984	Kanada	1982 m. tobuloji konkurencija; 1983-1984 m. monopolinė konkurencija
Lloyd-Williams (1991)	1986-1988	Japonija	Monopolija
Molyneux ir kt. (1994)	1986-1989	Prancūzija, Vokietija, Italija, Ispanija, Didžioji Britanija	Italija – monopolija, Prancūzija, Vokietija, Ispanija, Didžioji Britanija – monopolinė konkurencija;
Vesala (1995)	1985-1992	Suomija	Monopolinė konkurencija; iš viso periodo 2 metai – monopolija
Molyneux ir kt. (1996)	1986-1988	Japonija	Monopolija
Coccoresse (1998)	1988-1996	Italija	Monopolinė konkurencija
Rime (1999)	1987-1994	Šveicarija	Monopolinė konkurencija
Bikker ir Groenveld (2000)	1989-1996	15 ES šalių	Monopolinė konkurencija
De Bandt, Davis (2000)	1992-1996	Prancūzija, Vokietija, Italija	Didesnių bankų – monopolinė konkurencija visose šalyse, mažesnių bankų: monopolinė konkurencija Italijoje, monopolija Vokietijoje, Prancūzijoje

Šaltinis: Bikker J. A., Haaf K. (2000). Competition, Concentration and their Relationship: an Empirical Analysis of the Banking Industry // Research Series Supervision No. 30. – De Nederlandsche Bank, Amsterdam.

Taigi, rinkos struktūros – veiklos efektyvumo priežastinių ryšių, SCP paradigmos, efektyvios hipotezės teorijos integruoja koncentracijos ir konkurencijos vertinimo kriterijus (neformalus struktūriniai metodai). Tuo tarpu nestruktūriniai metodai yra paremti arba oligopolijos teorija (Bresnahan modelis), arba ribinių pajamų lygybės ribinems išlaidoms teorija (Panzar-Rose modelis). Nestruktūriniai metodai dažniausiai yra naudojami Europos bankiniame sektoriuje, siekiant įvertinti konkurencinę aplinką.

2. LIETUVOS KOMERCINIŲ BANKŲ KREDITAVIMO PASLAUGŲ EKONOMINĖ ANALIZĖ, SIEKIANT ĮVERTINTI JŲ KONKURENCINGUMĄ

Lietuvos banko duomenimis, šiuo metu Lietuvoje veikia 9 komerciniai bankai, įregistruoti Lietuvos Respublikoje: AB „SEB bankas“, AB „Swedbankas“, AB „DnB NORD bankas“, AB bankas „Snoras“, AB „Šiaulių bankas“, AB „Ūkio bankas“, AB „Parex bankas“, UAB „Medicinos bankas“, AB bankas „Finasta“. Taipogi Lietuvoje veikia 6 užsienio bankų skyriai: AS „UniCredit Bank“ Lietuvos skyrius, MP „Investment Bank“ hf. filialas Baltijos šalyse, „Balti Investeeringute Grupi Pank“ AS filialas, „Allied Irish Banks“, p.l.c. Lietuvos filialas, „Danske Bank“ A/S Lietuvos filialas, „Skandinaviska Enskilda Banken“ AB Vilniaus filialas, „Nordea Bank“ Finland Plc Lietuvos skyrius (<http://www.lb.lt/Banks/Default.asp>).

Bankų pateiktų audituotų metinių finansinių ataskaitų duomenimis, 2008 metais 7 šalies bankai ir 2 užsienio bankų skyriai dirbo pelningai, o 2 bankai ir 5 užsienio bankų skyriai patyrė nuostolių (iš Lietuvoje registruotų bankų nuostolį patyrė Parex bankas ir „Finasta“ bankas). Bendras šalies bankų uždirbtas pelnas 2008 m. buvo mažesnis nei 2007 m. ir siekė 867,3 mln. Lt. Visas bankų pelnas buvo uždirbtas per pirmus tris praėjusių metų ketvirčius, o per paskutinį 2008 m. ketvirtį bankų sistema patyrė 17,1 mln. Lt nuostolį.

Iš visų Lietuvoje veikiančių bankų tik 11 bankų yra Lietuvos bankų asociacijos nariai: AB „SEB bankas“, AB „Swedbankas“, AB „DnB NORD bankas“, AB bankas „Snoras“, AB „Šiaulių bankas“, AB „Ūkio bankas“, AB „Parex bankas“, UAB „Medicinos bankas“, „Danske Bank“ A/S Lietuvos filialas, „Nordea Bank“ Finland Plc Lietuvos skyrius, AS „UniCredit Bank“ Lietuvos skyrius. Iš jų 3 bankai yra užsienio bankų filialai/skyriai, visi kiti – Lietuvoje įregistruoti komerciniai bankai. Visų jų pagrindu ir bus vykdoma kreditavimo produktų fiziniams asmenims ekonominė analizė.

Siekiant įvertinti bankų teikiamų kreditavimo paslaugų fiziniams asmenims konkurencingumą iš Lietuvoje veikiančių komercinių bankų ir užsienio bankų skyrių/filialų bus įvertinti keli veiksniai: **bankų kapitalo dydis ir kilmė, produktai, rinkos dalis**.

Siekiant nustatyti, kaip ekonominiai komercinių bankų veiklos rodikliai veikė kreditavimo paslaugų fiziniams asmenims kitimą, bus įvertinti tokie komercinių bankų veiklos rodiklių pokyčiai: **ROA, ROE, grynas pelningumas, likvidumas, palūkanų norma ir fizinių asmenų indėlių lygis**.

2.1. Lietuvos komercinių bankų kapitalo dydžio ir kilmės palyginimas

Lietuvos komercinių bankų palyginimas pagal įregistruoto kapitalo dydį 2006-2008 metais pateikiamas 13 lentelėje. Iš pateiktos lentelės galima teigti, kad didžiausią įregistruotą akcinį kapitalą tarp Lietuvos komercinių bankų turi AB SEB bankas (1035 mln. Lt), antroje vietoje pagal akcinio kapitalo dydį – AB „Swedbank“ (apie 846 mln. Lt). 2008 metais akcinį kapitalą didino DnB NORD bankas, Swedbank, AB Šiaulių bankas ir AB bankas „Snoras“. Panašaus lygio akcinis kapitalas yra NORD banko bei „Snoro“ banko (apie 400-600 mln. Lt) bei Ūkio, Šiaulių ir Parex bankų (apie 180-190 mln. Lt).

13 lentelė

Įregistruotas Lietuvos komercinių bankų akcinis kapitalas

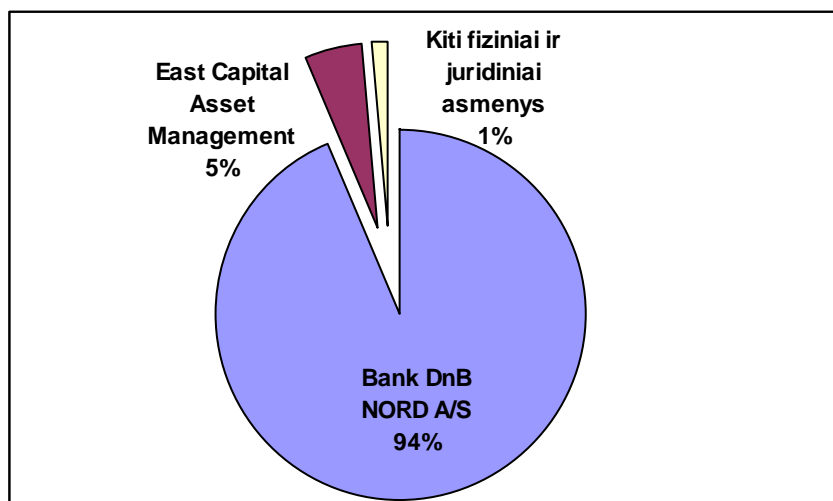
Komerciniai bankai		Įregistruotas akcinis kapitalas, tūkst. Lt		
		2006 12 31	2007 12 31	2008 12 31
1	AB SEB bankas	1.034.575	1.034.575	1.034.575
2	AB DnB NORD bankas	404.536	569.439	590.999
3	AB „Swedbank“	569.712	569.712	845.936
4	AB bankas „Snoras“	157.267	253.354	411.923
5	AB Ūkio bankas	176.708	196.708	196.708
6	AB Šiaulių bankas	109.039	161.033	180.358
7	AB Parex bankas	62.000	180.000	180.000
8	UAB Medicinos bankas	34.347	68.875	68.875

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

AB SEB banką valdo SEB grupė, turinti 98,98 proc. banko akcijų, t.y. užsienio kapitalo bankas. SEB (*Skandinaviska Enskilda Banken, AB*) yra Šiaurės Europos finansų įmonių grupė, veikianti Skandinavijos šalyse, Vokietijoje, Baltijos valstybėse, Lenkijoje, Ukrainoje. SEB yra įmonių, institucijų ir privačių asmenų finansų partnerė, pirmaujanti didelių korporacijų ir finansų institucijų aptarnavimo srityse.

AB „Swedbank“ grupė Lietuvoje pradėjo veiklą 1996 metais įkūrus „Hansa lizingo“ bendrovę. 1999 metais Lietuvoje buvo įkurtas pirmasis „Hansabanko“ skyrius. 2000 metais „Hansabank“ grupė pradėjo derybas su Valstybės turto fondu dėl Lietuvos taupomojo banko privatizavimo. Sandoris buvo baigtas 2001 metais, kai „Hansabank“ įsigijo 90,73 proc. Lietuvos taupomojo banko (LTB) akcijų. 2001 metų pabaigoje LTB buvo sujungtas su „Hansabanku“, o naujasis bankas pavadintas „Hansa – LTB“. 2003 metais banko pavadinimas pakeistas į „Hansabanką“. 2005 metais smulkieji „Hansabank“ grupės akcininkai perleido savo akcijas strateginiam banko investuotojui „Swedbank“, bankas tapo didžiausios Šiaurės ir Baltijos šalyse finansų grupės dalimi. Šiuo metu bankas jau yra pakeitęs pavadinimą į „Swedbank“. 2008 metų duomenimis Estijos Respublikoje registruotam bankui AS Hansapank nuosavybės teise priklausė 56 969 800 vnt. AB banko „Hansabankas“ paprastųjų vardinių akcijų, kas sudaro 99,99 proc. AB banko „Hansabankas“ akcinio kapitalo, todėl galima teigti, kad tai užsienio kapitalo bankas.

2005 m. didžiausia Norvegijos finansinė institucija *DnB NORD Bank ASA* kartu su didžiausiu Šiaurės Vokietijos banku *NORD/LB* įsteigė naują banką Baltijos jūros regionui – *Bank DnB NORD A/S*. Veiklą bankas pradėjo 2006 m. sausį Danijoje, Suomijoje, Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje ir Lenkijoje. Pagrindinė *Bank DnB NORD A/S* buveinė įsikūrusi Kopenhagoje, Danijoje. Lietuvoje veikiančio *AB DnB NORD* banko akcininkai 2008 metų pabaigoje nurodyti 11 paveiksle, iš kurio duomenų pažymime, kad tai yra užsienio kapitalo bankas.

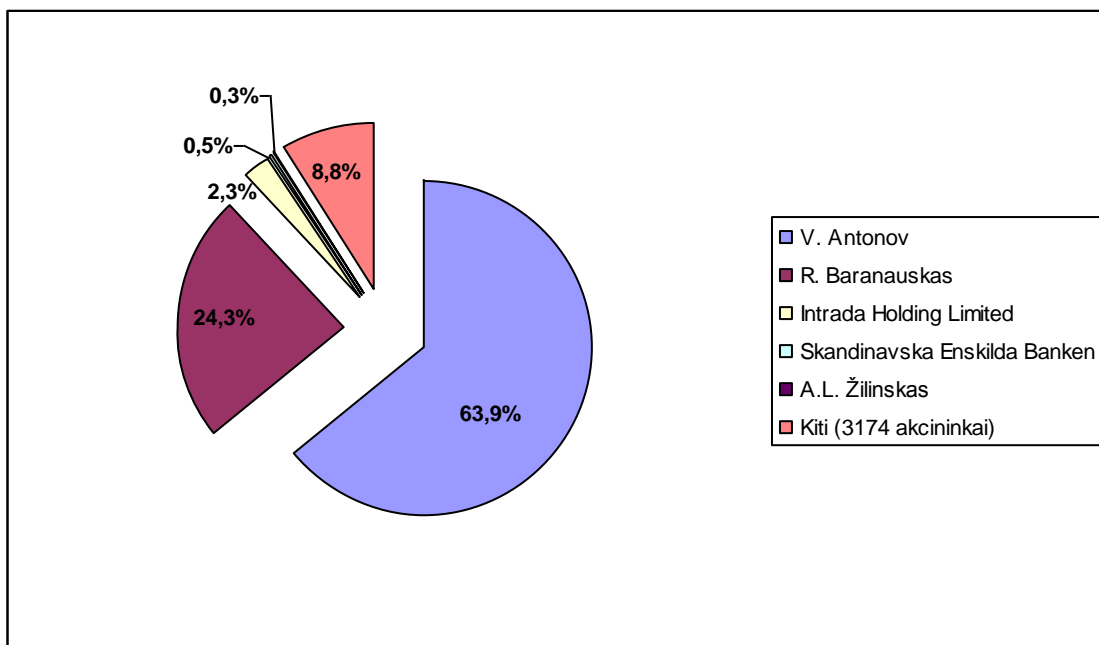
11 pav. AB DnB NORD banko akcininkai 2008 metais, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

AB „Parex“ bankas priklauso „Parex“ finansinei grupei. Bankas savo veiklą Lietuvoje pradėjo 1996 m. spalio 24 d. kaip UAB „Industrijos bankas“. Šiuo metu 100 proc. „Parex“ banko akcijų priklauso Latvijos bankui *AS Parex banka*, tai yra užsienio kapitalo bankas. 2009 metų pradžioje, susidūręs su finansiniais sunkumais, Latvijos *AS Parex banka* pardavė 51 proc. Latvijos vyriausybei su šių akcijų atpirkimo teise.

AB Šiaulių bankas įsikūrė 1992 m. vasario 4 d., iki 1999 m. jis įkūrė 14 filialų ir išplėtė savo veiklą šiaurės vakarų Lietuvoje. Nuo 2000 m. Šiaulių bankas pradėjo formuoti padalinių tinklą visoje šalyje, dabar Šiaulių bankas turi 59 teritorinius padalinius veikiančius 33-juose šalies miestuose. 2008 metais banko akcinį kapitalą sudarė 180 357 533 paprastųjų vardinių akcijų, kurių kiekvienos nominali vertė buvo 1 litas. *AB Šiaulių bankas* yra lietuviško kapitalo bankas (71 proc. vietinio kapitalo). Septyni akcininkai – Europos rekonstrukcijos ir plėtros bankas (ERPB), UAB prekybos namai „Aiva“, UAB „Mintaka“, AB „Alita“, Algirdas Butkus, Gintaras Kateiva ir Arvydas Salda, - veikiantys kartu pagal pasirašytą Akcininkų sutartį valdo 39,73 proc. akcijų. 2008 metų pabaigoje bankas turėjo 3669 akcininkus.

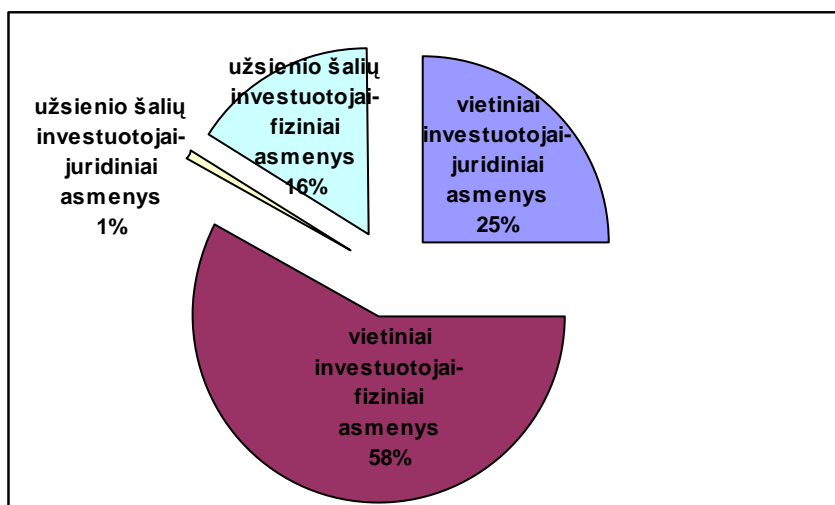
2008 metų pabaigoje *AB bankas „Snoras“* pertvarkė akcininkų struktūrą, iš kurios matyti, kad tai yra rusiško kapitalo bankas (žr. 12 paveikslą).

12 pav. AB banko „Snoras“ akcininkai 2008 metais, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

AB Ūkio bankas yra seniausias privatus Lietuvos komercinis bankas, įsteigtas 1989 m. liepos 27 d. Banko akcijomis prekiaujama Oficialiajame VVPB sąrašė.

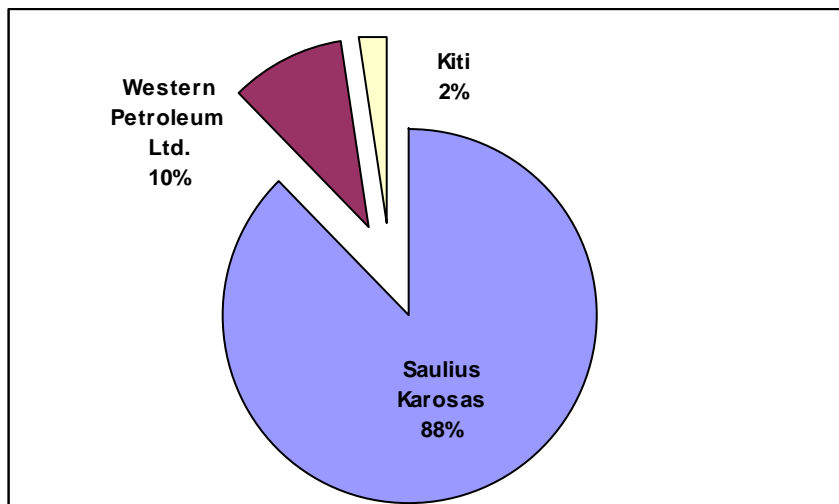

13 pav. AB Ūkio banko akcininkai 2008 metais, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Pagrindinė Ūkio banko veikla – komercinė ir mažmeninė bankininkystė vietinėje rinkoje; kitos veiklos – mokėjimų paslaugos, prekybinė veikla. Grupės mastu taip pat siūlomos išperkamosios nuomos (lizingo) paslaugos, kurių pagrindinė kryptis – mažmeninis lizingas. 2008 metais Ūkio banko akcininkų skaičius buvo 10 241, akcinį kapitalą sudarė 196,7 mln. vnt. parastųjų vardinių akcijų, kurių nominali vertė yra 1 Lt. 13 paveiksle nurodyti Ūkio banko akcininkai, iš kurio matyti, kad tai yra lietuviško kapitalo bankas.

UAB Medicinos bankas – Lietuvos komercinis bankas, teikiantis finansines paslaugas verslo ir privatiems klientams nuo 1992 m. Medicinos banko akcininkai pateikiami 14 paveiksle, iš kurio matyti, kad t.y. lietuviško kapitalo bankas.

14 pav. UAB Medicinos banko akcininkai 2008 metais, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Iš analizuojamų vienuolikos bankų, 3 bankai yra užsienio bankų skyriai/filialai, 5 bankai – užsienio kapitalo ir 3 bankai – lietuviško kapitalo (žr. 14 lentelę).

14 lentelė

Lietuvos komercinių bankų kapitalo kilmės procentinė dalis

Komerciniai bankai		Kapitalo kilmė		
		<i>Užsienio banko skyrius / filialas</i>	<i>Lietuviško kapitalo proc.</i>	<i>Užsienio kapitalo proc.</i>
1	Snoras		35,3	64,7
2	Danske Bank A/S	+	-	-
3	DnB NORD bankas		0,0	100,0
4	Medicinos bankas		97,6	2,4
5	Nordea Bank Finland	+	-	-
6	Parex bankas		0,0	100,0
7	SEB bankas		0,0	100,0
8	Swedbank		0,0	100,0
9	Šiaulių bankas		71,0	29,0
10	UnitCredit Bank A/S	+	-	-
11	Ūkio bankas		83,0	17,0
Iš viso bankų:		3	3	5

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Taigi, konkurencingumo požiūriu palyginami bankai būtų tokie, kurių akcinio kapitalo dydis bei kilmė yra tokie patys (panašūs).

2.2. Lietuvos komercinių bankų kreditavimo produktų fiziniams asmenims įvertinimas

Daugiausiai kreditavimo produktų fiziniams asmenims siūlo AB „Swedbank“ – 9 produktus, DnB NORD bankas – 7 produktus, SEB bankas ir Snoras – po 6 produktus (žr. 15 lentelę).

15 lentelė

Lietuvos komercinių bankų kreditavimo produktų fiziniams asmenims palyginimas

Paskolos rūšis	Snoras	Danske Bank A/S	DnB NORD bankas	Medicinos bankas	Nordea Bank Finland	Parex bankas	SEB bankas	Swed-bank	Šiaulių bankas	Ūkio bankas
Būsto paskola/kreditas	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Paskola namui statyti								+		
Paskola įkeičiant NT/kitą turtą		+	+	+	+	+	+	+	+	+
Paskola įkeičiant VP (atvirkštinis atpirkimo sandoris)/už indelį	+			+		+	+			
Asmeninė paskola/greitas vartojamasis kreditas internetu			+					+		
Asmeninė kredito linija/lanksčioji vartojamoji paskola	+							+		
Vartojamoji paskola/kreditas	+	+	+	+		+	+	+	+	+
Vartojamoji paskola/kreditas su draudimu			+			+				
Kredito limitas			+				+	+		
Studento paskola	+		+					+	+	
Paskola daugiabučio namo modernizavimui	+						+	+		
Iš viso produktų:	6	3	7	3	2	5	6	9	4	3

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Standartinius produktus (būsto paskola, paskola su užstatu, vartojamoji paskola) siūlo beveik visi bankai. Paskolų, įkeičiant nekilnojamą turtą, neteikia Snoras, vartojimo paskolų – Nordea. Kiti bankai (Snoras, Parex bankas, Šiaulių bankas) be standartinių kreditų plečia savo produktų asortimentą papildydami įvairesnėmis paskolomis, tokiomis kaip paskola įkeičiant vertybinius popierius, kredito limitai, paskolos studentams, paskolos daugiabučių namų modernizavimui/renovavimui ir pan. Platesnė Lietuvos komercinių bankų siūlomų kreditavimo

paslaugų fiziniams asmenims produktų analizė pagal kiekvieną produktą (paskolos tipą) pateikiama toliau.

Būsto paskolų neteikia Unicredit Bank. 3 priede yra pateikiama būsto kreditų, teikiamų Lietuvos komercinių bankų ir užsienio bankų skyrių/filialų Lietuvoje, pagrindinių sąlygų palyginamoji analizė. Beveik visi bankai būsto paskolas išduoda ne jaunesniems kaip 18 metų asmenims (LR piliečiams, gaunantiems pajamas), išskyrus Danske banką, kuris būsto paskolas išduoda ne jaunesniems kaip 21 metų asmenims. Visi komerciniai bankai išduoda būsto kreditus litais ir eurai, o Snoras, Medicinos bankas bei Parex bankas – ir JAV doleriais. AB „Swedbank“ ir DnB NORD bankas būsto kreditus gali išduoti kartu su investiciniu gyvybės draudimu. Griežčiausias sąlygas dėl maksimalaus būsto paskolos termino taiko Danske bankas – ne daugiau kaip 25 metams; Parex, Šiaulių bankai bei Swedbank – ne daugiau kaip 30 metų. Šiaulių bankas paskolas išduoda tik linijiniu būdu, visi kiti – anuitetiniu ir linijiniu. Apdraudžiant „Būsto paskolų draudimu“ komerciniai bankai duoda 80-100 proc. būsto vertės, neapdraudžiant – 60-75 proc. Pagal bankų internetiniuose puslapiuose skelbiamą informaciją lengvatų visiškai netaiko Danske bankas, kiti taiko paskolų mokėjimų atidėjimus, mokant tik palūkanas vieneriems, dvejiems arba trimis metams.

Vienintelis Swedbank fiziniams asmenims teikia tikslinę *paskolą namui statyti* (kartu su kitų darbų, tokių kaip naujų inžinerinių tinklų, komunikacijų ir infrastruktūros įrengimo, projektavimo, aplinkos tvarkymo, atlikimu). Siekiant gauti kreditą reikia įkeisti žemės sklypą, kuriame ruošiamas statyti namas ar jau pastatyto namo dalis; paskolos dydis priklauso ir nuo šeimos pajamų. Paskolos terminas – iki 30 metų; taikomos paskolos atidėjimo lengvatos; paskolą galima pasiimti dalimis pagal poreikius.

Paskolas užstatant nekilnojamąjį turtą teikia visi nagrinėjami bankai, išskyrus „Snorą“ (žr. 4 priedą). Kreditus, įkeičiant kitokį turtą nei nekilnojamas turtas, teikia Snoro bankas, Medicinos bankas, Parex bankas, SEB bankas (žr. 4 priedą). Dažniausiai kreditavimo sąlygos yra panašios arba tokios pat kaip ir paskolų, įkeičiant NT, atveju, skiriasi tik užstato forma. Populiariausia kitokia užstato, nei nekilnojamas turtas, forma – lėšos sąskaitoje, turimi vertybiniai popieriai, indėliai. Paskolas už indėlius Lietuvos komercinių bankų tarpe teikia tik AB bankas „Snoras“, atvirkštinius atpirkimo (RE-REPO) sandorius – tik SEB bankas; Medicinos ir Parex bankai siūlo kreditus įkeičiant lėšas bankuose arba vertybinius popierius, tačiau jų kreditavimo sąlygos panašios į paskolas, teikiamas įkeičiant NT.

Vartojimo paskolas teikia visi nagrinėjami komerciniai bankai, išskyrus Nordea (žr. 5 priedą). Daugiausiai bankai teikia nedideles vartojimo kreditų sumas (maksimaliai iki 20 tūkst. Lt) – tai Danske, Snoras, Medicinos bankas; kiti bankai teikia iki 40-60 tūkst. Lt – tai Šiaulių, Ūkio, Parex bankai. SEB banko ir Swedbank maksimalios vartojimo paskolos suma siekia 80-90 tūkst. Lt. Didžiausias vartojimo paskolos terminas – 5 metai, bet, pavyzdžiui, Danske bankas

maksimaliai teikia kreditus tik 4 metams, Šiaulių bankas – 1 metams. Vartojamosios paskolos atmainos pateikiamos 16 lentelėje (paskolos, kurios išskiriamos paties banko produktų asortimente). Visos vartojamos paskolos iki 10 tūkst. Lt yra skaitomos greitosiomis paskolomis, kai nereikia sutuoktinio sutikimo ir laidavimo, tokią paskolą galima gauti internetu.

16 lentelė

Vartojamosios paskolos atmainos

Paskolos pavadinimas	Bankas, teikiantis paskolą	Apibūdinimas
1. Asmeninė paskola	Swedbank	Nuo vartojamosios paskolos skiriasi tuo, kad nereikia vertinti šeimos/bendraskolių pajamų; paskola gali būti suteikiama per 1 dieną, užpildžius paraišką internete; paskolos dydis – mažesnis nei vartojamosios (nuo 10 iki 30 tūkst. Lt)
2. Asmeninė kredito linija	Swedbank	Suteikiamas kreditas gali būti panaudojamas ne visas ir ne iš karto, o palūkanos mokamos tik nuo panaudotos asmeninės kredito linijos dalies (nuo nepanaudotos sumos mokamas įsipareigojimo mokestis); vertinamos tik asmeninės pajamos ir išdavimo terminai yra greitesni nei vartojamosios paskolos atveju. Maksimali suma – nuo 10 iki 50 tūkst. Lt; kredito linija suteikiama 1 metams, ir kasmet pratęsiama. Kredito linijos grąžinimas vykdomas kliento nuožiūra, nusprendus nebepratęsti kredito liniją, paskola atiduodama per 36 mėn. laikotarpį kaip vartojamoji paskola.
3. Greitasis vartojamasis kreditas	DnB NORD	Analogiška paskola asmeninės paskolos atveju, tik suteikiama kito komercinio banko. Paskolos suma – nuo 1000 iki 40 tūkst. Lt; palūkanos fiksuotos, grąžinamos anuitetiniu arba linijiniu būdu. Minėti kreditai gali būti suteikiami ir internetu, ir su papildomu draudimu.
4. Lanksčioji vartojamoji paskola	Snoras	Analogiška paskolos rūšis asmeninei kredito linijai, skiriasi tik tuo, kad paskolos grąžinimo atidėjimas yra fiksuotas maksimaliam 2 metų laikotarpiui. Maksimali paskolos suma – iki 20 tūkst. Lt. Gali būti paimama internetu.
5. Vartojamosios paskolos su draudimu	DnB NORD, Parex bankas	Bet kuri vartojamoji paskola ar jos atmaina gali būti suteikiama su draudimu (gyvybės, kredito ir pan.).

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Kredito limitas mokėjimo kortelės sąskaitoje – tai galimybė atidarytoje mokėjimo kortelės sąskaitoje tam tikrą laiką turėti kreditinį likutį. Kredito limitus teikia DnB NORD bankas, SEB bankas, Swedbank (rinkos lyderiai). Kiti bankai taipogi suteikia kredito limitus, tačiau tai vadinama kreditinėmis kortelėmis.

Studentams paskolas teikia Snoras, DnB NORD bankas, Swedbank ir Šiaulių bankas (žr. 17 lentelę). Iš jų tik Snoro ir Šiaulių bankai gali teikti paskolas studijų apmokėjimui. DnB NORD bankas teikia tikslią paskolą ISM vadovų magistratūros studijoms. Swedbank ir Snoras teikia vartojimo kreditus studentams, Snoras taipogi teikia ir būsto paskolas studentams.

Studentų paskolų rūšys

Paskolos rūšis	DnB NORD	Swedbank	Snoras	Šiaulių bankas
1. Paskola studijoms apmokėti	Tikslinė-ISM vadovų magistratūros studijoms; 4 atskiri kreditai, kiti 4-riems semestrams apmokėti; kreditas grąžinamas pasibaigus studijų semestrai per 5 metus, o semestro metu – tik palūkanas; palūkanų norma – kintama.	-	Paskolos studijoms suteikiamos nuo 1 iki paskutinio kurso studentams, ne daugiau kaip 25 tūkst. Lt iš viso, ne daugiau kaip 5 tūkst. Lt per metus. Paskolos grąžinimo terminas – iki 15 metų nuo paskolos išdavimo, grąžinant paskolą dalimis kas mėnesį; paskolos grąžinimo pradžia – praėjus 1 metams po studijų pabaigos, palūkanos mokamos kas mėnesį.	Paskolas studijoms apmokėti išduodamas Lietuvos aukštųjų mokyklų (universitetinių ir neuniversitetinių) dieninio, neakivaizdinio ir vakarinio skyriaus studentams (nuo studijų pradžios iki pabaigos). Valiuta – litai; dydis – bendra visų būsimų įmokų už studijas suma; terminas – 10 metų, kreditas pradedamas grąžinti praėjus 1 metams po studijų pabaigos dalimis, palūkanos mokamos kiekvieną mėnesį; taikomos lengvatos – pratęsus studijų terminą (akademinės, nėštumo, gimdymo atostogos).
2. Vartojimo kreditai studentams	-	Paskolos suteikiamos tik jaunimo programos „ZOOM“ nariams, besimokantiems universitetinėse aukštosiose mokyklose – kiekvieną studijų mėnesį galima gauti iki 500 Lt; palūkanos mokamos iškart nuo išmokėtos sumos, o paskola – praėjus 2 metams po studijų baigimo.	Paskolos suteikiamos 2 ir aukštesnio kurso studentams; dydis – iki 5000 Lt, grąžinimo terminas – iki 10 metų, grąžinant paskolą dalimis kas mėnesį; paskolos grąžinimo atidėjimas gali būti taikomas iki 1 metų po studijų baigimo, palūkanos mokamos kas mėnesį.	-
3. Būsto kreditai studentams	-	-	Paskolos suteikiamos 2 ir aukštesnio kurso studentams; dydis – iki 70000 Lt (ne daugiau nei 70 proc. perkamo būsto vertės ir 50 proc. perkamo namo), grąžinimo terminas – iki 25 metų, grąžinant paskolą dalimis kas mėnesį; paskolos grąžinimo atidėjimas gali būti taikomas iki 1 metų po studijų baigimo, palūkanos mokamos kas mėnesį.	-

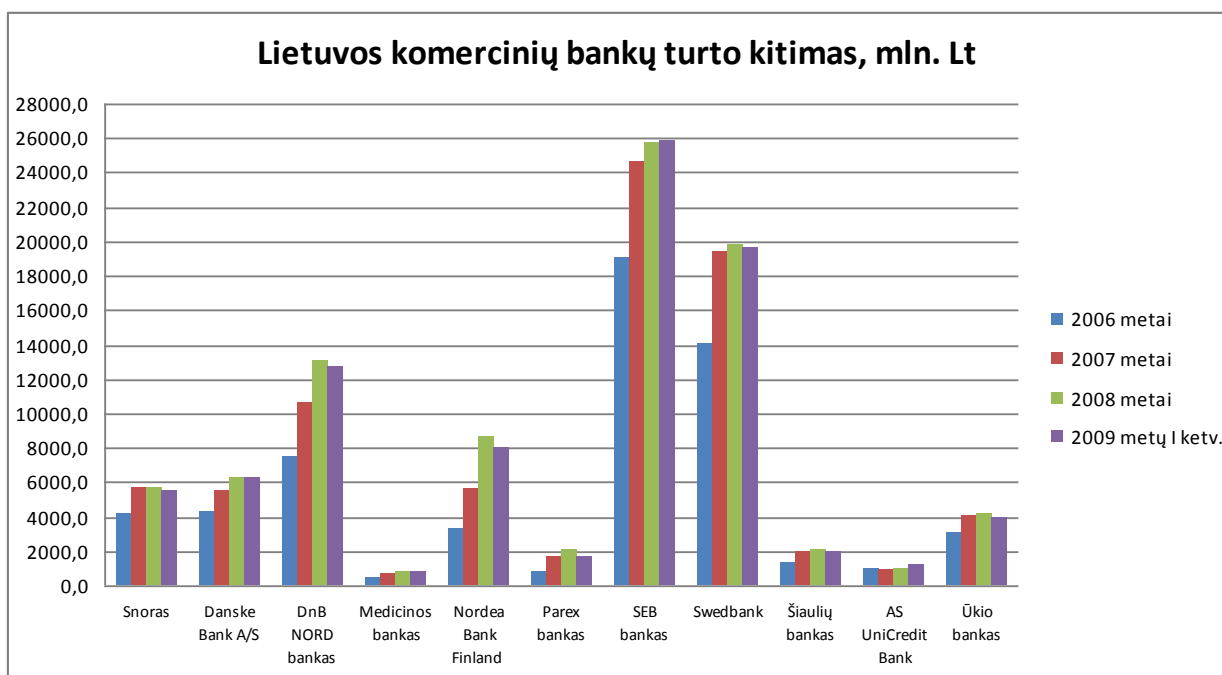
Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Paskolas daugiabučių namų renovavimui/modernizavimui teikia Snoras, SEB bankas ir Swedbank.

Reziumuojant reikia pažymėti, kad didžiausią kreditavimo paslaugų fiziniams asmenims asortimentą turi Swedbank, nuo jo nedaug atsilieka NORD, SEB ir Snoro bankai; Ūkio bankas neteikia būsto kreditų, Nordea – vartojamų kreditų; UnitCredit bankas šiuo metu neteikia arba teikia labai nedaug kreditavimo paslaugų fiziniams asmenims.

2.3. Lietuvos komercinių bankų kreditavimo rinkos fiziniams asmenims ekonominis vertinimas

Bendras nagrinėjamų Lietuvos komercinių bankų turtas 2009 metų I ketvirtį sudarė 87783,8 mln. Lt, per 4 metus (lyginant su 2006 metų I ketvirčiu) jis padidėjo 85,7 proc.; lyginant su 2008 m. I ketvirčiu padidėjo 6,6 proc., tačiau lyginant su 2008 m. IV ketvirčiu – sumažėjo 2,0 proc. Vertinant 2009 m. I ketvirtį, rinkos lyderiai pagal turtą yra SEB bankas (29,8 proc.), Swedbank (22,1 proc.), DnB NORD bankas (14,6 proc.); visu analizuojamu laikotarpiu (2006 metais – 2009 m. I ketvirtį) rinkos lyderiai nesikeitė. Vidutiniais Lietuvos komerciniais bankais pagal turimo turto dalį galima pavadinti Nordea (9,1 proc.), Snorą (6,3 proc.) ir Danske banką (7,0 proc.). Pažymėtina, kad 2007 metais Nordea aplenkė Danske banką ir Snorą; 2008 metais Danske bankas aplenkė Snoro banką, vertinant jų turimą turtą. 2008 metais mažiau nei 5 proc. visų komercinių bankų turto turėjo Ūkio bankas (4,7 proc.), Šiaulių bankas (2,4 proc.), Parex bankas (1,8 proc.) ir kiti (žr. 15 paveikslą).

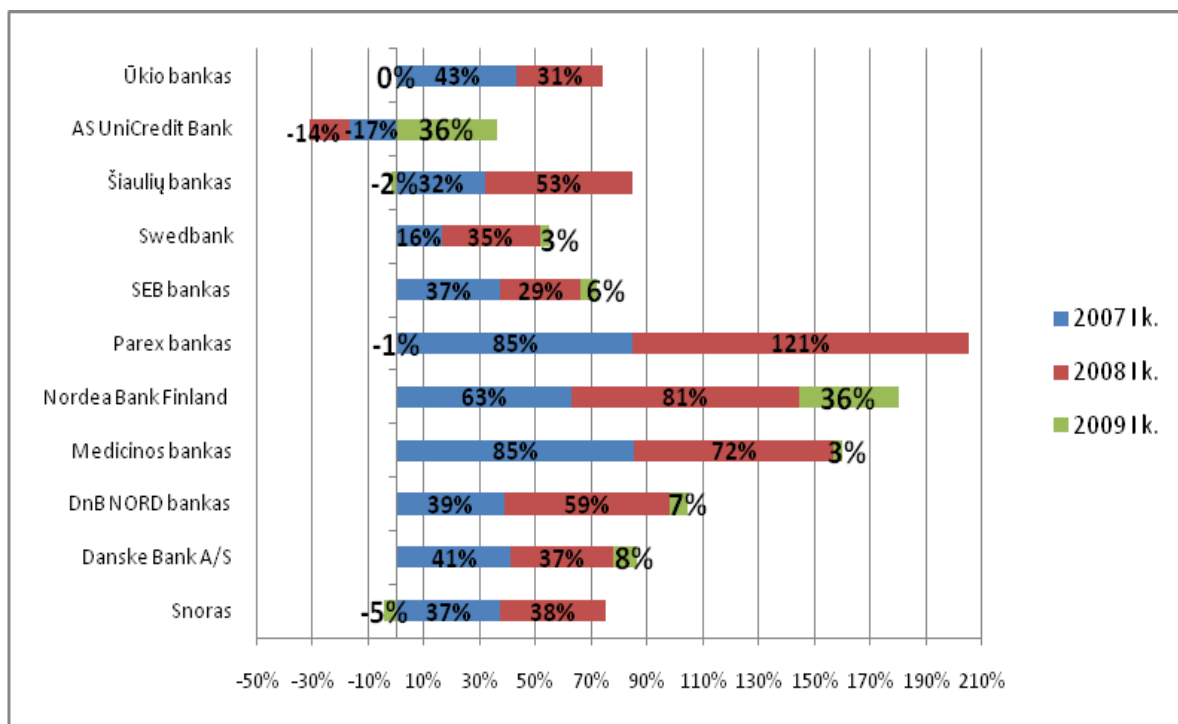
15 pav. Lietuvos komercinių bankų turto kitimas 2006 metais – 2009 metų I ketvirtį, mln. Lt

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

2009 metų I ketvirtį tik 4 bankų (Danske, Medicinos, SEB ir UniCredit) turtas didėjo, visų kitų – mažėjo (tai įtakojo 2008 metais prasidėjusi pasaulio finansinė krizė). Didžiausias augimas bankų sektoriuje, vertinant turimo turto dalį, fiksuojamas 2007 metais, kai Lietuvos ekonomika, o tuo pačiu ir bankinis sektorius išgyveno pakilimą (žr. 15 paveikslą).

Siekiant įvertinti Lietuvos komercinių bankų turto procentinį pasikeitimą, 16 paveiksle bus nurodytas 2006-2009 metų I ketvirčio pokytis, lyginant su prieš tai buvusiu metų I ketvirčio

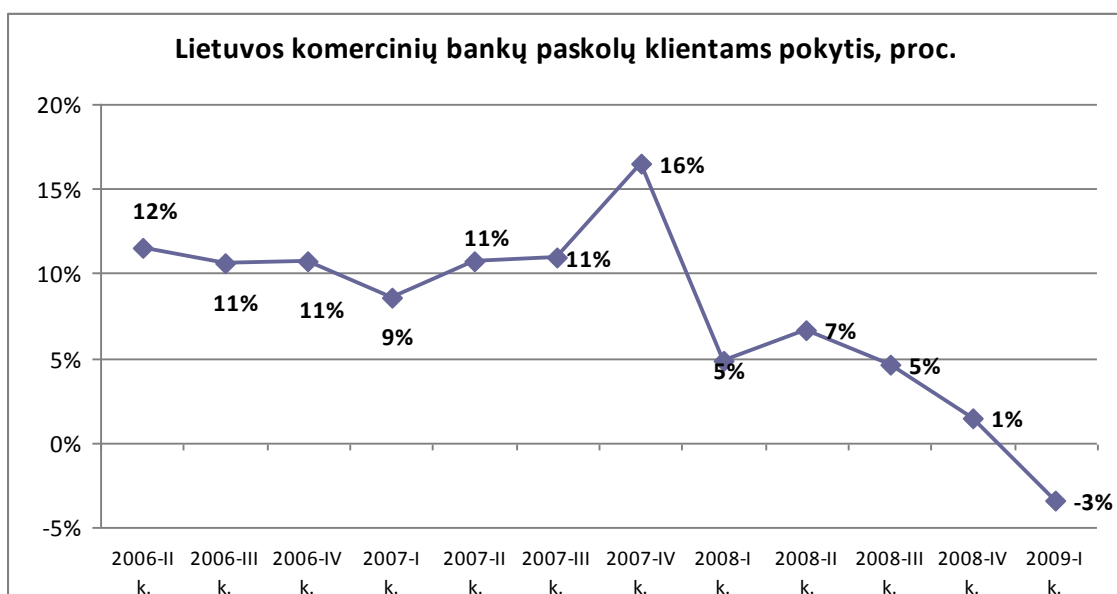
pokyčiu. Matome, kad tiek 2006, tiek 2007 metais komercinių bankų turtas augo (ypatingai Parex banko, Nordea banko, Medicinos banko), didesnis augimas fiksuojamas 2008 metais. Tačiau 2009 metais ne visų komercinių bankų turtas didėjo – Ūkio banko išliko tame pačiame lygyje, Šiaulių banko – sumažėjo 2 proc., Parex banko – sumažėjo 1 proc., Snoro – sumažėjo 5 proc. Didžiausiu procentu išaugo UniCredit Bank ir Nordea turtas – apie 36 proc., visų kitų augimas fiksuojamas 3-8 proc. lygyje. Tai rodo aiškia ir tikslią Lietuvos ekonomikos situaciją, kai sulėtėjus augimo tempams, nustojo augti ar net sumažėjo Lietuvos komercinių bankų turtas.

16 pav. Lietuvos komercinių bankų turto kitimas 2006-2009 metų I ketvirtį, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

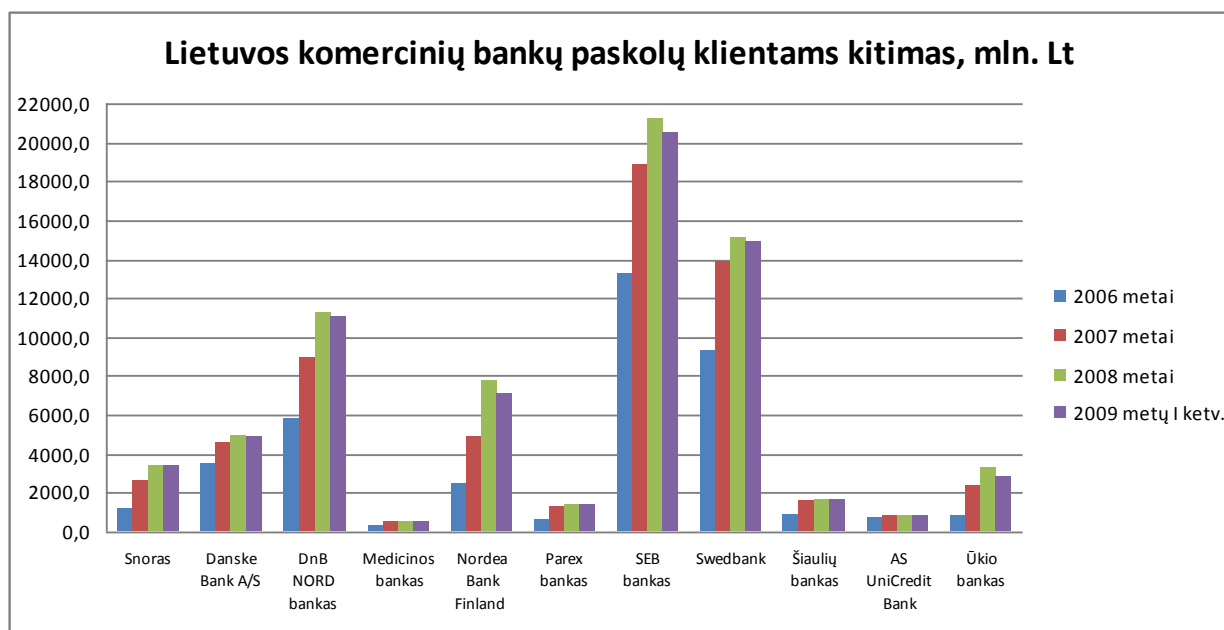
Didžiausias komercinių bankų paskolų portfelio augimas fiksuojamas 2007 m. IV ketvirtį (16 proc. lyginant su praėjusiu ketvirčiu), o nuo 2008 m. III ketvirčio paskolų portfelio augimas buvo mažėjantis, o 2009 m. I ketvirtį paskolų portfelis sumažėjo, t.y. buvo neigiamas (žr. 17 paveikslą).

17 pav. Lietuvos komercinių bankų paskolų klientams pokytis, proc.
Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Tokias komercinių bankų paskolų portfelio tendencijas lėmė Lietuvos ekonomikos ciklai: 2007 metais – augimo pikas, 2008 metų viduryje – stabilizacija, 2008 metų pabaigoje-2009 metų pradžioje – krizė.

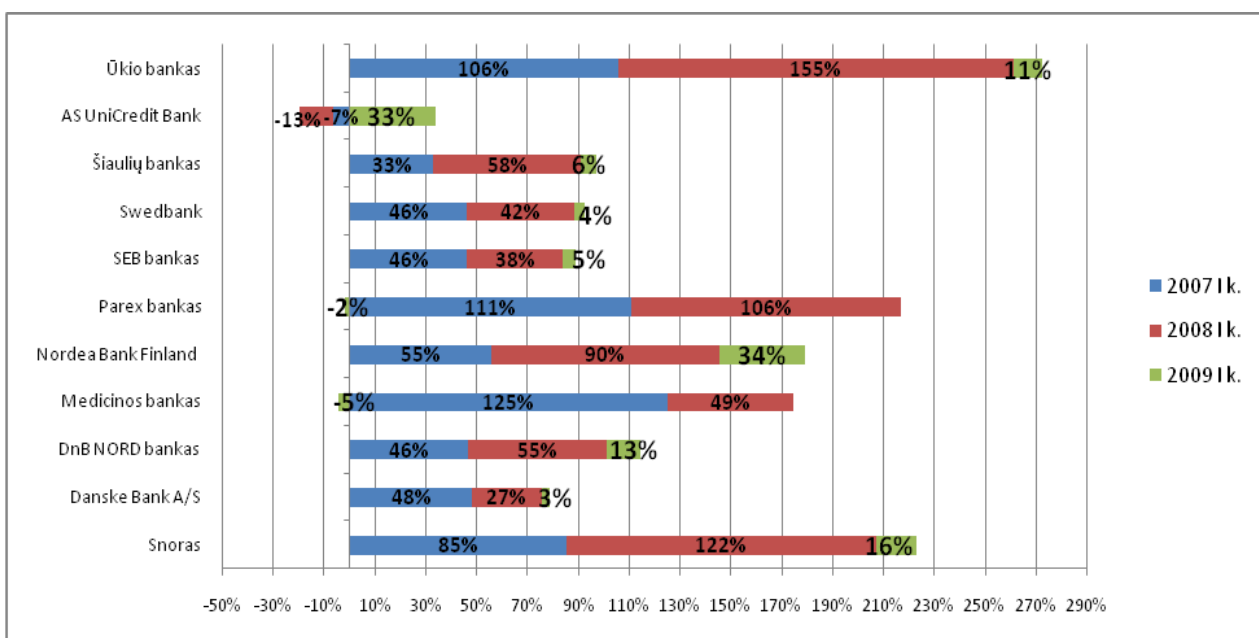
Siekiant įvertinti, kaip kito fizinių asmenų paskolos, kokia jų dalis yra bendrame Lietuvos komercinių bankų paskolų portfelyje, pirmiausiai bus išnagrinėtos bendros komercinių bankų paskolų klientams tendencijos ir nustatyta, ar fizinių asmenų paskolų kitimas turėjo panašumų su visomis komercinių bankų paskolų kitimo tendencijomis (18-20 paveikslas ir 18 lentelė).

18 pav. Lietuvos komercinių bankų paskolų klientams kitimas 2006 metais – 2009 metų I ketvirtį, mln. Lt
Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Rinkos lyderis, teikiant paskolas klientams, yra SEB bankas (2009 m. I ketvirtį – 29,8 proc. rinkos dalies), antroje vietoje – Swedbank (21,7 proc. rinkos dalies analogišką laikotarpį), trečioje – DnB NORD bankas (16 proc. rinkos dalies tą patį laikotarpį). 5-10 proc. rinkos dalies turi Nordea ir Danske bankas, visi kiti – mažiau nei 5 proc. (žr. 18 paveikslą).

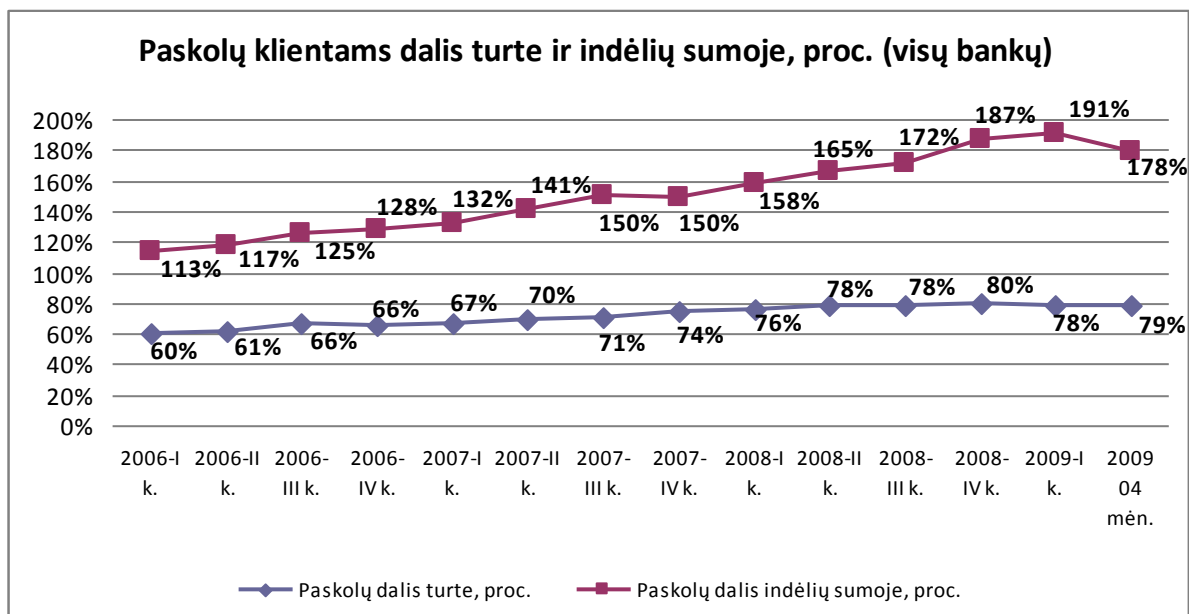
Siekiant įvertinti Lietuvos komercinių bankų paskolų klientams procentinį pasikeitimą, 19 paveiksle bus nurodytas kiekvienų metų I ketvirčio pokytis, lyginant su prieš tai buvusių metų I ketvirčio pokyčiu. Paskolos klientams analizuojamais laikotarpiais labiausiai išaugo Ūkio banke, Snoro banke ir Parex banke. Didesnis augimas fiksuojamas 2007 ir 2008 metais, 2008 metais paskolų klientams augimas stabilizavosi arba net sumažėjo (Parex bankas, Medicinos bankas). Didžiausiu procentu 2009 metų I ketvirtį augo Nordea ir UniCredit bankų paskolos. Minėta situacija atspindi šalies finansinę krizę, kai komerciniai bankai sugriežtino paskolų išdavimo tvarką, ko pasekoje vartojimas skolon Lietuvoje sustojo.

19 pav. Lietuvos komercinių bankų paskolų klientams kitimas kiekvienų metų I ketvirtį, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Paskolų procentinė dalis bendroje turto sumoje bankuose didėjo nuo 60 proc. 2006 metų I ketvirtį iki 79 proc. 2009 m. balandžio mėn. – per 19 proc. punktų (žr. 20 paveikslą). Minėtas rodiklis maždaug 2008 m. II ketvirtį stabilizavosi (78-80 proc. lygyje). Paskolų dalis indėlių bendroje sumoje analogišku periodu taipogi didėjo – nuo 113 proc. 2006 m. I ketvirtį iki 178 proc. 2009 m. balandžio mėn., tačiau 2009 m. balandžio mėn. lyginant su I ketvirčiu, minėtas rodiklis sumažėjo per 13 procentinių punktų. Tai reiškia, kad pastaruoju metu tik šiek tiek daugiau nei pusė komercinių bankų skolinamų lėšų yra užtikrinama turimais indėliais. Nevienodas paskolų portfelio ir paskolų/indėlių santykio mažėjimas rodo, kad pastaruoju metu klientai dažniau atsiiminėja indėlius arba nebededa naujų, nei pasiima paskolas.

20 pav. Lietuvos komercinių bankų paskolų klientams dalies turte ir indėlių sumoje kitimas, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Vertinant komercinius bankus atskirai, paskolų dalis turte nuo 2006 metų I ketvirčio iki 2009 metų I ketvirčio ženkliai pakito (žr. 18 lentelę). Pažymėtina, kad žemiau pateiktoje lentelėje ir toliau bus nagrinėjami 2006 ir 2009 metų pirmieji ketvirčiai, siekiant įvertinti, kaip pasikeitė per 4 metus komercinių bankų pozicijos fizinių asmenų paskolų teikimo srityje; laikotarpis (pirmieji 2006 ir 2009 metų ketvirčiai) imami todėl, kad analizei norėta įvertinti krizės įtaką, o paskutiniai duomenys magistro darbo rašymo metu, skelbti komercinių bankų internetiniuose puslapiuose buvo už 2009 metų I ketvirtį, todėl palyginamumo dėlei buvo imti 2006 ir 2009 metų pirmieji ketvirčiai.

18 lentelė

Lietuvos komercinių bankų paskolų dalis turte 2006 metų I ketvirtį ir 2009 metų I ketvirtį, proc.

2006 metų I ketvirtis		2009 metų I ketvirtis	
1. Danske bankas	81,3 %	1. Nordea	88,0 %
2. NORD	77,5 %	2. NORD	86,2 %
3. Nordea	75,5 %	3. Šiaulių bankas	82,1%
4. Parex bankas	71,3 %	4. Parex bankas	79,5 %
5. SEB	69,8 %	5. SEB	79,0 %
6. UniCredit	68,8 %	6. Danske bankas	77,3 %
7. Šiaulių bankas	66,5 %	7. Swedbank	75,8 %
8. Swedbank	65,9 %	8. Ūkio bankas	72,0 %
9. Medicinos bankas	61,5 %	9. UniCredit bankas	68,1 %
10. Snoras	27,6 %	10. Medicinos bankas	61,8 %
11. Ūkio bankas	26,5 %	11. Snoras	61,4 %

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Kaip matyti iš aukščiau pateiktos 18 lentelės, 2006 metų pradžioje didžiausią dalį paskolų klientams savo turte turėjo Danske bankas, 2009 metų pradžioje – Nordea. Ženkliai pasikeitė

(sumažėjo) paskolų dalis turte Danske banke, padidėjo – Snoro banke, Ūkio banke ir Šiaulių banke. Vadinasi, pastaruoju metu aktyvią paskolų portfelio didinimo strategiją vykdė Nordea, Šiaulių bankas, Ūkio bankas, Snoras (siekia pelno), o likvidumo savo veikloje siekia Danske bankas (mažina paskolų portfelį).

Paskolų dalis bendroje indėlių sumoje lyginant 2006 ir 2009 metų pirmus ketvirčius taipogi pakito (žr. 19 lentelę). 2006 metų I ketvirtį paskolos indėlius viršijo daugiausiai Danske banke, 2009 metų I ketvirtį – NORD banke. 2006 metų pradžioje net 5 bankų iš 11 indėlių suma buvo didesnė nei turimų paskolų suma, tuo tarpu 2009 metų pradžioje – tik 3 bankų.

19 lentelė

Lietuvos komercinių bankų paskolų dalis indėlių sumoje 2006 metų I ketvirtį ir 2009 metų I ketvirtį, kartais

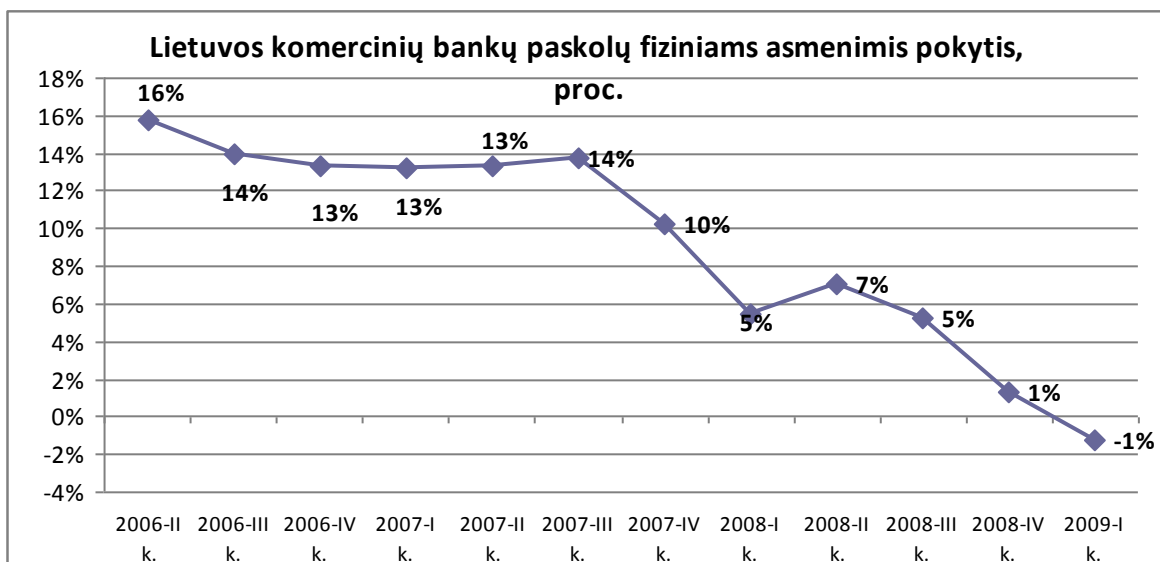
2006 metų I ketvirtis		2009 metų I ketvirtis	
1. Danske bankas	3,1	1. NORD	6,6
2. Nordea	2,8	2. Nordea	5,4
3. NORD	2,0	3. Parex bankas	3,4
4. UniCredit bankas	1,6	4. Danske bankas	2,6
5. SEB	1,5	5. UniCredit bankas	2,5
6. Medicinos ir Parex bankai	1,4	6. SEB bankas	2,0
7. Swedbank, Šiaulių bankas, Snoro ir Ūkio bankai	< 1 kartą	7. Swedbank	1,3
		8. Šiaulių bankas	1,2
		9. Ūkio, Medicinos ir Snoro bankai	< 1 kartą

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Iš 19 lentelės galima teigti, kad ekonominio pakilimo laikotarpiu bankai tampa ne tokie atsargūs, t.y. jų konkurencinė strategija dažniau būna nukreipta į pelno didinimą, o ne į likvidumo (saugumo) užtikrinimą.

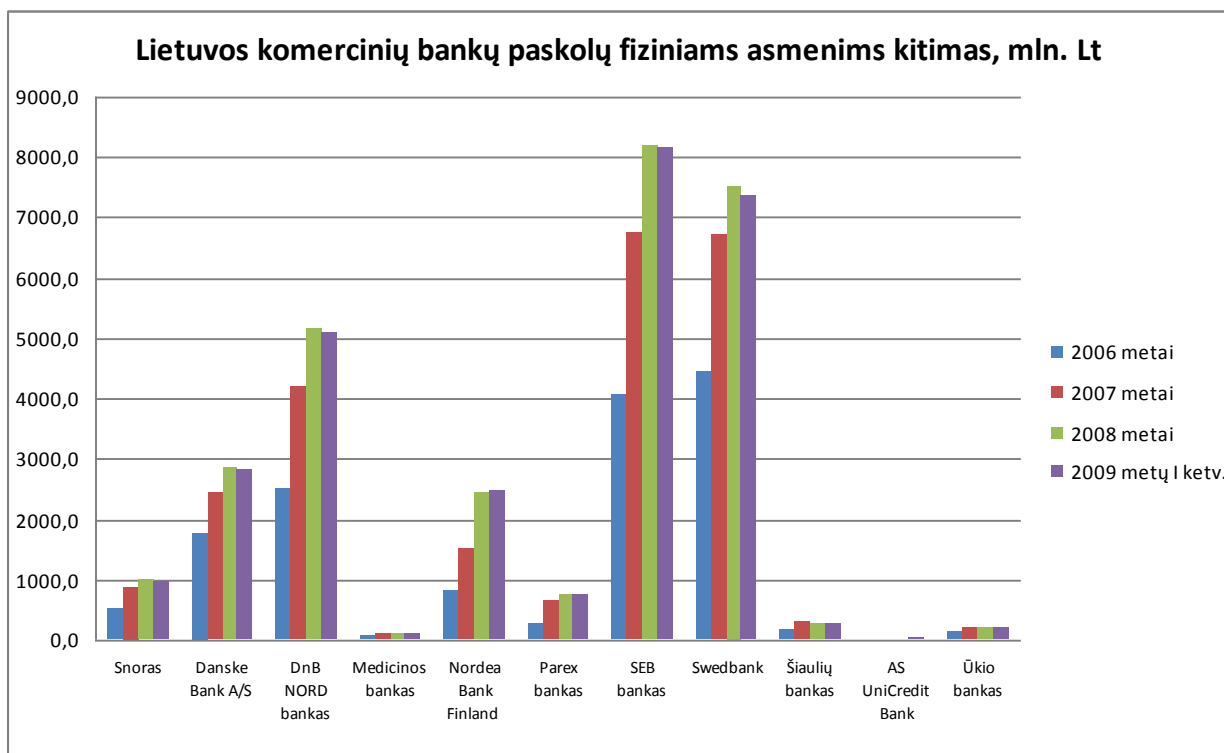
Bendras Lietuvos komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims portfelis 2009 metų I ketvirtį siekė 28134,7 mln. Lt (32,0 proc. turimo turto ir 40,9 proc. viso paskolų portfelio. Lyginant su 2006 m. I ketvirčiu jis padidėjo 1,9 karto (daugiau nei bendras bankų turtas ir turimos paskolos), tačiau lyginant su 2008 m. IV ketvirčiu fizinių asmenų paskolų portfelis sumažėjo 1,2 proc. (mažiau nei bendros paskolos klientams). Didžiausias komercinių bankų fizinių asmenų paskolų portfelio augimas fiksuojamas 2007 m. III ketvirtį (14 proc. lyginant su praėjusiu ketvirčiu), o nuo 2008 m. III ketvirčio paskolų fiziniams asmenims portfelio augimas buvo mažėjantis, ir kaip jau minėta, 2009 m. I ketvirtį paskolų fiziniams asmenims portfelis sumažėjo, t.y. buvo neigiamas (žr. 21 paveikslą).

Tokias tendencijas daugiausiai lėmė 2008 metų viduryje šalyje prasidėjusi ekonominė krizė ir bankų papildomos apsaugos priemonės – griežtėjanti paskolų fiziniams asmenims išdavimo tvarka, didėjanti palūkanų norma, bendra ekonominė šalies situacija (mažėjantys gyventojų atlyginimai, didėjantis nedarbas ir pan.).

21 pav. Bendras Lietuvos komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims pokytis, proc.
Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Rinkos lyderis, teikiant paskolas fiziniams klientams, yra SEB bankas (2009 m. I ketvirtį – 29,0 proc. rinkos dalies), antroje vietoje – Swedbank (26,2 proc. rinkos dalies analogišką laikotarpį, t.y. daugiau nei banko turima paskolų klientams rinkos dalis), trečioje – DnB NORD bankas (18,1 proc. rinkos dalies tą patį laikotarpį). 5-10 proc. rinkos dalies turi Nordea (8,7 proc.) ir Danske bankas (10 proc.), visi kiti – mažiau nei 5 proc. (žr. 22 paveikslą).

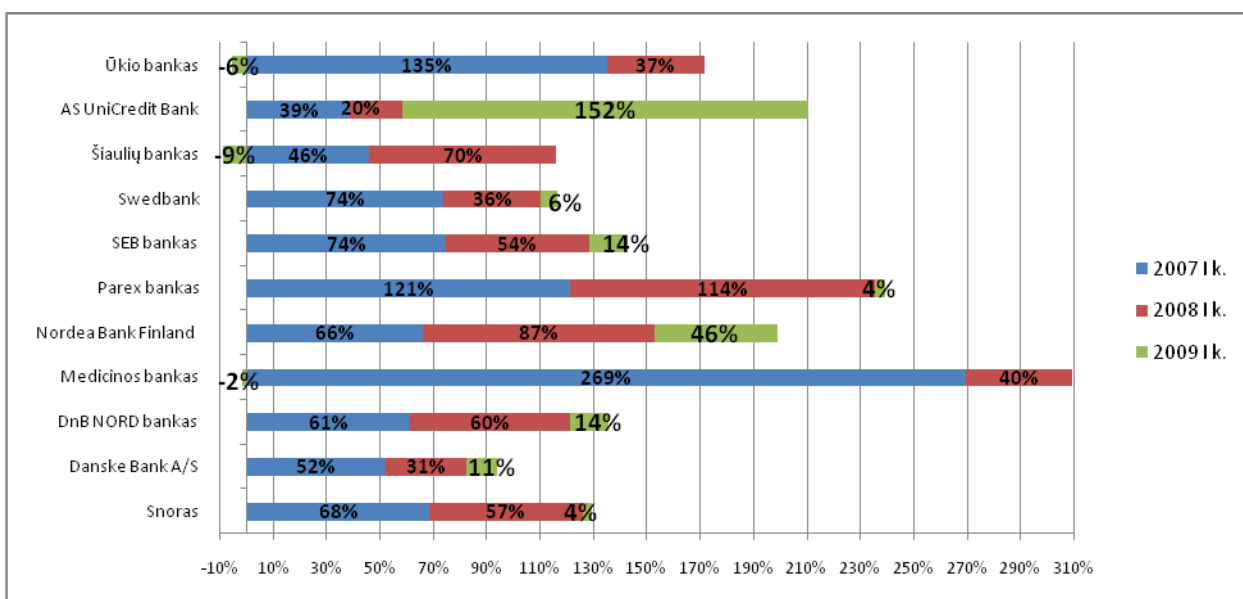

22 pav. Lietuvos komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims kitimas 2006 metais – 2009 metų I ketvirtį, mln. Lt
Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Visuose komerciniuose bankuose, išskyrus Nordea, 2009 m. I ketvirtį balansinė paskolų fiziniams asmenims vertė sumažėjo. Tai rodo, kad Nordea bankas krizės laikotarpiu ieško naujų

galimybių – siūlydamas paklausesnes kreditavimo sąlygas, minėtas bankas vilioja klientus iš kitų komercinių bankų, užkariauja naujas rinkos dalis.

23 paveiksle nurodytas Lietuvos komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims kiekvienų metų I ketvirčio procentinis pasikeitimas lyginant su praėjusių metų I ketvirčiu. 2007 metais paskolos fiziniams asmenims labiausiai išaugo Medicinos banke (atitinkamai 269 proc. ir 40 proc.), Parex banke (atitinkamai 121 proc. ir 114 proc.). Šie bankai 2007 metais ypatingai plėtė savo rinkos dalis, siūlydami kreditus palankesnėmis sąlygomis, ir taip didindami savo paskolų portfelį. 2009 metais paskolų fiziniams asmenims augimas stabilizavosi, o kai kuriuose bankuose – sumažėjo (Ūkio banke – 6 proc., Šiaulių banke- 9 proc., Medicinos banke – 2 proc.). Minėta situacija atspindi finansinę krizę, kai komerciniai bankai sugriežtino paskolų išdavimo tvarką, ko pasekoje vartojimas skolon Lietuvoje sustojo.

23 pav. Lietuvos komercinių bankų paskolų fiziniams kitimas kiekvienų metų I ketvirtį, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

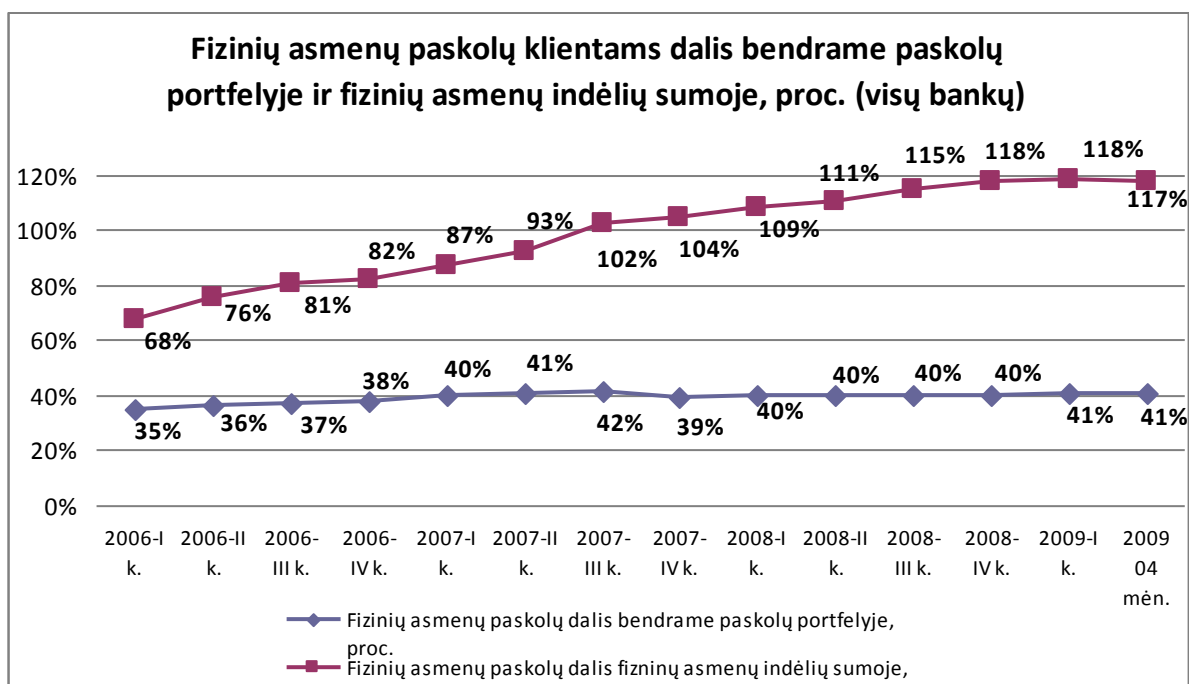
Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų turimos rinkos dalies pasikeitimas lyginant 2009 metų I ketvirtį su 2006 metų I ketvirčiu pateikiamas 20 lentelėje, iš kurios matyti, kad analizuojamu laikotarpiu pasikeitė rinkos lyderis – 2006 metų pradžioje buvo Swedbank, 2009 metų pradžioje tapo SEB bankas. Fizinių asmenų paskolų rinkos dalis padidėjo šiuose bankuose: Nordea – 3,2 proc. punkto, SEB – 2 proc. punktais, Parex banko – 1,1 proc. punkto, DnB NORD – 0,5 proc. punkto, Ūkio banko, Medicinos banko, UniCredit banko – 0,1 proc. punktu; sumažėjo šiuose bankuose: Swedbank – 3,7 proc. punktais, Danske banko – 3,0 proc. punkto, Šiaulių banko – 0,3 proc. punkto, Snoro – 0,1 proc. punkto. Taigi, Swedbank, Danske bankas ir Šiaulių bankas analizuojamu laikotarpiu labiau orientavosi į verslo sektorių, kiti bankai – į fizinių asmenų sektorių.

**Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų rinkos dalis 2006 metų I ketvirtį ir
2009 metų I ketvirtį, proc.**

2006 metų I ketvirtis		2009 metų I ketvirtis	
1. Swedbank	29,9 %	1. SEB	29,0 %
2. SEB	27,0 %	2. Swedbank	26,2 %
3. NORD	17,6 %	3. NORD	18,1 %
4. Danske bankas	13,0 %	4. Danske bankas	10,0 %
5. Nordea	5,5 %	5. Nordea	8,7 %
6. Snoras	3,5 %	6. Snoras	3,4 %
7. Parex bankas	1,5 %	7. Parex bankas	2,6 %
8. Šiaulių bankas	1,2 %	8. Šiaulių bankas	0,9 %
9. Ūkio bankas	0,6 %	9. Ūkio bankas	0,7 %
10. Medicinos bankas	0,2 %	10. Medicinos bankas	0,3 %
11. UniCredit bankas	0,0 %	11. UniCredit bankas	0,1 %

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Fizinių asmenų paskolų procentinė dalis paskolų portfelyje Lietuvos komerciniuose bankuose didėjo nuo 35 proc. 2006 metų I ketvirtį iki 41 proc. 2009 m. balandžio mėn. – per 6 proc. punktus (žr. 24 paveikslą). Minėtas rodiklis maždaug 2008 m. I ketvirtį stabilizavosi (40-41 proc. lygyje), tačiau mažėti nepradėjo.

24 pav. Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų dalis bendrame paskolų portfelyje ir fizinių asmenų indėlių sumoje, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Fizinių asmenų paskolų dalis fizinių asmenų indėlių bendroje sumoje analogišku periodu taipogi didėjo – nuo 68 proc. 2006 m. I ketvirtį iki 117 proc. 2009 m. balandžio mėn., tačiau 2009 m. balandžio mėn. lyginant su I ketvirčiu, minėtas rodiklis sumažėjo per 1 proc. punktą (žr. 24 paveikslą). Vadinasi, fizinių asmenų indėliai nepadengia visų turimų fizinių asmenų paskolų

Lietuvos komerciniuose bankuose, o tai reiškia, kad bankai arba turi kitų pajamų šaltinių (dažniausiai nepalūkaninės pajamos padengia tik banko veiklos išlaidas ir operacinius kaštus), arba skolinasi iš kitų kredito institucijų, arba nemažą dalį pajamų gauna „žaisdami“ finansų rinkose.

Vertinant komercinius bankus atskirai, paskolų fiziniams asmenims dalis bendrame paskolų portfelyje nuo 2006 metų pradžios iki 2009 metų pradžios mažai pakito, persiskirstė tik kai kurios pozicijos (žr. 21 lentelę). Analizuojamu periodu Danske, Parex bankai bei Swedbank galima pavadinti privačių asmenų bankais, nes jų paskolų dalis bendrame fizinių asmenų portfelyje siekia apie 50 proc. ir daugiau; rinkos lyderis čia – Danske bankas. Pakankamai ženkliai pasikeitė Snoro pozicija – 2006 metų I ketvirtį 43,3 proc. paskolų buvo skirta fiziniams asmenims, o 2009 metų I ketvirtį – tik 27,8 proc., vadinasi minėtas bankas labiau orientavosi į verslo sektorių. SEB banko pozicija analizuojamu periodu buvo atvirkštinė – jis labiau ėmė orientuotis į privačių asmenų sektorių. Juridinių asmenų bankais galima pavadinti Medicinos, Šiaulių, Ūkio bankus bei UniCredit banką, nes jų fizinių asmenų dalis bendrame portfelyje siekia 20 proc. ir mažiau (2009 metų I ketvirtį).

21 lentelė

Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų dalis bendrame paskolų portfelyje 2006 metų I ketvirtį ir 2009 metų I ketvirtį, proc.

2006 metų I ketvirtis		2009 metų I ketvirtis	
1. Danske bankas	51,4 %	1. Danske bankas	58,3 %
2. Parex bankas	49,2 %	2. Parex bankas	54,8 %
3. Swedbank	48,0 %	3. Swedbank	49,5 %
4. Snoras	43,3 %	4. NORD	46,2 %
5. NORD	43,1 %	5. SEB bankas	39,8 %
6. Nordea	32,9%	6. Nordea	34,8 %
7. SEB bankas	30,7 %	7. Snoras	27,8 %
8. Medicinos bankas	20,1 %	8. Medicinos bankas	20,2 %
9. Šiaulių bankas	16,1 %	9. Šiaulių bankas	15,4 %
10. Ūkio bankas	15,6 %	10. Ūkio bankas	6,7 %
11. UniCredit bankas	0,5 %	11. UniCredit bankas	2,3 %

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

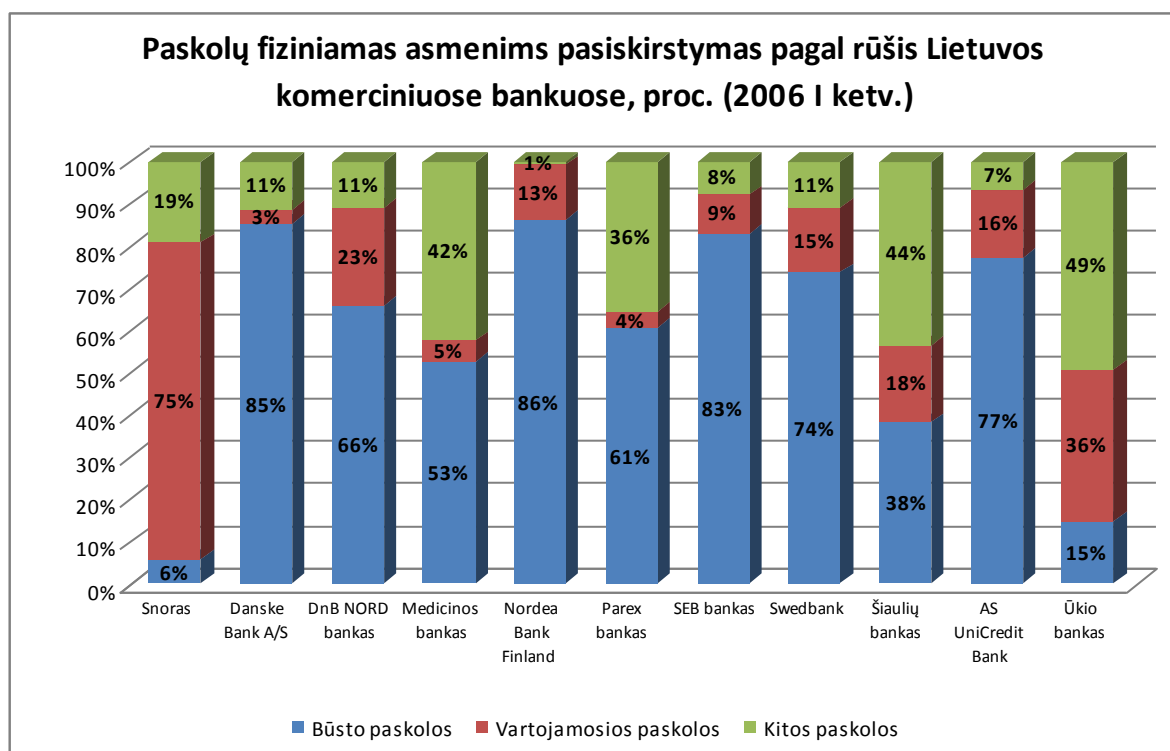
Paskolų fiziniams asmenims dalis bendroje fizinių asmenų indėlių sumoje lyginant 2006 metų I ketvirtį su 2009 metų I ketvirčiu taipogi pakito, persiskirstė kai kurios pozicijos (žr. 22 lentelę). Tiek 2006 metų pradžioje, tiek 2009 metų pradžioje fizinių asmenų paskolos fizinių asmenų indėlius daugiausiai viršijo Nordea banke. 2006 metų I ketvirtį net 8 bankuose iš 11 fizinių asmenų indėlių suma buvo didesnė nei turimų fizinių asmenų paskolų suma, tuo tarpu 2009 metų I ketvirtį – tik 5 bankuose.

Lietuvos komercinių bankų paskolų dalis fizinių asmenų indėlių sumoje 2006 metų I ketvirtį ir 2009 metų I ketvirtį, kartais

2006 metų I ketvirtis		2009 metų I ketvirtis	
1. Nordea	5,1	1. Nordea	5,5
2. Danske bankas	3,6	2. Danske bankas	3,8
3. NORD	1,7	3. Parex bankas	2,8
4. Parex bankas	1,6	4. NORD	2,5
5. Kiti	< 1 kartą	6. SEB	1,4
		7. UniCredit bankas	1,3
		8. Kiti	< 1 kartą

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

2006 metais savo fizinių asmenų paskolų struktūroje būsto paskolų daugiausiai turėjo Nordea (86 proc.), Danske bankas (85 proc.) ir SEB bankas (83 proc.); vartojamų paskolų Snoras (75 proc.), žr. 25 paveikslą.

25 pav. Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų portfelio struktūra 2006 m. I ketvirtį, proc.

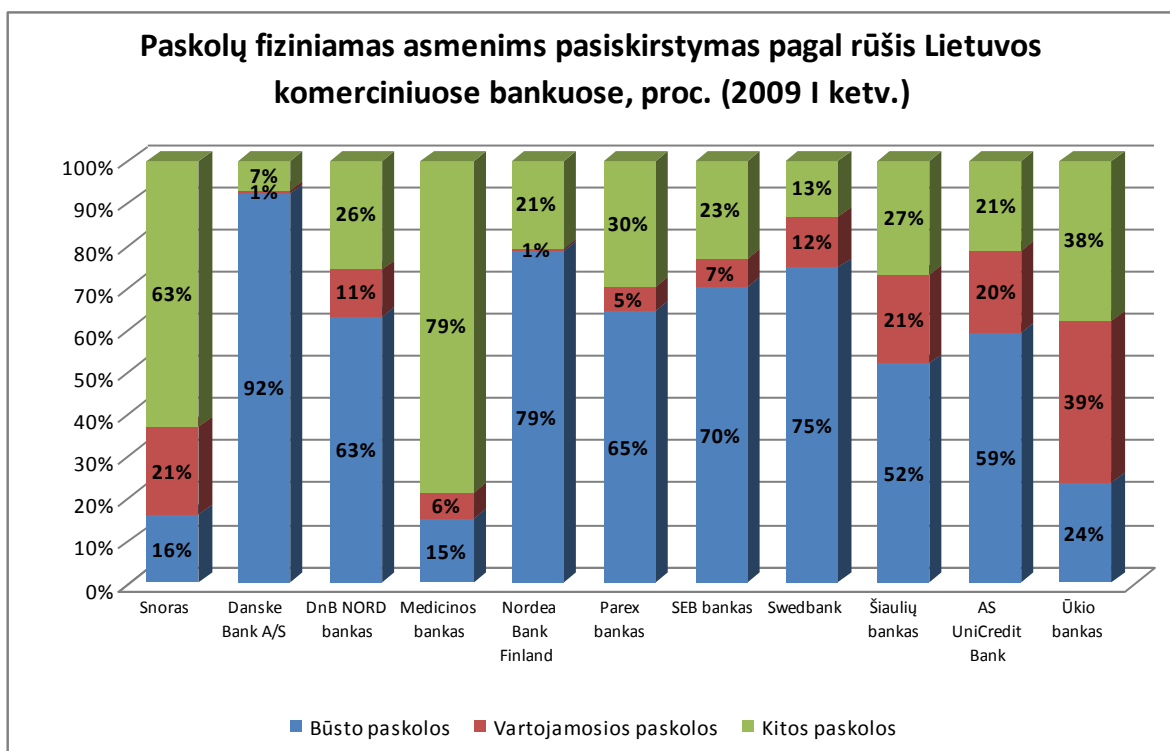
Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

2006 metų pradžioje komercinių bankų, išskyrus Snoro banką ir Šiaulių banką, išduodamų paskolų fiziniams asmenims struktūroje didžiąją dalį sudarė būsto paskolos. Tuo tarpu Snoro banko paskolų fiziniams asmenims struktūroje didžiąją dalį sudarė vartojamosios paskolos (75 proc.), o Ūkio banke – kitos paskolos (49 proc.). Tai, kad 2006 metų I ketvirtį didžiąją paskolų fiziniams asmenimis dalį sudarė būsto kreditai įtakojo nekilnojamojo turto plėtros bumas Lietuvoje, pakankamai mažos palūkanos būsto kreditams, lengvatinės bei

prieinamos paskolos, kai fiziniai asmenys ėmė būsto kreditus ne tik savo reikmėms (būstui įsigyti), tačiau ir komerciniais pagrindais.

Per 4 metus plėtėsi bankų teikiamų kreditavimo paslaugų asortimentas, todėl bendroje paskolų fiziniams asmenims struktūroje didėjo kitų paskolų procentinė dalis (žr. 26 paveikslą).

Galima teigti, kad Medicinos bankas ir Snoras analizuojamu laikotarpiu orientavosi į kreditavimo paslaugų asortimento plėtrą, nes kitų paslaugų dalis padidėjo Medicinos banke 37 proc. punktais, Snore 44 proc. punktais. Į būsto paskolų teikimą fiziniams asmenims labiausiai orientavosi Danske bankas (2009 metų I ketvirtį jo paskolų fiziniams asmenims struktūroje būsto paskolos sudaro 92 proc., nuo 2006 metų I ketvirčio padidėjo per 7 proc. punktus), Parex bankas (padidėjo per 4 proc. punktus), Snoras (padidėjo per 10 proc. punktų), Šiaulių bankas (padidėjo per 14 proc. punktų), Ūkio bankas (padidėjo per 9 proc. punktus). Panašias pozicijas būsto paskolų teikimo sferoje išlaikė Nordea ir Swedbank (paskolų fiziniams asmenims struktūroje minėtų bankų būsto paskolos sudaro atitinkamai 79 proc. ir 75 proc.). Vartojimo paskolų dalį bendroje fizinių asmenų paskolų struktūroje išplėtė Ūkio bankas (3 proc. punktais), Šiaulių bankas (2 proc. punktais), Parex ir Medicinos bankai (1 proc. punktu); visų kitų bankų vartojimo paskolų procentinė dalis bendroje fizinių asmenų paskolų struktūroje mažėjo.

26 pav. Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų portfelio struktūra 2009 m. I ketvirtį, proc.

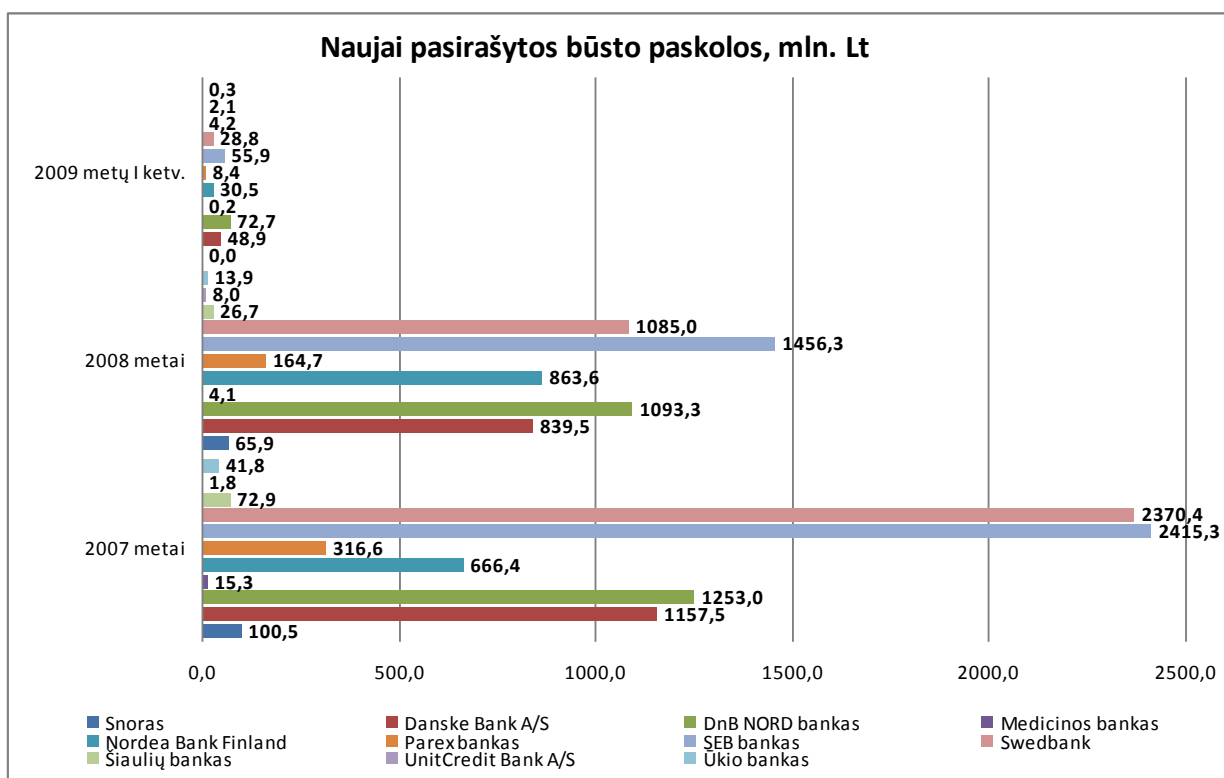
Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Tai, kad 2009 metų I ketvirtį pastebimas būsto paskolų dalies sumažėjimas bendroje komercinių bankų paskolų struktūroje rodo, kad nekilnojamojo turto rinka Lietuvoje stabilizavosi ir ėmė mažėti. Kitų paskolų ženklaus augimas minėtą laikotarpį aiškinamas tuo, kad pastaraisiais metais ypatingai išsiplėtė komercinių bankų teikiamų paslaugų asortimentas –

atsirado paskolos studentams, įvairios kreditinės kortelės, kreditinės linijos, paskolos daugiabučių namų renovavimui ir pan.

27-30 paveiksluose nurodyta būsto paskolų, vartojamųjų paskolų ir kitų paskolų fiziniams asmenims bendrosios tendencijos.

2007 – 2008 metais už didžiausią sumą naujų būsto paskolų pasirašė SEB bankas, tuo tarpu 2009 m. I ketvirtį – DnB NORD bankas (žr. 27 paveikslą). Antroje vietoje 2007 metais buvo Swedbank, kuris tik per 44,9 mln. Lt atsiliko nuo SEB banko, 2008 metais – NORD bankas, nuo jo per 8,3 mln. Lt atsiliko Swedbank. Toliau rinkos dalimi dalijasi ir konkuruoja Danske bankas ir Nordea (2007 metais Danske bankas 491,1 mln. Lt aplenkė Nordea, o 2008 metais – 24,1 mln. Lt Nordea pirmavo prieš Danske banką). Iš mažiausių bankų Parex bankas pirmuoja būsto paskolų fiziniams asmenims srityje, jam konkurenciją sudaro Snoras, Šiaulių bankas, Ūkio bankas. 2008 metais lyginant su 2007 metais naujai pasirašytų būsto paskolų suma sumažėjo 23,3 proc. arba 612,8 mln. Lt (2007 metais buvo pasirašyta už 2634,6 mln. Lt, 2008 metais – už 2021,8 mln. Lt).

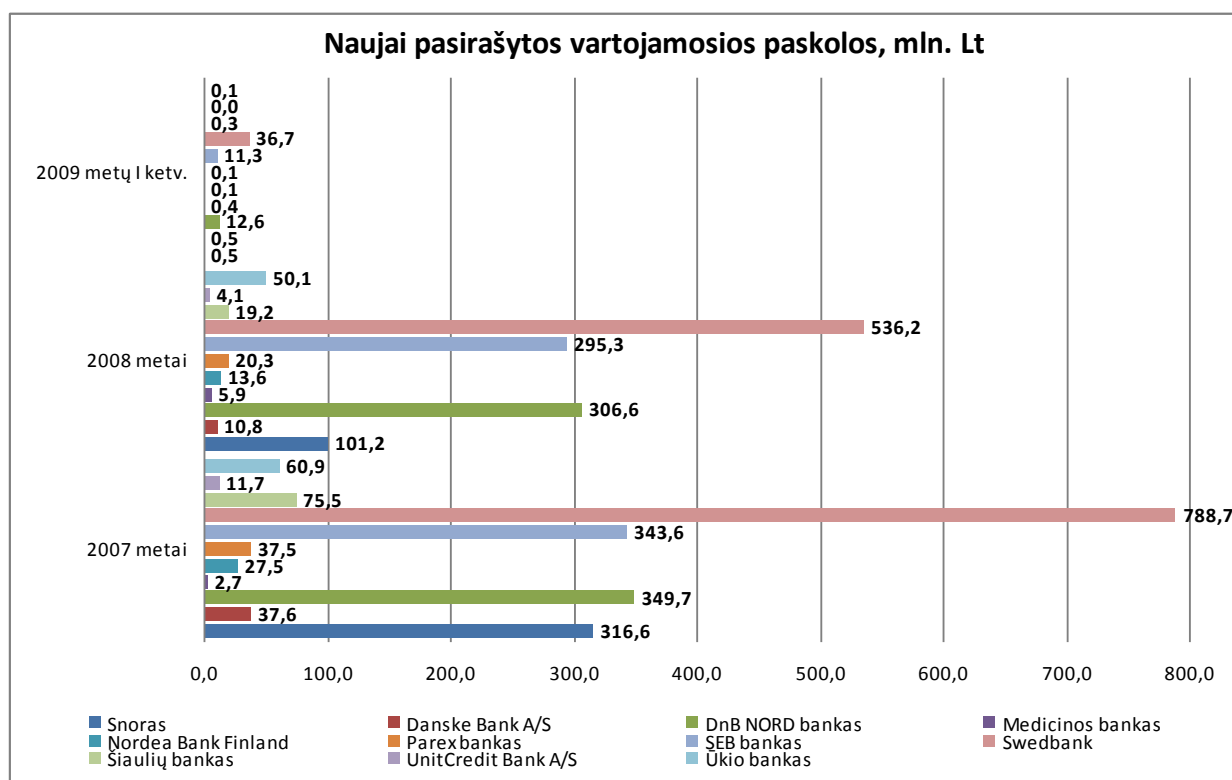

27 pav. Lietuvos komercinių bankų naujai pasirašytos būsto paskolos 2007-2009 m. I ketvirčio laikotarpiu, mln. Lt

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Visu analizuojamu periodu vartojamųjų paskolų rinkos lyderis buvo Swedbank (žr. 28 paveikslą). Antroje vietoje vartojimo paskolų teikimo fiziniams asmenims srityje analizuojamu periodu yra DnB NORD bankas, trečioje vietoje – SEB bankas. 2007 metais nuo trijų lyderių nedaug atsiliko Snoras, tačiau 2008 metais savo vartojimo paskolų portfelį bendroje paskolų

fiziniais asmenimis struktūroje minėtas bankas ženkliai sumažino. Analizuojamu laikotarpiu Snoras ir Ūkio bankas vartojimo paskolų išdavė už didesnę sumą nei būsto paskolų.

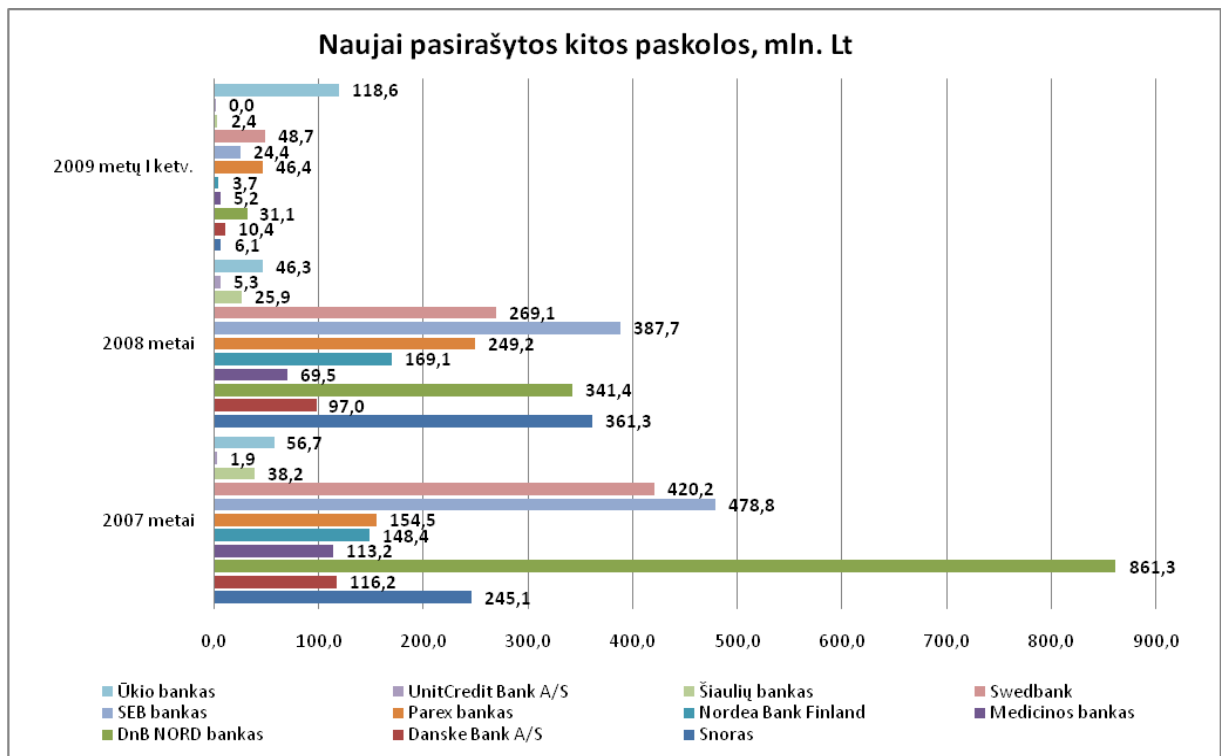

28 pav. Lietuvos komercinių bankų naujai pasirašytos vartojimo paskolos 2007-2009 m. I ketvirčio laikotarpiu, mln. Lt

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Danske ir Nordea bankai vartojimo paskolų fiziniams asmenims sektoriuje turi labai nedidelę rinkos dalį, juos lenkia Šiaulių, Parex, Ūkio, Snoro bankai. 2008 metais lyginant su 2007 metais naujai pasirašytų vartojimo paskolų fiziniams asmenims suma sumažėjo per 688,8 mln. Lt arba trečdaliu. Tai rodo, kad 2007 metais pasaulyje prasidėjusi finansų krizė 2008 metais palietė ir Lietuvą bei jos bankinį sektorių, dėl ko bankai ėmė griežtinti paskolų išdavimo tvarką, didinti palūkanas, tai labiausiai atsiliepė vartojimo paskolų srityje.

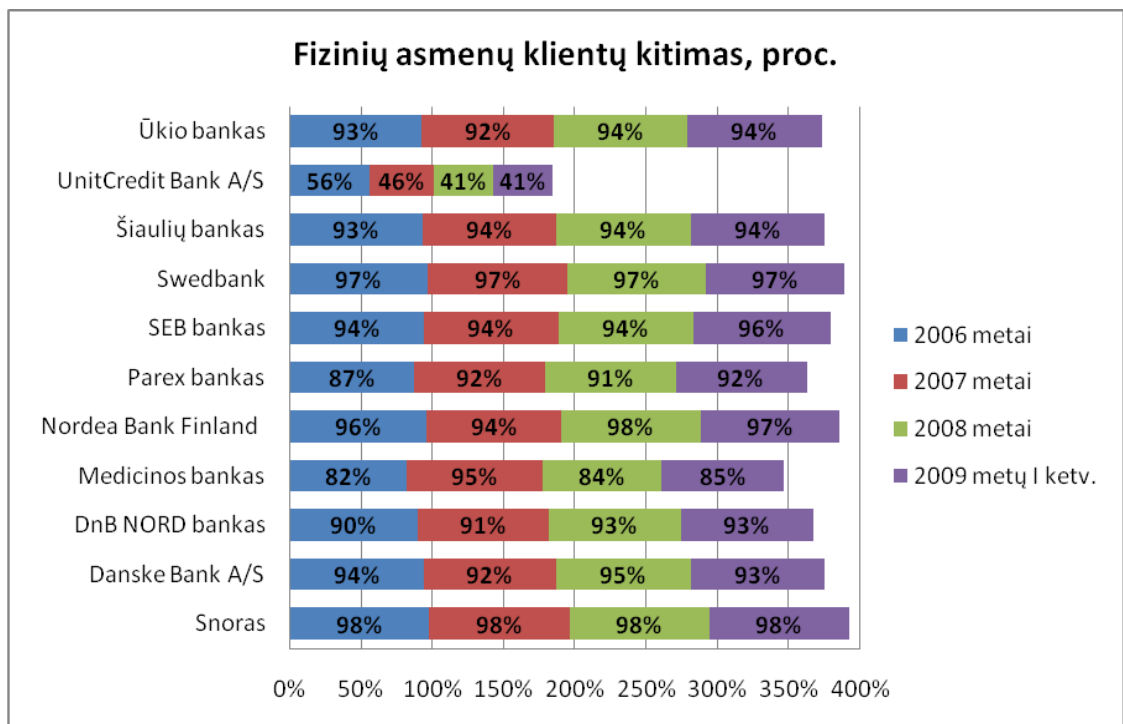
Vertinant Lietuvos komercinių bankų kitas paskolas fiziniams asmenims, 2007 metais ženkliai įsiveržęs į priekį buvo DnB NORD bankas, tačiau sekančiais metais minėto banko kitų paskolų dalis bendroje paskolų fiziniams asmenims struktūroje ženkliai mažėjo. 2008 metais minėtame sektoriuje pirmavo SEB bankas, nuo jo mažai atsiliko DnB NORD ir Snoras (žr. 29 paveikslą). 2007 metais naujai pasirašytų kitų paskolų fiziniams asmenims suma sumažėjo per 612,8 mln. Lt arba 23,3 proc.

29 pav. Lietuvos komercinių bankų naujai pasirašytos kitos paskolos 2007-2009 m. I ketvirčio laikotarpiu, mln. Lt

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų klientų skaičiaus kitimas nurodytas 30 paveiksle, iš kurio matome, kad fiziniai asmenys bankų klientų tarpe sudaro virš 90 proc. visų klientų, išskyrus UniCredit banką, kuris skaitomas juridinių asmenų banku.

30 pav. Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų procentinės dalies visų klientų skaičiuje kitimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad 2009 metų I ketvirtį tik 4 bankų (Danske, Medicinos, SEB ir UniCredit) turtas didėjo, visų kitų – mažėjo. Visų bankų balansuose 2009 metų I ketvirtį paskolų vertė sumažėjo, tame tarpe ir kreditų fiziniams asmenims dalis. Tai reiškia, kad pasaulio finansų krizė, prasidėjusi 2008 metų pabaigoje – 2009 metų pradžioje, palietė ir Lietuvos bankinį sektorių. Vartojimas skolon Lietuvoje sustojo, bankai griežtina paskolų išdavimo sąlygas, didina palūkanas, nes dėl didelio kiekio nemokių klientų ir patys patiria nuostolių.

Atlikus Lietuvos komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims ekonominį vertinimą, nustatyta, kad iš tolimesnio komercinių bankų konkurencingumo vertinimo bus eliminuotas UniCredit bankas, kadangi jo teikiamų paskolų dalis fiziniams asmenims yra pakankamai maža. Pagal bankų kapitalo dydį ir kilmę, teikiamus produktus ir turimas rinkos dalis Lietuvos komercinių bankų konkurencingumą kreditavimo paslaugų fiziniams asmenims srityje galima vertinti taip:

1. Rinkos lyderiai – SEB bankas, Swedbank, NORD bankas.
2. Rinkos pasekėjai – Danske bankas ir Nordea.
3. Rinkos nišos užpildytojai – Snoras, Šiaulių bankas, Ūkio bankas, Medicinos bankas ir Parex bankas.

Atitinkamo skirstymo lygyje analizė bus atliekama toliau.

2.4. Lietuvos komercinių bankų veiklos pagrindinių ekonominių rodiklių vertinimas

Kaip jau buvo minėta, siekiant nustatyti, kaip ekonominiai komercinių bankų veiklos rodikliai veikė kreditavimo paslaugų fiziniams asmenims konkurencingumą, čia bus įvertinti tokie komercinių bankų veiklos rodiklių pokyčiai: *grynasis pelningumas, ROA, ROE, likvidumas, palūkanų norma, fizinių asmenų indėlių lygis*. Pastarojo rodiklio kitimo analizė pateikta 2.3 skyriuje.

2.4.1. Lietuvos komercinių bankų pelningumo rodiklių analizė

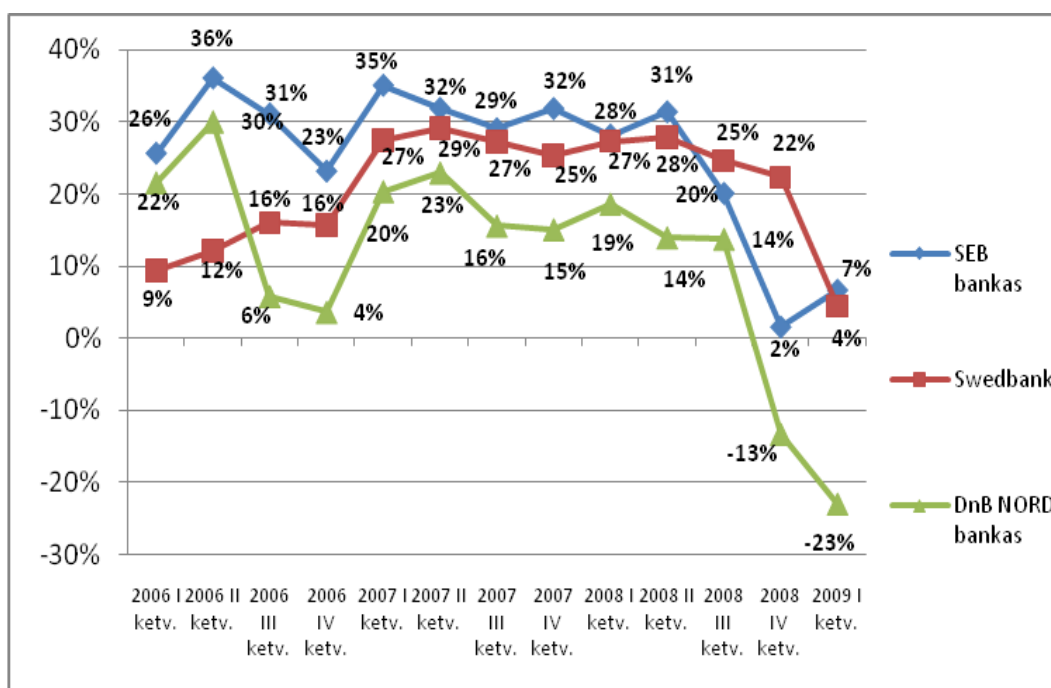
Akcinio kapitalo pelningumas ROE parodo grynojo pelno dydį, kurį akcininkai gauna investuodami savo akcinį kapitalą. Turto pelningumas ROA nustato pelno dydį, kurį akcininkai gauna už turimą banko turtą. Pelno maržos arba pelningumo rodiklis parodo, kiek vienas pajamų litas duoda grynojo pelno po mokesčių (žr. 23 lentelę, Strumickas M., Valančienė L., 2006, p. 159).

Pagrindiniai banko pelningumo rodikliai ir jų apskaičiavimo formulės

Rodiklis	Formulė*
1. Akcinio kapitalo pelningumas (ROE)	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Banko kapitalas}}$
2. Turto pelningumas (ROA)	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Banko turtas}}$
8. Pelno marža	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Pajamos}}$

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal Strumickas M., Valančienė L. (2006). Bankų vidinio vertinimo efektyvumo didinimas // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 37.

Lietuvos komerciniai bankai – lyderiai – analizuojamu periodu dirbo pelningai, išskyrus DnB NORD banką 2008 m. IV ketvirtį ir 2009 metų I ketvirtį, kai bankas patyrė nuostolį atitinkamai -13 proc. ir -23 proc. grynojo pelningumo lygyje (žr. 31 paveikslą). 2006-2007 metais didžiausią grynojo pelningumo rodiklį iš visų bankų lyderių turėjo SEB bankas, tačiau 2008 metų III ketvirtį situacija pasikeitė ir daugiau grynojo pelno uždirbo Swedbank. DnB NORD banko pelningumo rodiklis tik 2006 metų I ir II ketvirčiais buvo didesnis nei SEB ir Swedbank bankų, visais kitais laikotarpiais jis buvo mažesnis nei kitų dviejų bankų – lyderių.

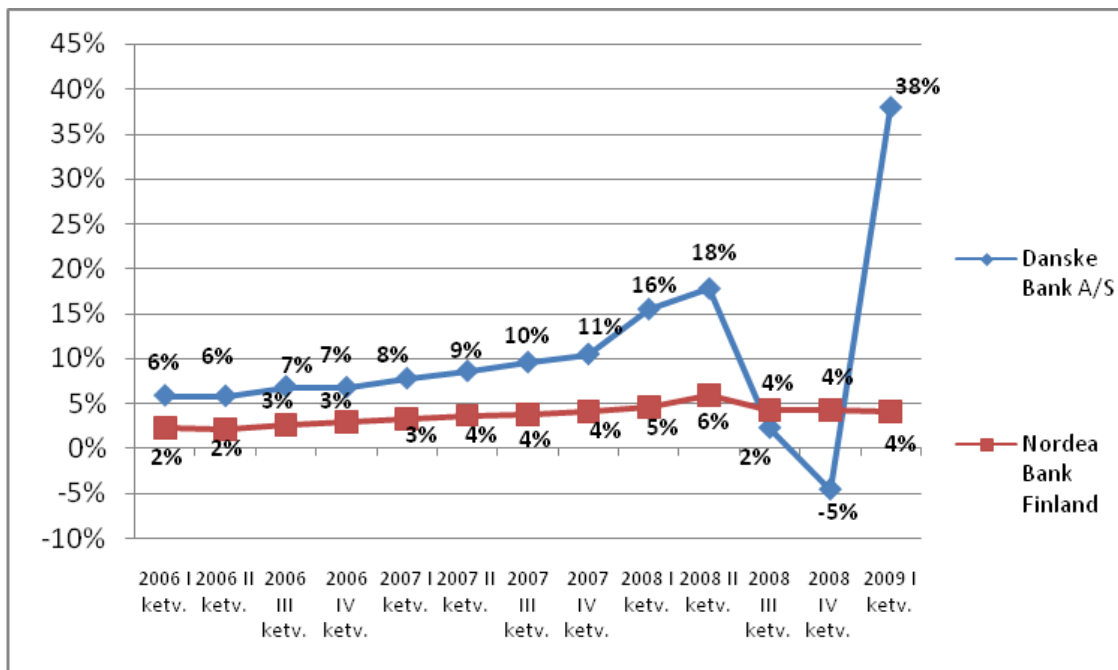

31 pav. Lietuvos komercinių bankų – lyderių – grynojo pelningumo rodiklio kitimas, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Lietuvos komercinių bankų – pasekėjų – pelningumo rodiklis analizuojamu laikotarpiu buvo mažesnis nei lyderių, išskyrus Danske banko grynojo pelningumo rodiklį 2009 metų I ketvirtį, kuris siekė 38 proc. (žr. 32 paveikslą). Tai galima pagrįsti tuo, kad Danske bankas savo paskolų portfelio struktūroje turi daugiausiai būsto paskolų lyginant su kitais Lietuvos komerciniais bankais, be to, minėtos paskolos daugiausiai buvo formuotos litais, o litinių paskolų palūkanos ženkliai šoktelėjo pastaruju metu. Nordea banko grynojo pelningumo rodiklis

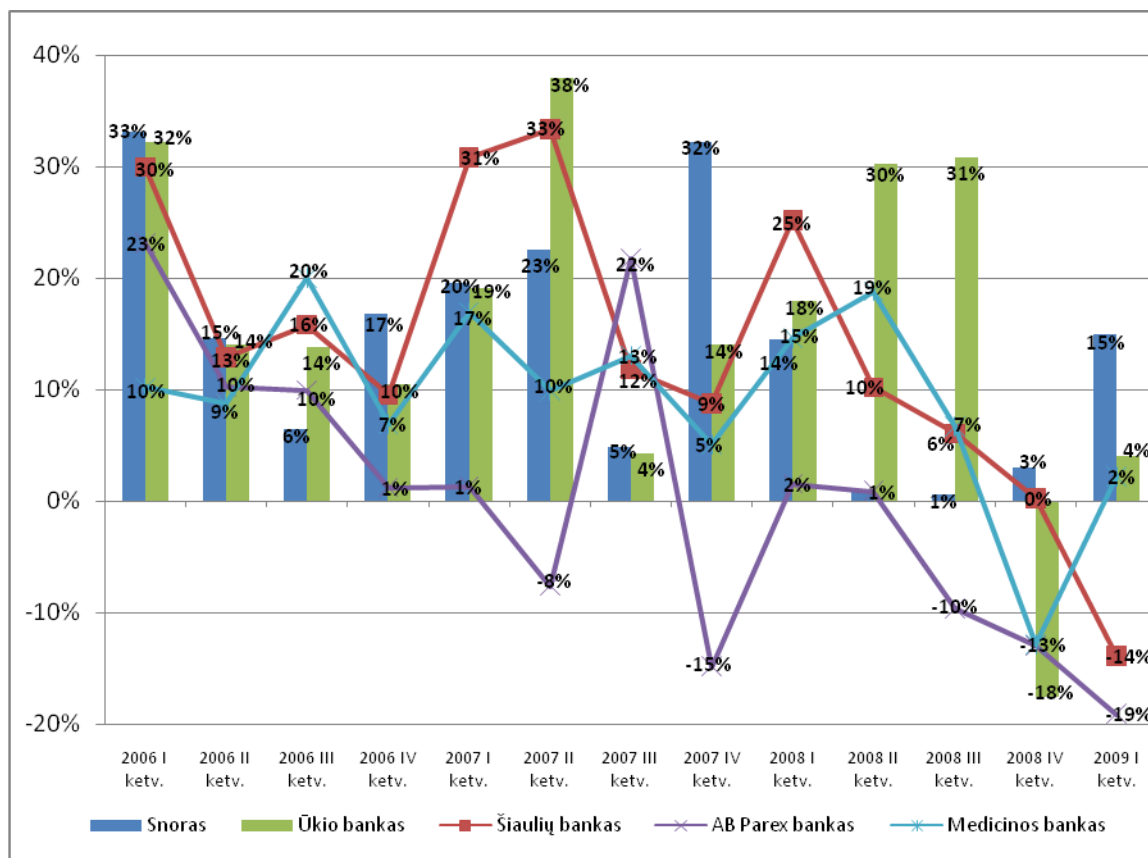
nagrinėjama periodu svyruoja 2-6 proc. lygyje ir didžiausias jis buvo 2008 metų II ketvirtį – aiškinama tuo, kad Nordea vėliausiai pradėjo agresyvią paskolų teikimo politiką rinkoje, viliojant klientus iš kitų bankų, suteikiant pakankamai lanksčias paskolų išdavimo sąlygas ir pan. Tuo tarpu Danske bankas 2008 metų paskutinį ketvirtį patyrė nuostolį (grynojo pelningumo rodiklis buvo neigiamas ir siekė -5 proc.).

32 pav. Lietuvos komercinių bankų – pasekėjų – grynojo pelningumo rodiklio kitimas, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

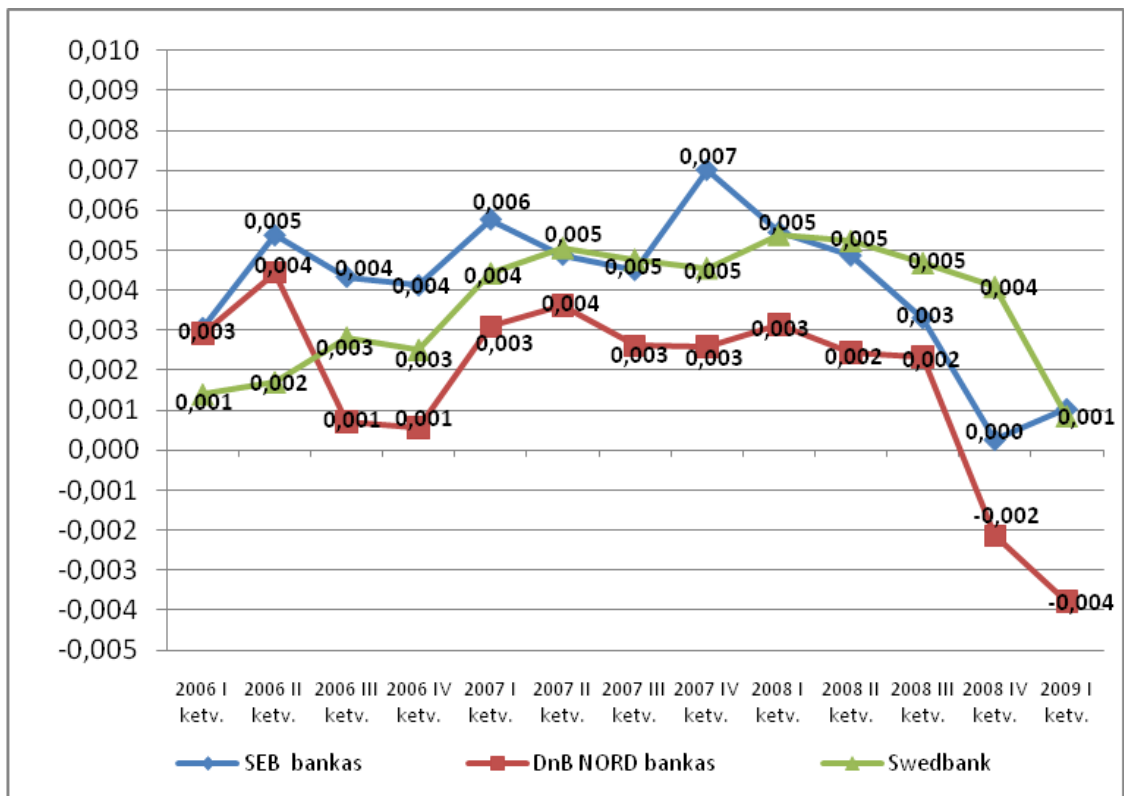
Lietuvos komercinių bankų – rinkos nišos užpildytojų – pelningumo rodiklis analizuojamu laikotarpiu buvo labai netolygus (žr. 33 paveikslą). Grynasis pelningumas nagrinėjama periodu didžiausias buvo Ūkio banko – 2007 metų II ketvirtį pasiekė net 38 proc. ir buvo didesnis nei rinkos lyderių. Tačiau minėtas bankas 2008 metų paskutinį ketvirtį patyrė nuostolį ir grynojo pelningumo rodiklis sumažėjo iki -18 proc. Nei vienu iš nagrinėjamų laikotarpių grynojo pelningumo rodiklis neigiamas nebuvo Snoro banke (mažiausia jo reikšmė – 2008 metų II-III ketvirčiais – 1 proc.). Pakankamai aukštą grynojo pelningumo rodiklio lygį 2006 metais – 2008 metų I pusmetį išlaikė Šiaulių bankas, tačiau nuo 2008 metų vidurio grynojo pelningumo rodiklis ėmė mažėti ir 2009 metų I ketvirtį jis buvo neigiamas (-14 proc.). Blogiausi grynojo pelningumo rodikliai fiksuojami Parex banke – jis 5 iš 13 analizuojamų laikotarpių buvo neigiamas (atitinkamai 2007 metų II ir IV ketvirčiais, ir nuo 2008 metų III ketvirčio, taigi galima teigti, kad minėtas bankas turi rimtų finansinių problemų. Mažiausiai nagrinėjama periodu kito Medicinos banko grynojo pelningumo rodiklis – 2006-2008 metais su tam tikromis išlygomis jis svyravo 10-20 proc. lygyje, tačiau nuo 2008 metų II ketvirčio pastebimos jo mažėjimo tendencijos ir 2008 metų III ketvirtį Medicinos bankas patyrė nuostolį (grynojo pelningumo rodiklis buvo -13 proc.).

33 pav. Lietuvos komercinių bankų – rinkos nišos užpildytojų – grynojo pelningumo rodiklio kitimas, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

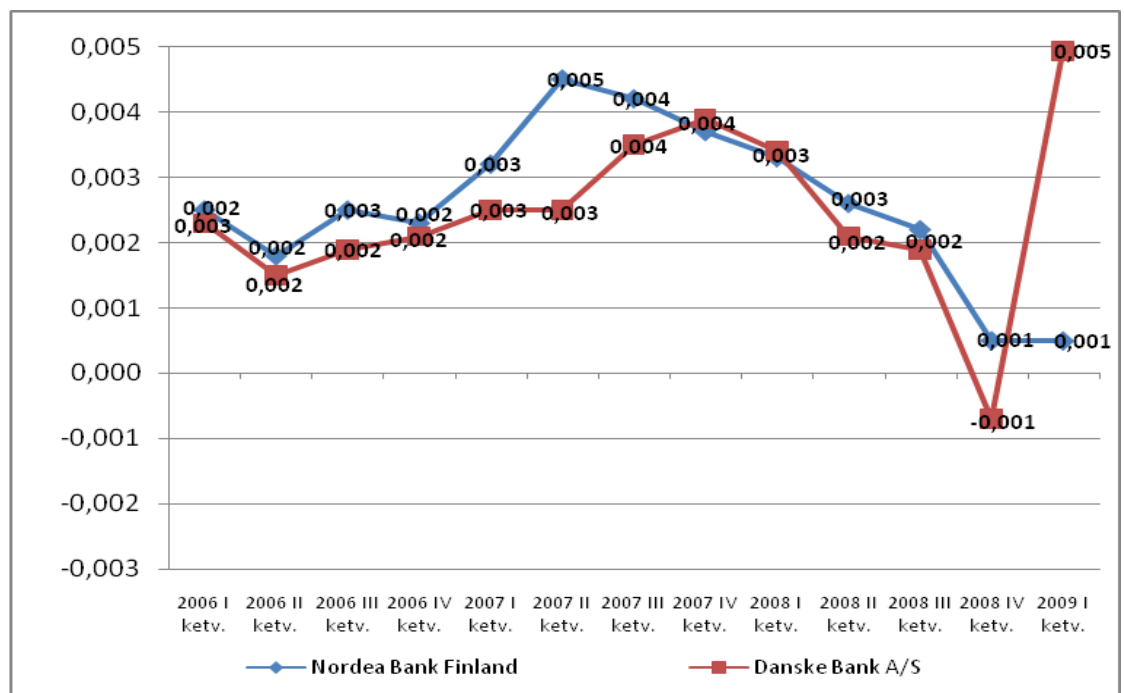
Iki 2008 metų iš visų Lietuvos komercinių bankų lyderių vienas turto litas daugiausiai atnešė grynojo pelno SEB banke – 0,3-0,7 cnt., Swedbanke – 0,1-0,5 cnt., DnB NORD banke 0,1-0,4 cnt. (žr. 34 paveikslą). ROA rodiklis iki 2008 metų didėjo Swedbanke, NORD banke – svyravo, tačiau 2006 metų III ketvirtį ženkliai sumažėjo, o SEB banke – svyravo, tačiau su didėjimo tendencijomis. Nuo 2008 metų pradžios visų trijų bankų ROA rodikliai ėmė mažėti: Swedbanke sumažėjo nuo 0,5 cnt. iki 0,1 cnt., SEB banke sumažėjo nuo 0,3 cnt. iki 0,1 cnt., o NORD banke – nuo 0,2 cnt. iki -0,4 cnt., t.y. bankas patyrė nuostolį (iki 2009 metų II ketvirčio). ROA rodiklio mažėjimo tendencijos rodo, kad krizės metu bankų turtas nebedidėja arba net mažėja, o grynasis pelnas – ženkliai mažėja, bankai patiria nuostolius. Vertinant ROA rodiklį, negalima išskirti nei vieno banko lyderių tarpe, kurio rodikliai būtų geresni. Lyginant tris bankus rinkos lyderius matome, kad blogiausios tendencijos – NORD banke, o SEB banke ROA rodiklis 2009 metų I ketvirtį net padidėjo lyginant su 2008 metų IV ketvirčiu.

34 pav. Lietuvos komercinių bankų – lyderių – ROA rodiklio kitimas.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Bankų rinkos pasekėjų ROA rodikliai buvo panašiam lygyje kaip ir bankų lyderių (maksimaliai 1 turto litas uždirba apie 0,4-0,5 cent. grynojo pelno), tačiau minėtų bankų ROA rodikliai ėmė mažėti anksčiau nei bankų lyderių: Nordea banko – 2007 metų III ketvirtį, Danske banke – 2008 metų I ketvirtį (žr. 35 paveikslą).

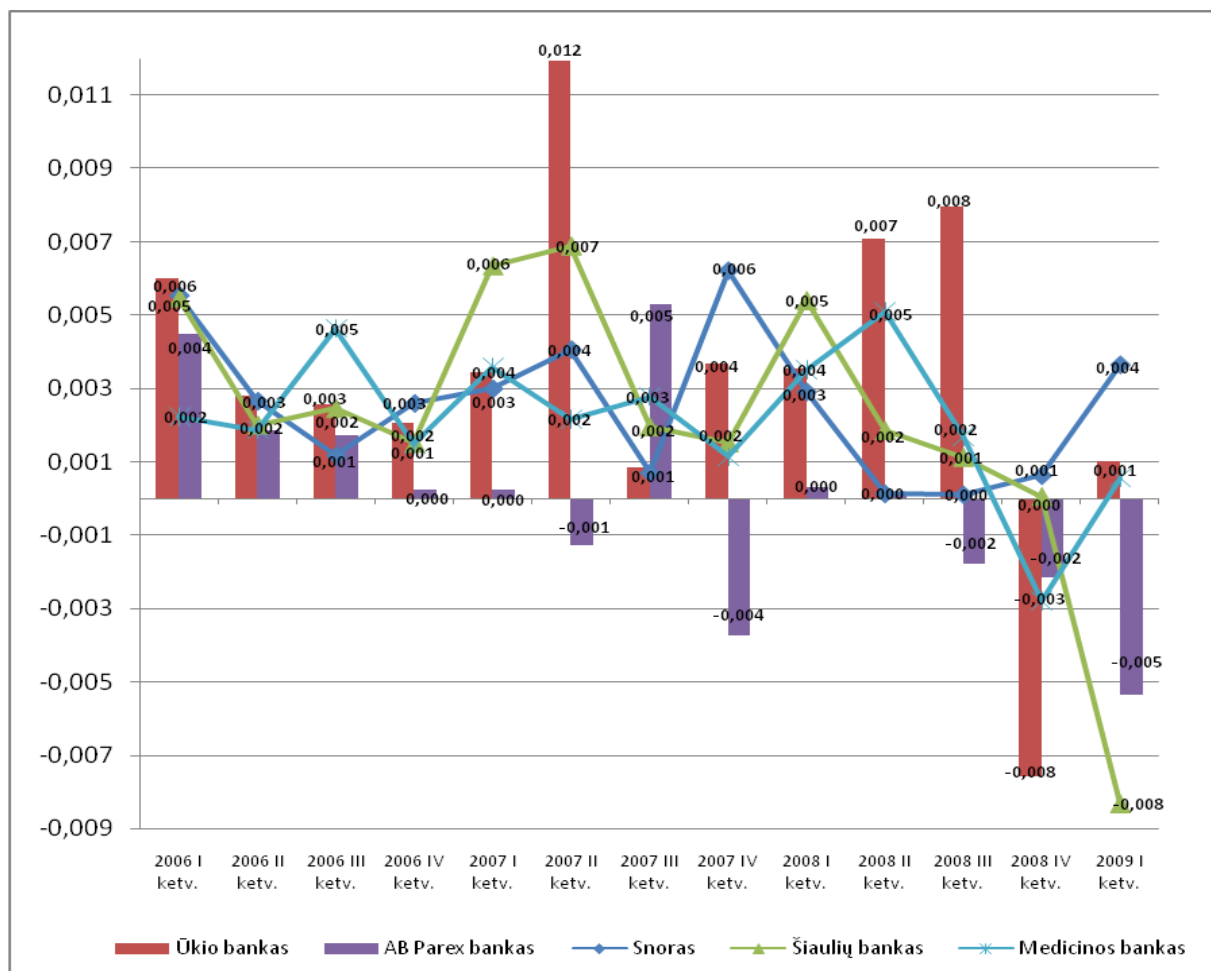

35 pav. Lietuvos komercinių bankų – pasekėjų – ROA rodiklio kitimas.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

2008 metų IV ketvirtį Danske bankas patyrė nuostolį, todėl jo ROA rodiklis buvo neigiamas, tačiau minėto banko ROA rodiklis 2009 metų I ketvirtį ženkliai išaugo (dėl tų pačių priežasčių kaip ir grynojo pelningumo rodiklis). Iš bankų pasekėjų konkurencingesnis ROA rodiklio atžvilgiu būtų Danske bankas, nes matomos ROA rodiklio gerėjimo tendencijos.

36 paveiksle nurodytas Lietuvos komercinių bankų rinkos nišos užpildytojų ROA rodiklio kitimas, iš kurio matome, kad iki 2008 metų IV ketvirčio Ūkio banko ROA rodiklis tam tikrais laikotarpiais buvo netgi didesnis nei bankų lyderių rodiklis (2006 metų I ketvirtį, 2007 metų II ketvirtį, 2008 metų II-III ketvirčiais). Pakankamai aukštą ROA rodiklio lygį 2007 metų I ir II ketvirčiais buvo pasiekęs Šiaulių bankas (atitinkamai 0,006 ir 0,007), o 2007 metų IV ketvirtį – Snoro bankas (0,005).

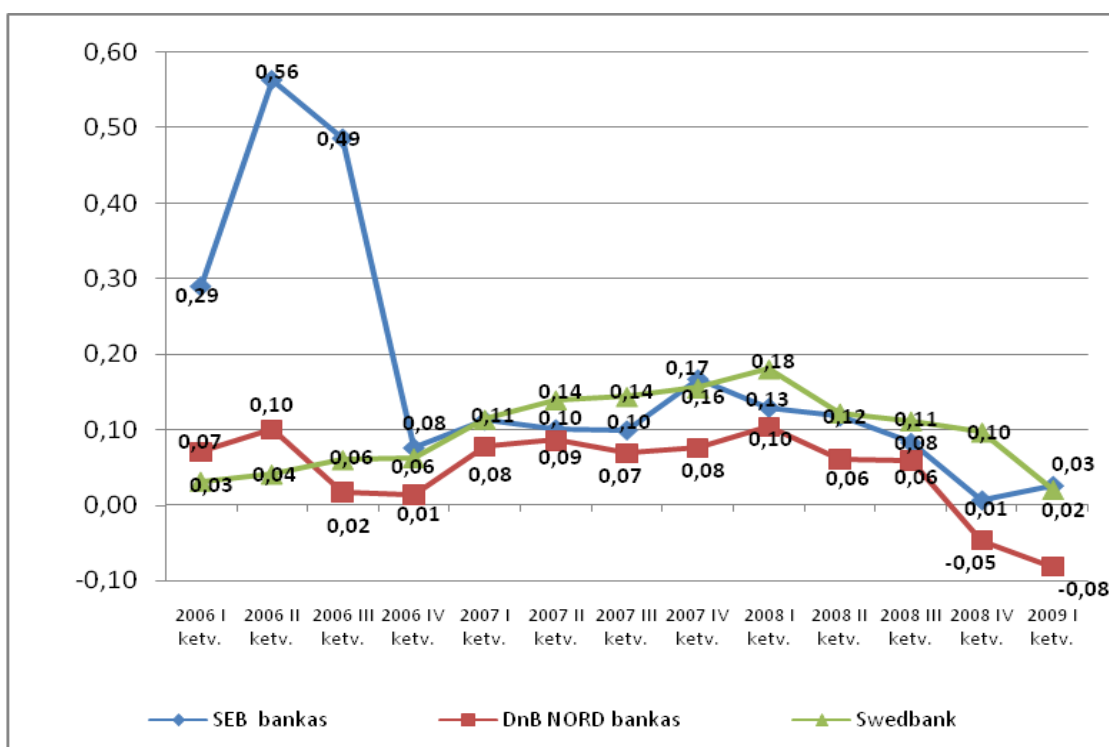

36 pav. Lietuvos komercinių bankų – rinkos nišos užpildytojų – ROA rodiklio kitimas.
Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Snoro banko ROA rodiklis visu nagrinėjamu periodu nebuvo neigiamas, vadinas, nors nebuvo ir per daug didelių pakilimų, tačiau vertinant vieno turto lito pelningumo rodiklį iš visų bankų rinkos nišos užpildytojų konkurencingiausiu galima laikyti Snoro banką.

Akcinio kapitalo pelningumo rodikliai nebus skaičiuojami Nordea ir Danske bankams, nes tai yra užsienio bankų filialai Lietuvoje ir neturi Lietuvoje įregistruoto akcinio kapitalo, t.y. jis lygus nuliui.

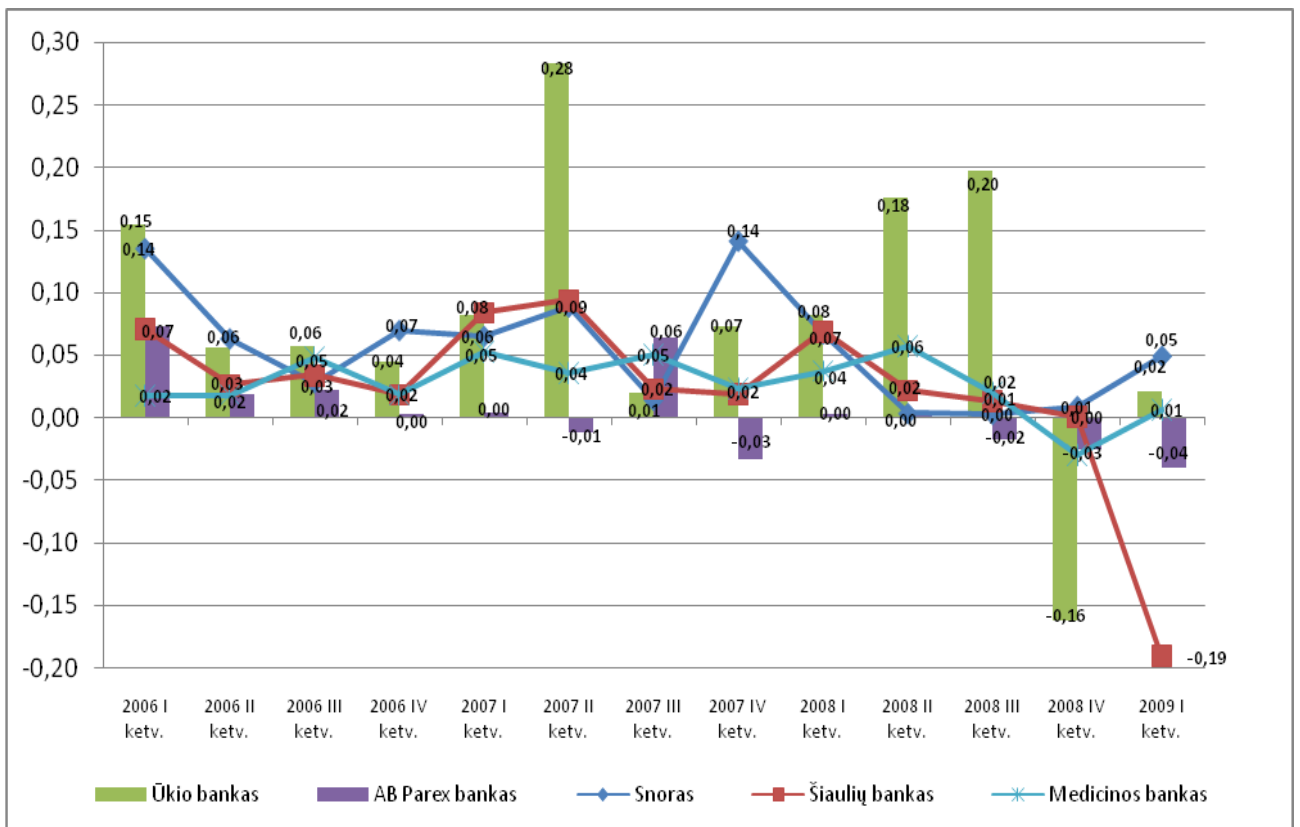
Lietuvos komercinių bankų akcinio kapitalo pelningumo rodiklis buvo didesnis nei turto pelningumo rodiklis. Vertinant bankus lyderius, ypatingai išsiskyrė SEB banko ROE rodiklis 2006 metų I-III ketvirčiais, jis buvo ženkliai didesnis nei visais kitais laikotarpiais ir nei visų kitų bankų, nes tuo metu SEB banko akcinis kapitalas buvo tik 154 mln. Lt (žr. 37 paveikslą). Tuo tarpu 2006 metų IV ketvirtį minėtas bankas savo akcinį kapitalą padidino iki 1035 mln. Lt (jis tapo didžiausiu iš visų Lietuvos komercinių bankų). 2007-2008 metais geriausias ROE rodiklis fiksuojamas Swedbank (vienas akcininkų litas uždirbo 11-18 cent. grynojo pelno), blogiausias – NORD banke (vienas akcininkų litas uždirbo 1-10 cent. grynojo pelno). Kaip ir visi kiti pelningumo rodikliai, taip ir ROE rodiklis nuo 2008 metų III-IV ketvirčio ėmė blogėti dėl mažesnio uždirbamo bankų lyderių pelno arba generuojamo nuostolio (NORD banko atveju).

37 pav. Lietuvos komercinių bankų – lyderių – ROE rodiklio kitimas.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Bankų – rinkos nišos užpildytojų – tarpe labiausiai svyravo Ūkio banko rodiklis (pavyzdžiui, 2007 metų II ketvirtį vienas akcininkų litas Ūkio banke uždirbo 28 cent. grynojo pelno, o 2008 metų IV ketvirtį – jau patyrė 16 cent. nuostolį, žr. 38 paveikslą). Mažiausiai analizuojamu periodu kito Medicinos banko rodiklis – jis svyravo apie 0,03, nors dėl krizės 2008 metų IV ketvirtį ROE buvo neigiamas ir siekė -0,03. Daugiausiai periodų neigiamas buvo Parex banko rodiklis (kaip ir grynojo pelningumo bei ROA rodiklio atvejais), o Snoro banko ROE rodiklis nebuvo neigiamas, todėl galima teigti, kad pagal akcinio kapitalo pelningumą konkurencingiausiu laikomas Snoro bankas tarp bankų rinkos nišos užpildytojų.

38 pav. Lietuvos komercinių bankų – rinkos nišos užpildytojų – ROE rodiklio kitimas.
Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Vertinant pelningumo rodiklius, *konkurencinį pranašumą pelningumo srityje* turi bankai lyderiai, išskyrus NORD banką, nes analizuojamu periodu jie dirbo pelningai ir uždirbo didžiausius pelnus. Tolygiausias pelningumo rodiklių augimas (kai finansinė krizė turėjo mažiausią įtaką) fiksuojamas Nordea banke, kuris taipogi visu nagrinėjamu laikotarpiu dirbo pelningai, tačiau jo pelningumo rodikliai nebuvo tokie dideli. Iš bankų – rinkos nišos užpildytojų – konkurencinį pranašumą turi Snoro bankas, nes nei vienu iš analizuojamų periodų nepatyrė nuostolio.

2.4.2. Lietuvos komercinių bankų likvidumo rodiklio analizė

Pagal Ivaškevičių, Sakalą (1998), komercinių bankų likvidumo rodiklis skaičiuojamas taip:

$$\frac{\text{Gryni pinigai, vertybiniai popieriai}}{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}$$

ir jis turi būti ne mažesnis kaip 30 proc. (pagal Hiubnerio reikalavimus).

Lietuvos komercinių bankų likvidumo rodiklio kitimas, proc.

Likvidumas	2006 I ketv.	2006 II ketv.	2006 III ketv.	2006 IV ketv.	2007 I ketv.	2007 II ketv.	2007 III ketv.	2007 IV ketv.	2008 I ketv.	2008 II ketv.	2008 III ketv.	2008 IV ketv.	2009 I ketv.
SEB bankas	41%	42%	40%	40%	37%	34%	34%	41%	37%	32%	33%	34%	35%
Swedbank	31%	31%	32%	30%	30%	30%	30%	29%	31%	29%	29%	34%	31%
DnB NORDBANKAS	30%	33%	35%	36%	34%	31%	31%	30%	29%	27%	27%	34%	74%
Snoras	75%	73%	85%	80%	73%	82%	84%	72%	45%	41%	33%	37%	34%
Šiaulių bankas	27%	27%	27%	32%	26%	28%	23%	34%	33%	32%	31%	32%	28%
Ūkio bankas	33%	32%	28%	37%	30%	32%	30%	30%	30%	30%	30%	21%	22%
AB Parex bankas	53%	72%	86%	44%	49%	47%	52%	45%	30%	31%	33%	62%	56%
Medicinos bankas	61%	56%	55%	54%	58%	62%	59%	51%	55%	52%	51%	44%	40%
Nordea Bank Finland	59%	49%	48%	59%	76%	72%	62%	75%	70%	50%	53%	49%	52%
Danske Bank A/S	80%	89%	84%	42%	74%	82%	89%	51%	43%	41%	41%	42%	37%

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Kaip matome iš 24 lentelės, problemų dėl likvidumo rodiklio 2006-2009 metų I ketvirčio laikotarpiu turėjo Swedbank (2007 IV ketvirtį ir 2008 metų II bei III ketvirčiais), NORDBANKAS (2008 metų I-III ketvirčiais), Šiaulių bankas (2006 bei 2007 metų I-III ketvirčiais ir 2009 metų I ketvirtį) ir Ūkio bankas (2006 metų III ketvirtį, 2008 metų IV ketvirtį bei 2009 metų I ketvirtį), t.y. atitinkamais laikotarpiais minėtų bankų likvidumo rodiklis neišpildė pagrindinės sąlygos – buvo mažesnis nei 30 proc.

Vertinant bankus lyderius geriausias likvidumo rodiklis fiksuojamas SEB banke (35-40 proc.). Kadangi minėtas bankas kartu su Swedbank turėjo geriausius pelningumo rodiklius, tai galima teigti, kad tarp komercinių bankų lyderių Lietuvoje SEB bankas užima geriausias pozicijas (išpildo pelningumo-likvidumo-saugumo principą).

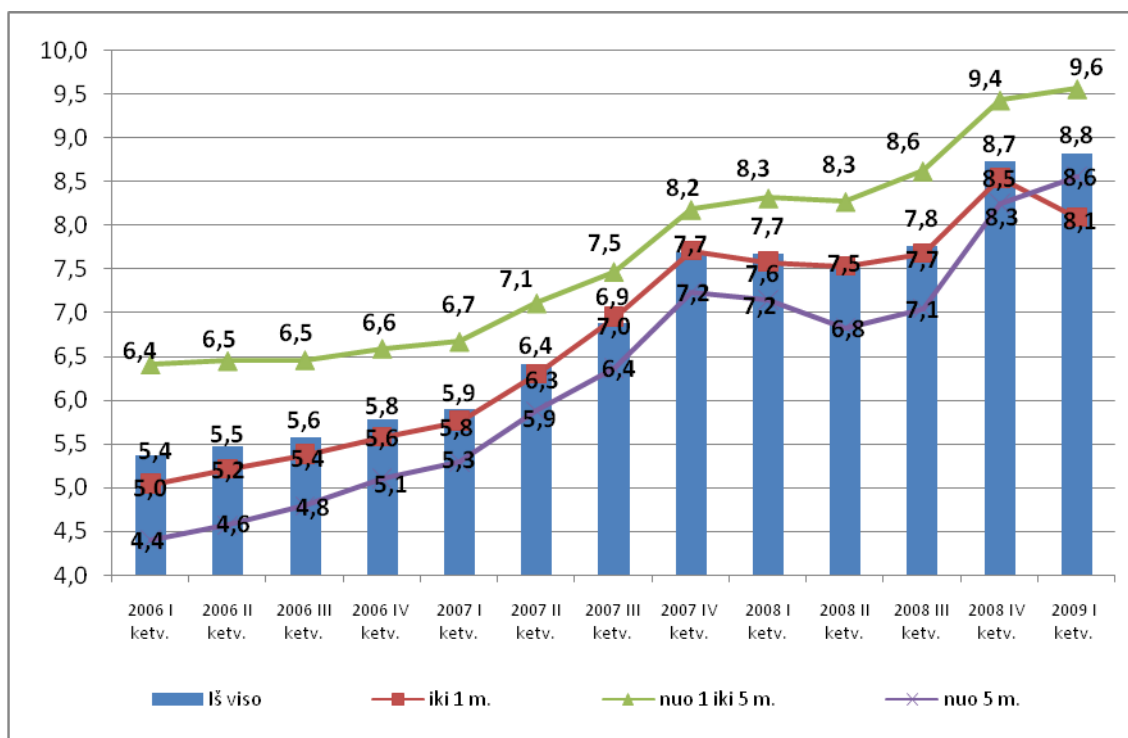
Vertinant bankus pasekėjus, abiejų bankų likvidumo rodikliai yra pakankamai geri – siekia 40-80 proc., tačiau vertinant paskutinius analizuojamus ketvirčius (krizės įtakoje), gerėjimo tendencijos pastebimos Nordea banke (tuo tarpu pelningumo rodiklių svyravimai mažesni buvo taip pat Nordea banke), todėl galima teigti, kad jis turi konkurencinį pranašumą prieš Danske banką.

Analizuojant bankų rinkos nišos užpildytojų likvidumo rodiklius, iš karto atmetame Ūkio ir Šiaulių bankus (nes jų likvidumo rodiklis kai kuriais analizuojamais periodais nepasiekė 30 proc.). 2006-2007 metais geriausias likvidumo rodiklis fiksuojamas Snoro banke (50-80 proc. lygyje), tačiau nuo 2008 metų jis ėmė blogėti. Analogiška situacija fiksuojama ir Medicinos banke. Parex banko likvidumo rodiklis krizės įtakoja gerėja, tačiau vertinant tai, kad minėtas bankas dirba nuostolingai, jo negalima laikyti konkurencingu rinkoje. Medicinos bankas 2008 metų IV ketvirtį taipogi generavo nuostolį, todėl konkurencinį pranašumą rinkos nišos užpildytojų tarpe turi Snoro bankas.

2.4.3. Lietuvos komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims palūkanų normų kitimo vertinimas

Kadangi Lietuvos komercinių bankų bei Lietuvos bankų asociacijos ir Lietuvos banko internetiniuose puslapiuose neskelbiama kiekvieno banko atskirai siūloma palūkanų norma, tai fizinių asmenų paskolų (namų ūkių ir nefinansinių korporacijų) palūkanų normos kitimas bus vertinamas visų komercinių bankų bendrai (remiantis www.lbank.lt duomenimis).

2006-2009 metų I ketvirčio laikotarpiu palūkanų norma litais Lietuvos komerciniuose bankuose augo nuo 5,4 proc. iki 8,8 proc. (bendrai padidėjo beveik 63 proc., žr. 39 paveikslą). Mažiausia palūkanų norma buvo taikoma fizinių asmenų paskoloms litais virš 5 metų, t.y. būsto paskoloms – 2006 metų I ketvirtį ji siekė 4,4 proc., o 2009 metų I ketvirtį – 8,6 proc. (95 proc. augimas). Tai reiškia, kad prasidėjus ekonominei krizei šalyje, komerciniai bankai griežtino būsto paskolų išdavimo tvarką ir ženkliai sukėlė palūkanų normą (jų augimui didžiausią reikšmę turėjo VILBOR augimas). Didžiausios palūkanų normos analizuojamu periodu buvo taikytos 1-5 metų fizinių asmenų paskoloms litais – jos svyravo 6,4 - 9,6 proc. lygyje ir visais laikotarpiais buvo didesnės nei bendros palūkanų normos. Palūkanų normos fizinių asmenų paskoloms litais iki 1 metų buvo panašios į bendrą paskolų palūkanų normą, ir analizuojamu laikotarpiu augo, tik 2009 metų I ketvirtį sumažėjo.

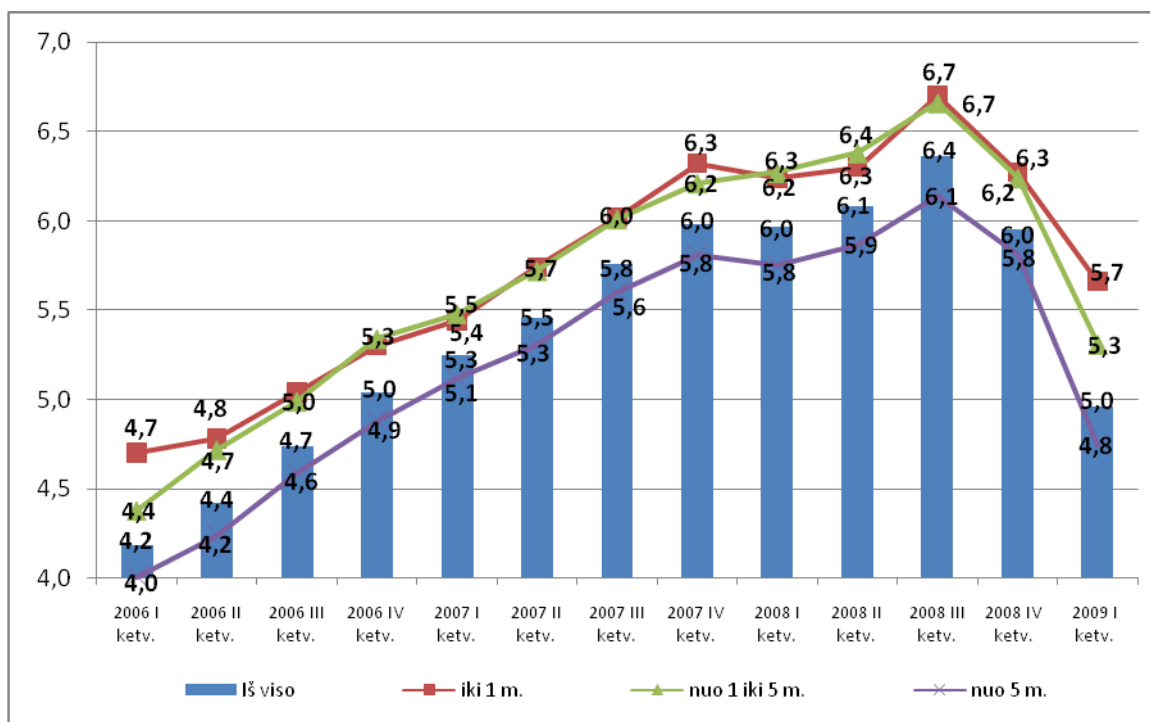

39 pav. Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų litais palūkanų normos kitimas, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Lietuvos komerciniuose bankuose fizinių asmenų paskolų eurais palūkanų norma iki 2008 IV ketvirčio augo (nuo 4,2 proc. 2006 metų I ketvirtį iki 6,4 proc. 2008 metų III ketvirtį),

tačiau nuo 2008 metų IV ketvirčio ėmė mažėti ir 2009 metų I ketvirtį pasiekė 2006 metų pabaigos lygį, t.y. sumažėjo 21,9 proc. (žr. 40 paveikslą). Paskolų fiziniams asmenims eurais virš 5 metų (pagrindiniai būsto paskolų) palūkanų norma 2008 metų III ketvirtį siekė 6,1 proc., o 2009 metų I ketvirtį – jau 4,8 proc. (sumažėjo 21,3 proc.). Tai reiškia, kad Europos Bankas ir Europos Bendrija vykdo aktyvią išėjimo iš krizės politiką, kai skirdama finansavimą komerciniams bankams mažino EURIBOR normą, ko pasėkoje ir komerciniai bankai turi galimybę sumažinti palūkanų normas eurais. Tuo tarpu fizinių asmenų paskolų eurais iki 5 metų palūkanų normos lygis yra didesnis nei palūkanų normos litais lygis, t.y. vartojamųjų paskolų palūkanų normos yra pakankamai „atsiplėšusios“ nuo būsto paskolų palūkanų normų.

40 pav. Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų eurais palūkanų normos kitimas, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Lietuvoje krizės laikotarpiu (nuo 2008 metų II pusmečio) palūkanų normos litais auga, tai reiškia, kad auga ir VILIBOR (tuo tarpu kai palūkanų normos eurais mažėja), vadinasi, litas šiuo metu nėra patikima valiuta, ir paskolų fiziniams asmenims sumažėjimą Lietuvos komerciniuose bankuose galima aiškinti gyventojų baime skolintis eurais dėl potencialios lito devalvavimo grėsmės, o litais – dėl ženkliai išaugusių palūkanų normų. Todėl ir bendri Lietuvos komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims portfeliai mažėja.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad Lietuvos komercinių bankų lyderių tarpe, vertinant bankų veiklos ekonominiu rodikliu, konkurencinį pranašumą turi SEB bankas, pasekėjų tarpe – Nordea, rinkos nišos užpildytojų tarpe – Snoro bankas.

3. LIETUVOS KOMERCINIŲ BANKŲ PASKOLŲ FIZINIAMS ASMENIMS KONKURENCINGUMO FAKTORINĖ ANALIZĖ

3.1. Lietuvos bankinio sektoriaus aplinkos analizė

Lietuvos bankinio sektoriaus aplinkos analizė, siekiant nustatyti komercinių bankų fizinių asmenų paskolų konkurencingumą, bus paremta PEST analize ir SPACE analize.

PEST analizė susideda iš gamtos, socialinės-kultūrinės, politinės-teisinės, ekonominės ir technologinės aplinkos analizės (žr. 25 paveikslą).

25 lentelė

Lietuvos bankinio sektoriaus PEST analizės rezultatai

Aplinka	Pagrindinės tendencijos	Įtaka organizacijai
Socialinė-kultūrinė ir geografinė padėtis	<p>Po komercinių bankų griūties praėjusio amžiaus paskutiniame dešimtmetyje Lietuvos komerciniams bankams reikėjo daug pastangų įgauti šalies gyventojų pasitikėjimą, tačiau ekonomikos pakilimas ir žmonių noras geriau gyventi ypatingai skatino vartojimą skolon, o tuo pačiu ir bankinio sektoriaus plėtrą.</p> <p>Taipogi galima teigti, kad Lietuvos komerciniai bankai yra aktyvūs šalies visuomenės nariai, inicijuojantys socialinės paramos, labdaros, švietimo ir pažangos projektus.</p> <p>Geografinė padėtis yra labai palanki ir pasiekiamo kiekvienam klientui. Bankų skyriai dažniausiai būna įsikūrę miestų centruose, todėl tai labai patogiu, yra geras privažiavimas automobiliu.</p> <p>Gyventojų vartojimo augimas iki 2008 metų skatino komercinius bankus didinti paslaugų įvairovę bei nuolaidų sistemą, kad tos paslaugos būtų prieinamos daugumai pasiturinčių ir nebūtinai klientų. Tačiau prasidėjus finansinei krizei jau matomos apraiškos visuomenėje, kad gyventojai vėl ima nebepasitikėti bankais, ko pasėkoje sustojo bankinio sektoriaus veikla.</p>	Socialinė-kultūrinė ir geografinė aplinka bankiniam šalies sektoriui įtaką daro per gyventojų pasitikėjimą šalies komerciniais bankais.
Politinė-teisinė	<p>Lietuvos bankų sistema formavosi iš esmės dviem keliais: dalis sektoriaus atsirado po to, kai buvę sovietiniai bankai, išlaikydami savo nuosavybinę struktūrą, transformavosi į universalius komercinius bankus, o kita dalis bankų atsirado kaip naujos privačios struktūros. Šiuo metu Lietuvoje yra likusios tik komercinių bankų privačios struktūros, kurių dauguma – ne šalies kapitalo bankai. Tai rodo, kad Lietuvos politinė-teisinė aplinka bankų konkurencingumui neturi beveik jokios įtakos (tik tiek, kiek to reikalauja UAB, AB įstatymai ir kiti teisės aktai). Tačiau iš kitos pusės atsiranda visuomenės pageidavimai valstybei labiau kištis į bankinio sektoriaus veiklą, galbūt net steigti valstybinius bankus. Minėtoje perspektyvoje bankiniam sektoriui gali būti labai svarbi politinė-teisinė aplinka.</p>	Bendra tendencija šiuo metu yra neutrali, nes šalies bankų pagrindinis kapitalas – ne valstybinis, tačiau dabartinėje situacijoje atsiradus visuomenės pageidavimui steigti valstybinius bankus, ateityje minėta aplinka galit turėti ženkliai įtaką bankiniam sektoriui.
Ekonominė	Pasaulinė finansų krizė ir su ja susijęs nestabilumas	Šiuo metu ekonominė

Aplinka	Pagrindinės tendencijos	Įtaka organizacijai
	pasaulinėje finansų rinkoje įtakojo komercinių bankų veiklos rodiklius bei paskolų portfelio stabilizavimosi ir mažėjimo tendencijas, o tuo pačiu ir bankų konkurencingumą. Pabrangus skolinimuisi pritraukiant finansavimą iš išorinių šaltinių, tokių kaip tarpbankinė rinka ir kapitalo rinka, komerciniai bankai privalėjo griežtinti kreditų išdavimo tvarką ir didinti kredito kainą. Ateityje bankinio sektoriaus dalyviai privalės didinti skolinimosi apimtį vidaus rinkoje (indėliai) ir iš patronuojančiojo banko grupės, o tai reiškia, kad palūkanų normos nemažės.	aplinka yra nepalanki dėl esamos finansinės pasaulio ir šalies krizės, tačiau bankinio sektoriaus atstovai krizės įtakoje padidinę kredito kainą gali ir išlošti
Technologinė-mokslinė	Technologinių pasikeitimų, t. y. technologijų tobulėjimas daro nemažą įtaką komercinių bankų veiklai. Čia naudojami kompiuteriai, fakso aparatai, telefonai, kokybiški kopijavimo aparatai ir pan. Minėtų sistemų kokybiškumas ir jų naudojimas veiklą daro efektyvesnę ir kartu ją palengvina. Tai vienas svarbiausių veiksnių, leidžiančių besivystančioms šalims optimistiškiau vertinti savo galimybes mažinant ekonominį atsilikimą nuo išsivysčiusių šalių. Darbuotojų išsilavinimo lygis taip pat labai svarbus, nes nuo jo priklauso darbuotojų kvalifikuotumas, profesionalumas. Ypač finansinėms įmonėms (bankams) svarbu atsižvelgti į darbuotojo išsilavinimą, nes tai labai atsakingas darbas, todėl jį asmuo turi puikiai išmanyti.	Tendencija palanki, nes pastaruosius 5-7 metus Lietuvos ekonomika, o kartu ir bankinis sektoriaus plėtėsi, todėl buvo galima investuoti į kompiuterinės bei programinės įrangos atnaujinimą, darbuotojų kvalifikacijos kėlimą. Ateityje minėtos investicijos gali mažėti dėl ekonominės krizės.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Taigi, Lietuvos komercinių bankų aplinka traktuojama taip: socialinė-kultūrinė aplinka šiuo metu prastėja, nes gyventojai ėmė nepasitikėti bankais; politinė-teisinė aplinkos bendra tendencija šiuo metu neutrali; ekonominės aplinkos tendencijos yra nepalankios dėl esamos finansinės krizės šalyje ir pasaulyje; technologinę aplinką galima traktuoti kaip palankią.

SPACE matrica padeda nustatyti organizacijos strateginę poziciją rinkoje. Jos pagrindą sudaro du vidiniai (finansinis stiprumas ir konkurencinis pranašumas) bei du išoriniai (aplinkos stabilumas ir verslo šakos patrauklumas) parametrai, kurių kiekvienas susideda iš eilės kintamųjų, kuriuos individualiai įvertinus skalėje nuo 0 iki 6 balų, išvedamas duoto parametro vidurkis (žr. 26 lentelę). Dviejų priešingų ašių įvertinimai (t.y. aplinkos stabilumo ir finansinio pajėgumo bei verslo šakos patrauklumo ir konkurencinio pranašumo) susumuojami ir pagal gautas koordinates nubrėžiamas krypties vektorius, nurodantis į vieną iš 4 įmonės strateginių pozicijų: agresyvią, konkurencinę, konservatyvią arba gynybinę.

Kiekvieno analizuojamo banko SPACE parametrų įvertinimas bei išvestas vidurkis pagal atitinkamus veiksmus pateikiamas 6 priede. Gauti rezultatai perkeliama į grafines matricas (41 paveiksle – bankų lyderių; 42 paveiksle – bankų pasekėjų; 43 paveiksle – bankų rinkos nišos užpildytojų).

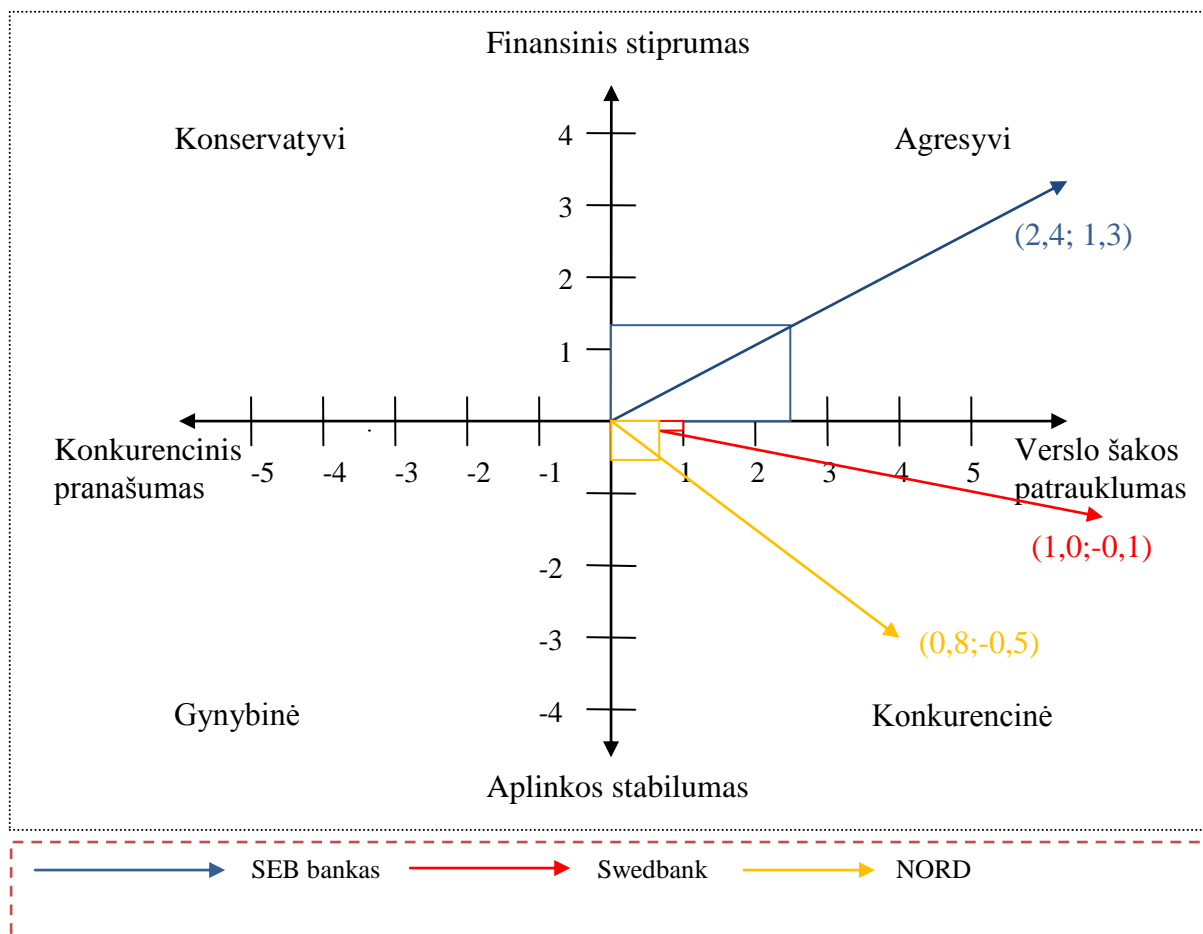
SPACE parametrų kintamųjų vertinimo skalė

Veiksniai	Kriterijus	Įvertinimo skalė								Kriterijus
<u>Aplinkos stabilumo veiksniai</u>										
Infliacijos lygis	aukštas	0	1	2	3	4	5	6	žemas	
Vartotojų poreikių kitimas	didelis	0	1	2	3	4	5	6	mažas	
Konkuruojančių prekių kainų diapazonas	platus	0	1	2	3	4	5	6	siauras	
Įėjimo į rinką barjerai	dideli	0	1	2	3	4	5	6	maži	
Technologiniai pokyčiai	daug	0	1	2	3	4	5	6	mažai	
Konkurencijos stiprumas	aukštas	0	1	2	3	4	5	6	žemas	
Kainos elastingumas	didelis	0	1	2	3	4	5	6	mažas	
Prekių pakaitalų galimybė	didelė	0	1	2	3	4	5	6	maža	
<u>Verslo šakos patrauklumo veiksniai</u>										
Rinkos augimo potencialas	mažas	0	1	2	3	4	5	6	didelis	
Pelno didėjimas	mažas	0	1	2	3	4	5	6	didelis	
Finansinis stabilumas	žemas	0	1	2	3	4	5	6	aukštas	
Išteklių panaudojimas (apsirūpinimas resursais)	neefektyvus	0	1	2	3	4	5	6	efektyvus	
Įėjimo į rinką galimybės	lengvas	0	1	2	3	4	5	6	sudėtingas	
<u>Konkurencinis pranašumas</u>										
Rinkos dalis	maža	0	1	2	3	4	5	6	didelė	
Produkto kokybė	žema	0	1	2	3	4	5	6	aukšta	
Produkto gyvavimo ciklo stadija	vėlyva	0	1	2	3	4	5	6	ankstyva	
Vartotojų lojalumas	žemas	0	1	2	3	4	5	6	aukštas	
Vertikali integracija	nėra	0	1	2	3	4	5	6	yra	
<u>Finansinis pajėgumas</u>										
Investicijų atsiperkamumas	mažas	0	1	2	3	4	5	6	didelis	
Likvidumas	žemas	0	1	2	3	4	5	6	aukštas	
Reikiamo ir turimo kapitalo santykis	mažas	0	1	2	3	4	5	6	didelis	
Pajamos	mažėjančios	0	1	2	3	4	5	6	didėjančios	
Išėjimo iš rinkos galimybės	sudėtingos	0	1	2	3	4	5	6	lengvos	
Rizikos laipsnis	didelis	0	1	2	3	4	5	6	mažas	
Atsargų apyvartumas	per mažas/per didelis	0	1	2	3	4	5	6	normalus	
Masto ekonomija	nėra	0	1	2	3	4	5	6	yra	

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Pagal gautus krypties vektorius (žr. 41 paveikslą) nurodoma, kad SEB banko strateginė pozicija yra agresyvi, Swedbank – konkurencinė, bet labiau orientuota į agresyvią, NORD banko – konkurencinė, bet labiau orientuota į gynybinę. Tai reiškia, kad tiek Swedbank, tiek NORD banko pozicija pasižymi verslo šakos patrauklumu, kur lemiamą reikšmę joje įgauna aplinkos stabilumo (nestabilumo) faktorius. Bankas šioje pozicijoje turi sąlyginį konkurencinį pranašumą ir jai rekomenduojama susirasti bei pritraukti daugiau kapitalo visų galimybių išnaudojimui ir konkurencingumo didinimui: marketingo komplekso finansavimui, pardavimo pajėgų sustiprinimui ir produktų linijos atnaujinimui bei išplėtimui. Tuo tarpu SEB banko pozicija taipogi pasižymi verslo šakos patrauklumu, čia lemiamą reikšmę turi finansinio stiprumo

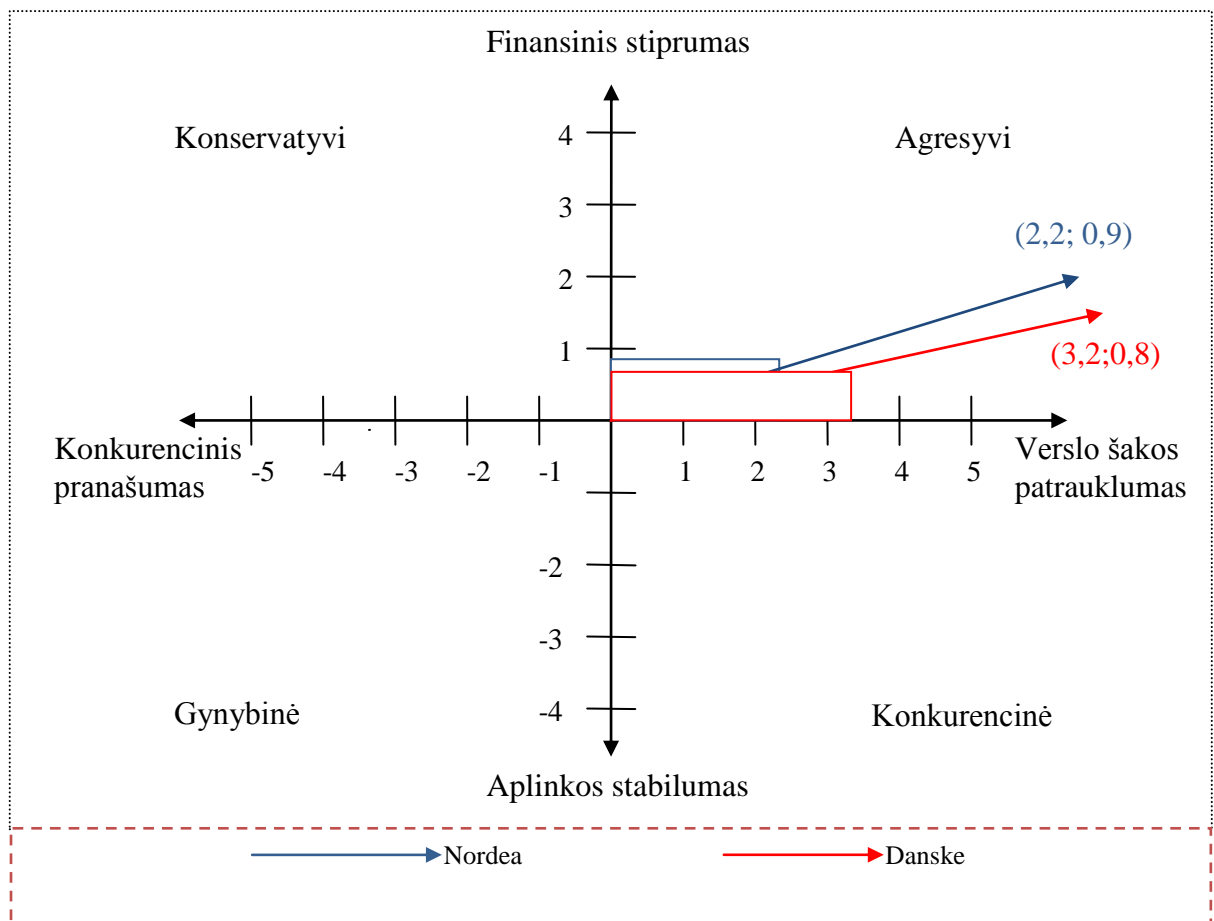
faktorius. Pažymėtina, kad pasirinkta banko strateginė pozicija buvo pakankamai gera, nes SEB bankas šiuo metu yra rinkos lyderis.

41 pav. Lietuvos komercinių bankų lyderių SPACE analizės rezultatai

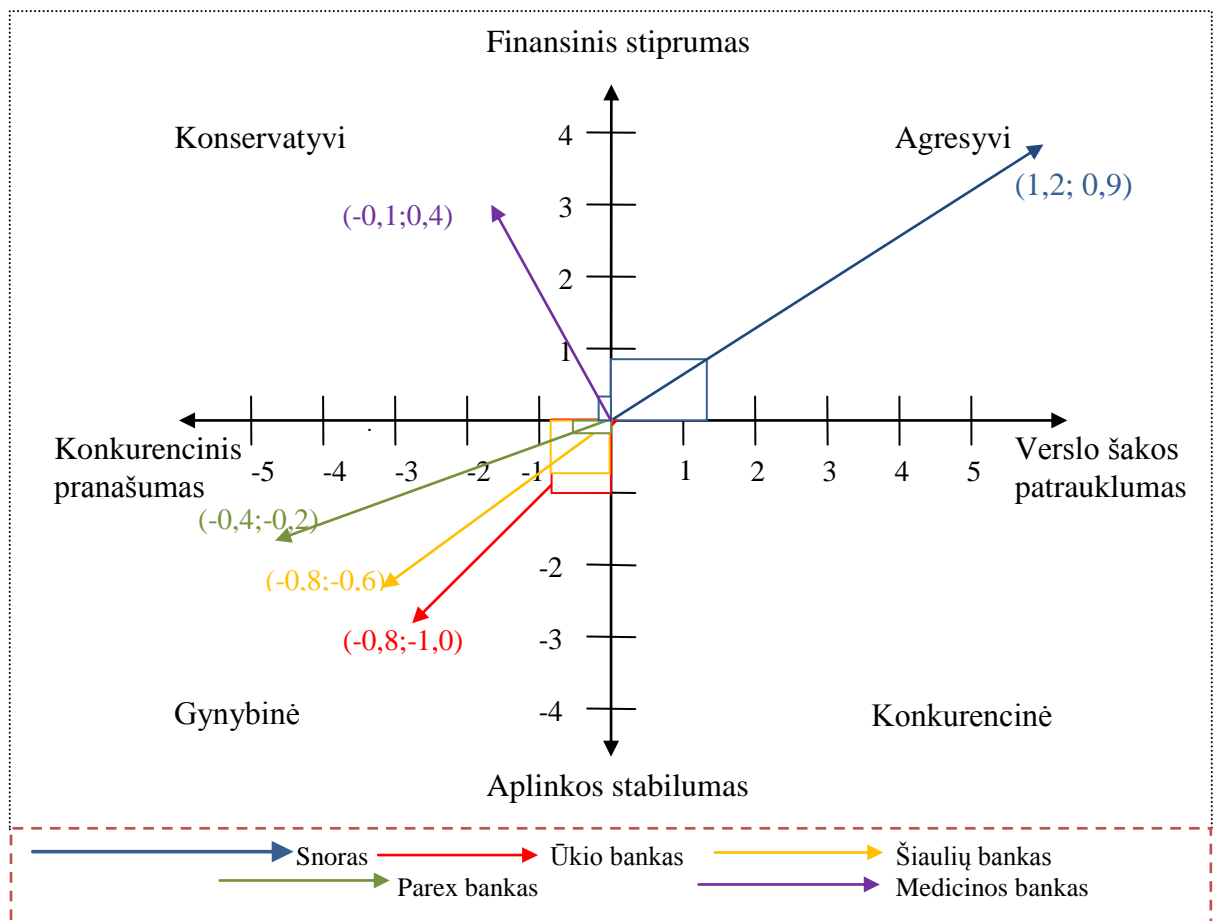
Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Tuo tarpu Lietuvos komerciniai bankai pasekėjai (Danske ir Nordea bankai) vykdo agresyvią strategiją savo veikloje (taip pat kaip ir SEB bankas). Dėl esamos strategijos minėti bankai pastaruoju metu užkariauja vis didesnes rinkos dalis kredito paslaugų fiziniams asmenims teikimo srityje bei didina savo pardavimus ir pelną. Minėti bankai pasižymi pakankamu finansiniu stiprumu ir turi nemažai lojalių vartotojų, todėl galima teigti, kad jų užimama pozicija rinkoje sudaro rimtą konkurenciją Lietuvos komerciniams bankams lyderiams.

42 pav. Lietuvos komercinių bankų pasekėjų SPACE analizės rezultatai
 Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Vertinant Lietuvos komercinius bankus, kurie nėra rinkos lyderiai ar pasekėjai, o užpildo tik tam tikras rinkos nišas, pažymėtina, kad agresyvią strategiją yra pasirinkęs Snoro bankas, gynybines strategijas – Ūkio, Šiaulių ir Parex bankai, o Medicinos bankas – konservatyvią strategiją. Analogiškai bankų lyderių ir pasekėjų atžvilgiu, didžiausius konkurencinius pranašumus rinkoje įgauna komerciniai bankai, pasirinkę agresyvią strateginę poziciją. Tuo tarpu gynybinė strategija yra mažiausiai duodanti konkurencinių pranašumų, nes pagrindiniu faktoriumi tampa aplinkos nestabilumas. Pasirinkus gynybinę strategiją galimi veiksmai: galima būtų investuoti į darbo našumo padidinimą, sumažinti kaštus arba susijungti su finansiškai stipriu partneriu. Konservatyvios strateginės pozicijos atstovas (Medicinos bankas) turi mažiausią rinkos dalį iš visų komercinių bankų Lietuvoje, todėl galima teigti, kad minėta strategija bankiniame sektoriuje nėra populiari. Susijungimas su finansiškai pajėgesniu arba didesnę rinkos dalį užimančiu partneriu yra vienas iš galimų konservatyvios strateginės pozicijos veiksmy.

43 pav. Lietuvos komercinių bankų rinkos nišos užpildytojų SPACE analizės rezultatai
Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Apibendrinant reikėtų pažymėti, kad SEB bankas, Danske bankas, Nordea ir Snoro bankai yra pasirinkę agresyvią strateginę poziciją, Swedbank ir NORD bankas – konkurencinę strateginę poziciją, Ūkio, Šiaulių ir Parex bankai – gynybinę poziciją, Medicinos bankas – konservatyvią strateginę poziciją. Galima teigti, kad pirmoji hipotezė, iškelta magistro darbo pradžioje, patvirtinta tik iš dalies, nes prieš tyrimą buvo manyta, kad Snoras yra rinkos pasekėjas ir pasirinkęs konkurencinę strategiją, Swedbank pasirinkęs agresyvią strategiją, o Medicinos bankas – gynybinę.

3.2. Lietuvos komercinių bankų veiklos ekonominių rodiklių ir fizinių asmenų paskolų konkurencingumo statistinių ryšių nustatymas

Koreliacinė analizė – statistinis metodas, kuriuo tiriami atsitiktinių dydžių, turinčių normalųjį skirstinį, tarpusavio ryšiai generalinėje aibėje (Kėdaitis V., 2005). Pats koreliacinės analizės metodas neatskleidžia ryšių tarp reikšmių atsiradimo priežasčių, jis tik kiekybiškai išmatuoja jų stiprumą. Koreliacija (arba koreliacijos koeficientas) tikimybių teorijoje ir statistikoje yra statistinio ryšio tarp kintamųjų stiprumo matas. Jeigu dviejų kintamųjų koreliacija

lygi nuliui, tai tie kintamieji yra statistiškai nepriklausomi (koreliacijos koeficiento reikšmių skalė pateikiama 27 lentelėje).

27 lentelė

Koreliacijos koeficiento reikšmių skalė

Labai stiprus	Stiprus	Silpnas	Silpnas	Nėra	Nėra ryšio	Nėra	Silpnas	Silpnas	Stiprus	Labai stiprus
-1	< -0.9	> -0.9	< -0.4	> -0.4	0	< +0.4	> +0.4	< +0.9	> +0.9	+1

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Kėdaitis V., 2005.

Iš to, kad dviejų kintamųjų koreliacijos koeficientas nelygus nuliui, galima daryti tik tokią išvadą, jog egzistuoja statistinis ryšys, o ne koks nors priešastingumas (t.y. X nebūtinai veikia Y, nors X ir Y yra statistiškai susiję). Koreliacija, kuri tiesiogiai neatspindi priešastingumo, statistikoje vadinama „klaidingąja koreliacija“.

Dviejų atsitiktinių dydžių X ir Y, kurių vidurkiai yra μ_X ir μ_Y , o standartiniai nuokrypiai — σ_X ir σ_Y , koreliacijos koeficientas $\rho_{X,Y}$ apibrėžiamas taip:

$$\rho_{xy} = \frac{\text{cov}(X, Y)}{\sigma_X \sigma_Y} = \frac{E((X - \mu_X)(Y - \mu_Y))}{\sigma_X \sigma_Y}.$$

Čia $\text{cov}(X, Y)$ yra dydžių X ir Y kovariacija. Kadangi $\mu_X = E(X)$, $\sigma_X^2 = E(X^2) - E^2(X)$ (ir atitinkamai tą patį galima pasakyti apie Y), tai koreliacijos koeficiento formulę galima užrašyti ir taip:

$$\rho_{xy} = \frac{E(XY) - E(X)E(Y)}{\sqrt{E(X^2) - E^2(X)} \sqrt{E(Y^2) - E^2(Y)}}$$

Kad koreliacijos koeficientas turėtų apibrėžtą reikšmę, standartiniai nuokrypiai σ_X ir σ_Y turi būti baigtiniai ir nelygūs nuliui. Koreliacijos koeficientas visada yra skaičius iš intervalo [-1; 1]. Jei tarp X ir Y egzistuojanti priklausomybė yra tiesinė, tai ρ_{XY} lygus 1 arba -1. Jis lygus 1, kai egzistuoja tokios konstantos $a > 0$ ir b , kad $Y = aX + b$. Jis lygus -1, kai egzistuoja tokios konstantos $a < 0$ ir b , kad $Y = aX + b$.

Koreliacinio ryšio stiprumas buvo matuotas tarp Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų ir tokių bankų veiklos ekonominių rodiklių: palūkanų normos litais ir eurais, fizinių asmenų indėlių, grynojo pelningumo, turto pelningumo (ROA), akcinio kapitalo pelningumo (ROE) ir likvidumo rodiklių. Duomenys analizei imti iš 2 darbo dalyje pateikiamų duomenų. Koreliacinės analizės rezultatai pateikiami 28-31 lentelėse.

Koreliacinio ryšio stiprumas tarp komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims ir palūkanų normos

Lietuvos komerciniai bankai	Fizinių asmenų paskolų ir palūkanų normos (litas) koreliacinis (statistinis) ryšys	Fizinių asmenų paskolų ir palūkanų normos (eurais) koreliacinis (statistinis) ryšys
SEB bankas	1,0	0,8
Swedbank	0,7	0,7
DnB NORD bankas	1,0	0,8
Snoras	0,9	0,9
Šiaulių bankas	0,9	0,9
Ūkio bankas	0,8	0,9
AB Parex bankas	1,0	0,9
Medicinos bankas	0,9	0,9
Danske Bank A/S	1,0	0,8
Nordea Bank Finland	1,0	0,7

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Stiprus arba labai stiprus tiesioginis koreliacinis ryšys tarp fizinių asmenų paskolų ir palūkanų normos (litas) egzistuoja visuose nagrinėtuose Lietuvos komerciniuose bankuose, išskyrus Swedbank ir Ūkio banką. Minėtuose bankuose egzistuoja silpnas tiesioginis koreliacinis ryšys. Tai reiškia, kad tam tikru lygiu (silpnesniu ar stipresniu) palūkanų normos kitimas įtakoja paskolų fiziniams asmenims kitimą Lietuvos komerciniuose bankuose.

Tuo tarpu palūkanų normos eurais Lietuvos komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims portfelius veikia ne tokiu stipriu statistiniu ryšiu. Stiprus tiesioginis koreliacinis ryšys fiksuojamas tik bankų rinkos nišos užpildytojų veikloje, kitų bankų veikloje – silpnas koreliacinis ryšys.

Tai reiškia, kad didėjant palūkanų normoms Lietuvoje didėjo ir komercinių bankų fizinių asmenų paskolų portfeliai, minėtas faktorius stipresnis paskolų portfelio priklausomybei nuo palūkanų normų litais nei eurais.

Koreliacinio ryšio stiprumas tarp komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims ir likvidumo rodiklio

Lietuvos komerciniai bankai	Fizinių asmenų paskolų ir likvidumo rodiklio koreliacinis (statistinis) ryšys
SEB bankas	-0,7
Swedbank	-0,1
DnB NORD bankas	0,2
Snoras	-0,8
Šiaulių bankas	-0,6
Ūkio bankas	-0,4
AB Parex bankas	-0,6
Medicinos bankas	-0,5
Danske Bank A/S	0,0
Nordea Bank Finland	-0,8

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Likvidumo rodiklio koreliacinė (priežastinė) įtaka komercinių bankų fizinių asmenų paskoloms buvo arba silpna atvirkštinė (SEB bankas, Snoras, Ūkio bankas, Parex bankas, Medicinos bankas, Šiaulių bankas), arba jos visai nebuvo (Swedbank, NORD bankas, Danske bankas). Silpnas atvirkštinis koreliacinis ryšys rodo, kad didėjant bankų paskolų portfeliui, mažėja bankų likvidumas ir atvirkščiai. Tai yra logiška, nes paskolų portfelio didinimas bankų veikloje visuomet yra susijęs su papildoma rizika, vadinasi, ir su likvidumo mažėjimu.

30 lentelė

Koreliacinio ryšio stiprumas tarp komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims ir pelningumo rodiklių

Lietuvos komerciniai bankai	Fizinių asmenų paskolų ir grynojo pelningumo koreliacinis (statistinis) ryšys	Fizinių asmenų paskolų ir ROA koreliacinis (statistinis) ryšys	Fizinių asmenų paskolų ir ROE koreliacinis (statistinis) ryšys
SEB bankas	-0,6	-0,3	-0,7
Swedbank	0,3	-0,4	0,4
DnB NORD bankas	-0,5	-0,5	-0,4
Snoras	-0,5	-0,4	-0,5
Šiaulių bankas	-0,5	-0,3	-0,3
Ūkio bankas	-0,1	0,0	0,0
AB Parex bankas	-0,6	-0,6	-0,6
Medicinos bankas	-0,3	-0,2	-0,1
Danske Bank A/S	0,3	-0,2	-
Nordea Bank	-0,8	0,0	-

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Ekonomikos pakilimo laikotarpiu racionaliai naudojant bankines lėšas komercinių bankų veikloje didėjant paskolų portfeliui turėtų didėti ir bankų veiklos pelningumas, t.y. pelnas iš palūkaninių pajamų turėtų tiesiogiai priklausyti nuo palūkaninių pajamų augimo. Tačiau iš 28 lentelės matome, kad Lietuvos komercinių bankų sektoriuje ši tendencija negalioja, nes tarp pelningumo rodiklių (grynasis pelningumas, ROA ir ROE) bei paskolų fiziniams asmenims egzistuoja atvirkštinė silpna priklausomybė arba statistinių ryšių visai nėra. Iš visų pelningumo rodiklių didžiausią įtaką, apskaičiavus koreliacijos koeficientą, daro grynojo pelningumo rodiklis, t.y. didėjant paskolų portfeliui komerciniuose bankuose mažėja pelno santykis su palūkaninėmis pajamomis.

Tarp komercinių bankų fizinių asmenų paskolų portfelių ir fizinių asmenų indėlių egzistuoja tiesioginis koreliacinis ryšys, išskyrus Swedbank ir Medicinos bankuose, kuriuose koreliacinis ryšys – silpnas (žr. 29 lentelę). Tai reiškia, kad didėjant fizinių asmenų indėlių portfeliams Lietuvos komerciniuose bankuose didėjo ir komercinių bankų fizinių asmenų paskolų portfeliai.

Koreliacinio ryšio stiprumas tarp komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims ir fizinių asmenų indėlių

Lietuvos komerciniai bankai	Fizinių asmenų paskolų ir fizinių asmenų indėlių koreliacinis (statistinis) ryšys
SEB bankas	1,0
Swedbank	0,7
DnB NOR bankas	1,0
Snoras	1,0
Šiaulių bankas	1,0
Ūkio bankas	0,9
AB Parex bankas	0,9
Medicinos bankas	0,8
Danske Bank A/S	0,9
Nordea Bank Finland	1,0

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Apibendrinant galima teigti, kad palūkanų norma yra vienas pagrindinių bankų paskolų fiziniams asmenims konkurencingumo šaltinių, t.y. palūkanų normos kitimas tiesiogiai veikia Lietuvos komercinių bankų kreditavimo paslaugų fiziniams asmenims konkurencingumą. Tuo tarpu aktyvi bankų politika kreditavimo paslaugų fiziniams asmenims plėtros srityje neatnešė jiems norimo pelno, o jį net sumažino, t.y. nebūtinai paskolų portfelio didinimas yra konkurencinis pranašumas bankams. Likvidumo rodiklis taipogi nėra vienas iš pagrindinių vertinant komercinių bankų fizinių asmenų paskolų konkurencingumą. Tuo tarpu fizinių asmenų indėlių lygis tiesiogiai įtakoja fizinių asmenų paskolas, tai reiškia, kad fizinių asmenų indėlių portfeliai yra vienas iš konkurencingumo aspektų vertinant bankų fizinių asmenų paskolas.

3.3. Lietuvos komercinių bankų veiklos ekonominių rodiklių įtakos fizinių asmenų paskolų konkurencingumui vienfaktorinė dispersinė analizė

Įvertinus Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų ir tam tikrų bankų veikos ekonominių rodiklių priežastingumo stiprumą, nustatyta, kad paskolas veikia: **palūkanų norma (litas) ir fizinių asmenų indėlių lygis**. Tai reiškia, kad minėti rodikliai yra pagrindiniai rodikliai sprendžiant apie komercinių bankų kreditavimo paslaugų fiziniams asmenims konkurencingumą. Todėl jų pagrindų bus atliekama vienfaktorinė dispersinė analizė.

Vienfaktorinė dispersinė analizė yra Stjudento kriterijaus apibendrinimas keletui nepriklausomų imčių, naudojama tada, kai populiacijas vieną nuo kitos yra skiriamos tik pagal vieną požymį; jos tikslas – nuspręsti, ar priklausomojo kintamojo (tai, ką populiacijoje matuojame) reikšmėms turi įtakos nepriklausomas kintamasis arba faktorius. Kategorinis kintamasis (populiacijos požymis), pagal kurį skiriamos populiacijos viena nuo kitos, vadinamas nepriklausomu kintamuoju arba faktoriumi. Priklausomasis kintamasis – tai, ką visose

populiacijose reikia išmatuoti. Dispersinės analizės tikslas – nuspręsti, ar priklausomo kintamojo, išmatuojamo skirtingose populiacijose, vidurkiai skiriasi. Dažniausiai yra taikomi du vienfaktorinės dispersinės analizės modeliai – fiksuotasis ir atsitiktinis. Remiantis fiksuotu modeliu, lyginami visų turimų imčių vidurkiai, o taikant atsitiktinį modelį – matuojamas priklausomas kintamasis daugelyje populiacijų, vidurkiams lyginti atsitiktinai parenkama tik dalis imčių (Čekanavičius, Murauskas, 2002, p. 45). Darbe bus nagrinėjamas fiksuotas vienfaktorinės dispersinės analizės metodas.

Teorinis dispersinės analizės modelis reikalauja, kad visi duomenys būtų gauti stebint normaliuosius kintamuosius, kitaip sakant, kad X_1, X_2, \dots, X_k būtų pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį (Stjudento kriterijus); visų populiacijų dispersijos būtų lygios ir visi populiacijų kintamieji X_1, X_2, \dots, X_k būtų nepriklausomi (Čekanavičius, Murauskas, 2002, p. 49).

Vienfaktorinė dispersinė analizė yra grindžiama dviejų dispersijos σ^2 įverčių palyginimu, prieš tai apskaičiavus:

- visų kvadratų sumą, t.y. visų duomenų ir bendrojo vidurkio skirtumas

$$Q = \sum_{i=1}^k \sum_{j=1}^{n_i} (X_{ij} - \bar{X})^2; \text{ kai } X_{ij} \text{ yra visi priklausomi kintamieji, o } \bar{X} - \text{visų imčių vidurkis};$$

- grupių kvadratų sumą, kuri įvertina imčių vidurkių ir bendrojo vidurkio skirtumus

$$Q_A = \sum n_i (\bar{X}_i - \bar{X})^2; \text{ kai } \bar{X}_i \text{ yra } i\text{-ojo intervalo vidurkis, } \bar{X} - \text{visų imčių vidurkis, o } n_i - i\text{-ojo intervalo dydis};$$

- vidinę kvadratų sumą, kuri įvertina kiekvienos imties duomenų sklaidą (apie imties vidurkį) $Q_R = Q - Q_A$.

Tuomet, pasinaudoję šiais skaidiniais, reikia sudaryti dispersijos σ^2 įverčius, kurie lygūs, kai k – intervalų kiekis: $S_R^2 = \frac{Q_R}{N - k}$ ir $S_A^2 = \frac{Q_A}{k - 1}$. Kadangi S_R^2 yra nepaslinktasis (vidinis)

dispersijos įvertis, o S_A^2 yra vidinis dispersijos įvertis tik tuo atveju, kai visų kintamųjų vidurkiai sutampa, tai vienfaktorinės analizės nulinei hipotezei patikrinti naudojamas Fišerio skirstinys,

tiksliau statistika $F = \frac{S_A^2}{S_R^2} \approx F_{1-\alpha}(k-1, n-k)$, kai α yra reikšmingumo lygmuo. Jei $F >$

$F_{1-\alpha}(k-1, n-k)$, tai nulinę hipotezę atmetame – nagrinėjamas faktorius yra reikšmingas arba turi įtakos priklausomiems kintamiesiems, priešingu atveju – faktorius yra nereikšmingas ir neįtakoja priklausomų kintamųjų pasiskirstymo.

Duomenys analizei imti iš 2 darbo dalyje pateikiamų duomenų. Vienfaktorinės analizės skaičiavimai atlikti elektroninės skaičiuoklės *Excel* pagalba. Vienfaktorinės analizės rezultatai, analizuojant fizinių asmenų paskolų priklausomybę nuo palūkanų normos (litas) kiekvienam bankui atskirai pateikiami 7 priede, o nuo fizinių asmenų indėlių lygio – 8 priede.

Nagrinėjama I situacija: Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų portfelio priklausomybė nuo bendros palūkanų normos (litas). Iškeliama hipotezė:

H_0 : Paskolų fiziniams asmenims augimas Lietuvos komerciniuose bankuose nepriklauso nuo bendros palūkanų normos (litas) didėjimo;

H_1 : Paskolų fiziniams asmenims augimas Lietuvos komerciniuose bankuose priklauso nuo bendros palūkanų normos (litas) didėjimo;

Pirmiausiai palūkanų normos (litas) reikšmės 2006-2009 metų I ketvirčio laikotarpiu (paketvirčiui) buvo suskirstytos į keturis intervalus, vienodais žingsniais. Atitinkamai į tuos intervalus pakliuvo atskirai kiekvieno komercinio banko fizinių asmenų paskolų dydis atitinkamu periodu. Tuomet duomenys buvo sudėlioti didėjimo tvarka ir atlikti vienfaktorinės analizės skaičiavimai pagal aukščiau pateiktas formules. Analizės tikslas – suskaičiuoti statistiką F ir palyginti ją su Fišerio skirstinio koeficientu ir priimti išvadą dėl H_0 hipotezės priėmimo/atmetimo (vienfaktorinės analizės tarp fizinių asmenų paskolų ir palūkanų normos rezultatai pateikiami 32 lentelėje, o skaičiavimai – 7 priede).

32 lentelė

Vienfaktorinės analizės tarp fizinių asmenų paskolų ir palūkanų normos rezultatai

Banko pavadinimas	Fišerio skirstinys	F statistika	Priimama hipotezė	Išvada
SEB bankas	8,8929	37,205	H_0	nepriklauso
Swedbank		25,239	H_0	nepriklauso
NORD bankas		42,105	H_0	nepriklauso
nepriklauso Snoras		38,026	H_0	nepriklauso
Šiaulių bankas		62,237	H_0	nepriklauso
Ūkio bankas		16,988	H_0	nepriklauso
Parex bankas		55,392	H_0	nepriklauso
Medicinos bankas		12,641	H_0	nepriklauso
Danske bankas		26,495	H_0	nepriklauso
Nordea bankas		4,995	H_1	priklauso

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Kaip matome iš aukščiau pateiktos lentelės, F statistika yra didesnė už Fišerio skirstinio koeficientą visais atvejais, išskyrus Nordea banko atveju. Tai reiškia, kad Lietuvos komercinių bankų, išskyrus Nordea, paskolų fiziniams asmenims augimą įtakoja bendros palūkanų normos (litas) didėjimas (visų komercinių bankų, išskyrus Nordea, atveju priimama H_0 hipotezė, o Nordea banko atveju – priimama H_1 hipotezė). Vadinas, Lietuvos bankiniame sektoriuje analizuojamu laikotarpiu išryškėjo šiek tiek „iškreipta“ tendencija – komercinių bankų paskolų fiziniams asmenims portfeliai didėjo augant palūkanų normai. Tai galėjo įtakoti palankesnėmis sąlygomis sutiekiami kreditai (komercinių bankų tarpusavio „varžytuvės“ dėl didesnės rinkos dalies), valstybės suteikiamos mokesčių lengvatos bei vartojimo kreditan bumas šalyje. Tai, kad Nordea banko fizinių asmenų kreditų rodiklio neįtakoja bendra palūkanų norma rodo, kad

minėtas bankas vykdė visiškai kitokią kreditavimo politiką, kitaip konkuravo rinkoje nei kiti komerciniai bankai.

Nagrinėjama II situacija: Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų portfelio priklausomybė nuo atitinkamo banko fizinių asmenų indėlių lygio. Iškeliama hipotezė:

H_0 : Paskolų fiziniams asmenims augimas Lietuvos komerciniuose bankuose nepriklauso nuo atitinkamo banko fizinių asmenų indėlių lygio;

H_1 : Paskolų fiziniams asmenims augimas Lietuvos komerciniuose bankuose priklauso nuo atitinkamo banko fizinių asmenų indėlių lygio;

Atitinkama skaičiavimo tvarka (žr. 8 priedą) buvo apskaičiuota ir nustatyta priklausomybė tarp paskolų fiziniams asmenims ir fizinių asmenų indėlių lygio (rezultatai pateikiami 33 lentelėje).

33 lentelė

Vienfaktorinės analizės tarp fizinių asmenų paskolų ir fizinių asmenų indėlių rezultatai

Banko pavadinimas	Fišerio skirstinys	F statistika	Priimama hipotezė	Išvada
SEB bankas	8,8929	52,180	H_0	nepriklauso
Swedbank		22,634	H_0	nepriklauso
NORD bankas		32,999	H_0	nepriklauso
nepriklauso Snoras		60,274	H_0	nepriklauso
Šiaulių bankas		32,834	H_0	nepriklauso
Ūkio bankas		20,105	H_0	nepriklauso
Parex bankas		11,339	H_0	nepriklauso
Medicinos bankas		12,543	H_0	nepriklauso
Danske bankas		13,981	H_0	nepriklauso
Nordea bankas		8,128	H_1	priklauso

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Kaip ir fizinių asmenų paskolų ir palūkanų normos priklausomybės atveju, taip ir šiuo atveju, F statistika yra didesnė už Fišerio skirstinio koeficientą visais atvejais, išskyrus Nordea banko atveju. Tai reiškia, kad Lietuvos komercinių bankų, išskyrus Nordea, paskolų fiziniams asmenims augimą įtakoja fizinių asmenų indėlių lygio didėjimas (visų komercinių bankų, išskyrus Nordea, atveju priimama H_0 hipotezė, o Nordea banko atveju – priimama H_1 hipotezė). Tai reiškia, kad Nordea banko strategija buvo „nugriebti“ reikiamą rinkos dalį perviliojant klientus iš kitų bankų, kai jie nebegali dėl lėšų trūkumo pasiūlyti geresnių kreditavimo sąlygų. Minėta strategija pasitvirtino, nes 2009 metų I ketvirtį Nordea bankas pagal turimą paskolų fiziniams asmenims rinkos dalį yra penktoje vietoje ir sparčiai vejasi Danske banką (pagrindinį savo konkurentą), be to, 2009 metų balandžio mėnesį Nordea banko paskolos fiziniams asmenims išaugo, o Danske banko – sumažėjo. Pažymėtina, kad Nordea bankas, vykdydamas tokią ženklią plėtrą, nei vienu analizuojamu laikotarpiu nepatyrė nuostolio, jo grynasis pelningumas nežymiai, bet stabiliai auga (nuo 2 iki 6 proc.), nagrinėjamu periodu taipogi išlaikė

gerą likvidumo rodiklį. Tai reiškia, kad minėtas bankas turi didžiausią potencialą vykdyti plėtrą ir išlaiko likvidumo-saugumo-pelningumo principą savo veikloje.

Reziumuojant reikia pažymėti, kad darbo pradžioje iškeltos hipotezės pasitvirtino tik iš dalies – kreditų fiziniams asmenims augimą Lietuvos komerciniuose bankuose neįtakoja palūkanų normos mažėjimas, t.y. įtakoja didėjanti palūkanų norma ir didesnė priklausomybė pasireiškia vertinant palūkanų normą litais nei eurai. Tuo tarpu fizinių asmenų indėlių augimas įtakoja paskolų fiziniams asmenims didėjimą. Minėtos tendencijos nepasitvirtino tik Nordea banke, kuris analizuojamu laikotarpiu vykdė didžiausią plėtrą fizinių asmenų kreditų teikimo srityje.

IŠVADOS

Panaudodamas turimus išteklius kreditavimui, bankas gauna pelną, o kartu patenkina klientų kreditavimo poreikį. Pagrindinis komercinių bankų veiklos uždavinys yra teisingas „kredito portfelio“ išteklių paskirstymas kreditavimo sritims bei rūšims. Kreditai ekonomikos mokslinėje literatūroje skirstomi pagal susitarimo ar apdraudimo būdą, terminus, palūkanų rūšis, gavėjo ir skolinimosi tikslą, kredito susidarymo vietą.

Komercinis bankas, norėdamas išvengti ar diversifikuoti riziką, privalo laikytis pelningumo, likvidumo ir saugumo principų suderinamumo savo veikloje, kuri vadinama auksine bankininkystės taisykle. Tik tinkama kreditinio portfelio struktūra ir efektyvus kreditavimo valdymas leidžia komerciniams bankams savalaikiai įvertinti probleminius kreditus ir padeda jų išvengti.

Visuomet yra tikimybė, kad skolininkas gali neįvykdyti savo kreditinių įsipareigojimų – tuomet atsiranda kredito rizika. Todėl komerciniai bankai turi vertinti klientų kreditingumą, t.y. jų galimybes laiku gražinti paskolą. Tam yra naudojami tokie kreditavimo vertinimo metodai: įsipareigojimų nevykdymo tikimybės, kredito pozicijos vertinimo ir portfelio nuostolio.

Kadangi komercinis bankas yra paslaugų įmonė, siekianti pelno ir dirbanti rinkos ekonomikos sąlygomis, tai jis privalo siekti konkurencinio pranašumo ir veikti pagal nustatytas konkurencines strategijas. Konkurencinio pranašumo bankas gali siekti sąnaudų ir paslaugų kokybės srityje, tinkamo laiko ir žinių srityje, apsaugos kūrimo srityje arba užsitikrindamas stiprią finansinę padėtį. Konkurencinės strategijos pasirinkimas priklauso nuo banko padėties rinkoje, t.y., ar bankas yra rinkos lyderis, ar pasekėjas, ar rinkos nišos užpildytojas.

Rinkos struktūros – veiklos efektyvumo priežastinių ryšių, SCP paradigmos, efektyvios hipotezės teorijos integruoja bankinio sektoriaus koncentracijos ir konkurencijos vertinimo kriterijus (neformalus struktūriniai metodai). Tuo tarpu nestruktūriniai metodai yra paremti arba oligopolijos teorija (Bresnahan modelis), arba ribinių pajamų lygybės ribinėms išlaidoms teorija (Panzar-Rose modelis). Nestruktūriniai metodai dažniausiai yra naudojami Europos bankiniame sektoriuje, siekiant įvertinti konkurencinę aplinką.

Pagal bankų kapitalo dydį ir kilmę, teikiamus produktus ir turimas rinkos dalis Lietuvos komercinių bankų konkurencingumą kreditavimo paslaugų fiziniams asmenims srityje galima vertinti taip: rinkos lyderiai – SEB bankas, Swedbank, NORD bankas; rinkos pasekėjai – Danske bankas ir Nordea; rinkos nišos užpildytojai – Snoras, Šiaulių bankas, Ūkio bankas, Medicinos bankas ir Parex bankas.

2009 metų I ketvirtį tik 4 Lietuvos komercinių bankų (Danske, Medicinos, SEB ir UniCredit) turtas didėjo, visų kitų – mažėjo. Visų bankų balansuose 2009 metų I ketvirtį paskolų vertė sumažėjo, tame tarpe ir kreditų fiziniams asmenims dalis. Tai reiškia, kad pasaulio finansų

krizė, prasidėjusi 2008 metų pabaigoje – 2009 metų pradžioje, palietė ir Lietuvos bankinį sektorių. Vartojimas skolon Lietuvoje sustojo, bankai griežtina paskolų išdavimo sąlygas, didina palūkanas, nes dėl didelio kiekio nemokių klientų ir patys patiria nuostolių.

Konkurencinį pranašumą pelningumo bei likvidumo rodiklių vertinimo srityje turi bankai lyderiai, išskyrus NORD banką, nes 2006-2008 metais jie dirbo pelningai ir uždirbo didžiausius pelnus. Tolygiausias pelningumo rodiklių augimas (finansinė krizė turėjo mažiausią įtaką) fiksuojamas Nordea banke, kuris taipogi visu nagrinėjamu laikotarpiu dirbo pelningai, tačiau jo pelningumo rodikliai nebuvo tokie dideli. Iš bankų – rinkos nišos užpildytojų – konkurencinį pranašumą turi Snoro bankas, nes nei vienu iš analizuojamų periodų nepatyrė nuostolio.

Lietuvoje krizės laikotarpiu (nuo 2008 metų II pusmečio) palūkanų normos litais augo, tai reiškia, kad augo ir VILIBOR, tuo tarpu kai palūkanų normos eurais mažėja. Vadinasi, litas šiuo metu nėra patikima valiuta, ir paskolų fiziniams asmenims sumažėjimą Lietuvos komerciniuose bankuose galima aiškinti gyventojų baime skolintis eurais dėl potencialios lito devalvavimo grėsmės, o litais – dėl ženkliai išaugusių palūkanų normų.

Lietuvos komercinių bankų lyderių tarpe, vertinant bankų veiklos ekonominius rodiklius, konkurencinį pranašumą turi SEB bankas, pasekėjų tarpe – Nordea, rinkos nišos užpildytojų tarpe – Snoro bankas.

Šiuo metu komercinių bankų sektoriaus aplinka Lietuvoje traktuojama taip: socialinė-kultūrinė aplinka prastėja, nes gyventojai ėmė nepasitikėti bankais; politinė-teisinė aplinkos bendra tendencija neutrali; ekonominės aplinkos tendencijos yra nepalankios dėl esamos finansinės krizės šalyje ir pasaulyje; technologinę aplinką galima traktuoti kaip palankią.

SEB bankas, Danske bankas, Nordea ir Snoro bankai yra pasirinkę agresyvią strateginę poziciją, Swedbank ir NORD bankas – konkurencinę strateginę poziciją, Ūkio, Šiaulių ir Parex bankai – gynybinę poziciją, Medicinos bankas – konservatyvią strateginę poziciją.

Įvertinus Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų ir bankų veikos ekonominių rodiklių priežastingumo stiprumą, nustatyta, kad paskolas veikia: ***palūkanų norma (litais) ir fizinių asmenų indėlių lygis***. Tai reiškia, kad minėti rodikliai yra pagrindiniai rodikliai sprendžiant apie komercinių bankų kreditavimo paslaugų fiziniams asmenims konkurencingumą.

Darbo pradžioje iškeltos hipotezės pasitvirtino tik iš dalies:

- 1) pagal pirmąją hipotezę nustatyta, kad Snoro bankas šiuo metu yra rinkos nišos užpildytojas, pasirinkęs agresyvią strategiją; pirmoji hipotezė, iškelta magistro darbo pradžioje, pasitvirtino tik iš dalies, nes prieš tyrimą buvo manyta, kad Snoras yra rinkos pasekėjas ir pasirinkęs agresyvią strategiją, Swedbank pasirinkęs asgresyvią strategiją, o Medicinos bankas – gynybinę.
- 2) kreditų fiziniams asmenims augimą Lietuvos komerciniuose bankuose neįtakoja palūkanų normos mažėjimas, t.y. įtakoja didėjanti palūkanų norma ir didesnė

priklausomybė pasireiškia vertinant palūkanų normą litais nei eurai; fizinių asmenų indėlių augimas įtakoja paskolų fiziniams asmenims didėjimą; minėtos tendencijos nepasitvirtino tik Nordea banke, kuris analizuojamu laikotarpiu vykdė didžiausią plėtrą fizinių asmenų kreditų teikimo srityje.

REKOMENDACIJOS

1. Rinkos lyderiai, ypač DnB NOR bankas (kuris pastaruosiu metu praranda lyderių pozicijas), turėtų labiau saugotis ir atkreipti dėmesį (sekti) rinkos pasekėjų – Danske banko ir Nordea banko – veiksmus, taikyti švelnesnes kredito išdavimo sąlygas, siekdami neprarasti turimos rinkos dalies.

2. Snoro ir Šiaulių bankai turi nemažas galimybes užkariauti vis didesnę rinkos dalį, pirmiausia dėl to, kad ekonominės krizės sąlygomis žmonės pradeda mažiau pasitikėti stambiausiais bankais (ypatingai jei tai yra Skandinavijos šalių bankai) dėl politinių ir ekonominių faktorių; be to, Snoro bankas pastaruosiu metu ypač išplėtė savo teikiamų paslaugų (kreditavimo fiziniams asmenims srityje) asortimentą. Taigi turi galimybes pritraukti naujų klientų (paskolos studentams, paskolas daugiabučių renovavimui ir kt.).

3. Ūkio ir Nordea bankai turėtų labiau plėsti teikiamų paslaugų asortimentą, t.y. Ūkio bankas galėtų pradėti tiekti būsto statybos paskolas, Nordea – vartojamąsias.

4. Mažiesiems bankams (lietuviško kapitalo bankas) ekonominės krizės sąlygomis reikėtų pagalvoti apie susiliejimus, susijungimus, kas galėtų padėti išgyventi, o kartu ir padidintų bendrą rinkos dalį, kas didintų pelną.

LITERATŪRA

1. AB DnB NORD banko interneto svetainė. Prieiga per internetą: www.nord.lt. [žiūrėta 2009 m. birželio mėn.].
2. AB Parex banko interneto svetainė. Prieiga per internetą: www.parex.lt. [žiūrėta 2009 m. birželio mėn.].
3. AB SEB banko interneto svetainė. Prieiga per internetą: www.seb.lt. [žiūrėta 2009 m. birželio mėn.].
4. AB banko „Snoras“ interneto svetainė. Prieiga per internetą: www.snoras.lt. [žiūrėta 2009 m. birželio mėn.].
5. AB Swedbank interneto svetainė. Prieiga per internetą: www.swedbank.lt. [žiūrėta 2009 m. birželio mėn.].
6. AB Šiaulių banko interneto svetainė. Prieiga per internetą: www.sb.lt. [žiūrėta 2009 m. birželio mėn.].
7. AB Ūkio banko interneto svetainė. Prieiga per internetą: www.ub.lt. [žiūrėta 2009 m. birželio mėn.].
8. Aleknavičienė, V. (2004). Finansų valdymas. Kaunas: Technologija.
9. Aleknavičienė, V. (2005). Finansai ir kreditas. Vilnius: Enciklopedija.
10. Aleknavičienė, Jatkūnienė D. (2005). Paskolos gavėjo kreditingumo įvertinimas. Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2005~ISSN_1392-3137.N_3_32.PG_11-20/DS.002.0.02.ARTIC [žiūrėta 2009 m. birželio mėn.].
11. Ališauskas, L. Vaškelaitis, V. (1998). Šiuolaikinės bankų sistemos. Vilnius: Pasaulio lietuvių mokslo ir švietimo centro leidykla.
12. AS „UniCredit Bank“ Lietuvos skyriaus interneto svetainė. Prieiga per internetą: www.unicreditbank.lt [žiūrėta 2009 m. birželio mėn.].
13. Bartkus, E., Buškevičiūtė, E. (1993). Finansai ir kreditas. Kaunas: Technologija.
14. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS). (2000). Principles for the Management of Credit Risk, Basle, September.
15. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS). (2004). Principles for the Management and Supervision of Interest Rate Risk, Basle, July.
16. Bessis, J. Risk Management in Banking. John Willey & Sons, Inc., 1998.
17. Bharadwaj, S.G., Varadarajan, P.R., Fahly J. (1993). Sustainable competitive advantage in service industries: a conceptual model and research positions. *Journal of Marketing*, No. 57 (October).

18. Bikker, J., A., Haaf, K. (2000). Competition, Concentration and their Relationship: an Empirical Analysis of the Banking Industry // Research Series Supervision No. 30. – De Nederlandsche Bank, Amsterdam.
19. Buškevičiūtė, E. (1994). Kreditingumas ir jo įvertinimas. *Sąskaityba*, I, p. 21-37.
20. CEBS (2004). The Application of the Supervisory Review Process under Pillar 2. Consultation paper No. 3, May.
21. Coundrau, G. (1995). Paskolų valdymo sistema. Šveicarijos Federalinės Užsienio Reikalų Minsiterijos parengta Lietuvos bankams metodika.
22. Crouhy M., Galai D., Mark R. (2000). A comparative analysis of current credit risk models // *Journal of banking and finance* 24, p. 59 – 117.
23. Časas R. (1999). The Analitical Approach to the Competetive Strategy and the Process of its Formation. *Ekonomika: mokslo darbai*, Nr. 48. Vilnius, p.32-47.
24. Čekanavičius V., Murauskas G. (2002). *Statistika ir jos taikymai II*. Vilnius: TEV.
25. D'Aveni (1995). Coping with hyper competition: utilisng the newe 75's framework. *Academy of Management Executive*. Vol. 9, p. 45-60.
26. Danske Bank A/S Lietuvos filialas. Prieiga per internetą: www.danskebankas.lt [žiūrėta 2009 m. birželio mėn.].
27. Deltuaitė, V., Vaškelaitis, V. (2007). Konkurencija, koncentracija, efektyvumas ir jų tarpusavio ryšiai Lietuvos bankų sektoriuje. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai* Nr. 30.
28. Dictionary of banking terms. (2000). Barron's Education Series, 3rd edition, 2000.
29. Dzikevičius, A., Steckytė, L. Reitingavimo sistema kaip rizikos identifikavimo mechanizmas. Vilnius: Verslas, vadyba ir studijos, 2002, p.36-38.
30. Ivaškevičius, D., Sakalas, A. (1997). *Bankų vadyba*. Kaunas: Technologija.
31. Jasevičienė, F., Ginioteinė, R., Stankevičienė, V. (2000). *Bankų rizikos: sisteminis požiūris*. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas.
32. Jočienė, K., Staškevičius, J., A. (1998). Komercinių bankų sistemos įtaka šalies ūkio raidai // *Ekonomika*, Nr. 43.
33. Jucevičius, R. (1998). *Strateginis organizacijų valdymas*. Kaunas: Technologija.
34. Jurgutis, V. (1996). *Pinigai*. Kaunas: Technologija.
35. Kamienas I., Valvonis V. (2004). Paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti // *Pinigų studijos, Lietuvos bankas*, Nr. 1, p. 5-30.
36. Kancerevyčius, G. (2004). *Finansų analizė*. Kaunas: „Smaltija“.
37. Kapferer, J.N. (1992). *Strategic Brand management: New approaches to creating and evaluating brand equity*. London: Kogan Page.

38. Katkus, V. (1998). Šiuolaikinės bankininkystės principai. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas.
39. Kėdaitis V. (2005). Koreliacinės-regresinės analizės pagrindai. Vilnius: VU leidykla.
40. Kolb, R., V., Rodriquez, R., J. (1995). Principles of Finance. 3rd ed. USA.
41. Kotler, Ph. ir kt. (2003). Rinkodaros principai. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
42. Kotler Ph., Keller K.L. (2007). Marketingo valdymo pagrindai. Vilnius.
43. Krippendorff K. (2005). Pranašumo menas: 36 strategijos, padedančios įgyti pranašumą konkurencinėje kovoje. Vilnius: Alma littera.
44. Kreditų įstaigų veikla (apžvalgos). Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/Banks/Default.asp> [žiūrėta 2009 m. birželio mėn.]
45. Kropas, S., Čiapas, L., Šidlauskas, G., Vengraitis, D. Banko finansų valdymas. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 1998.
46. Lileikienė, A., Martinkienė, J. (2004). Komercinių bankų aktyvų ir pasyvų valdymo strategijos // Strateginė savivalda 2004, Nr. 1.
47. Lileikienė, A., Martinkienė, J. (2005). Bankininkystė (mokomoji knyga). Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
48. LR Akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės Žinios, 2007, Nr. 68.
49. LR Civilinis kodeksas // Valstybės Žinios, 2000, Nr. 99-3516 su vėlesniais pakeitimais.
50. LR Komercinių bankų įstatymas // Valstybės Žinios, 2004, Nr. 54.
51. LR įmonių įstatymas // Valstybės Žinios, 2001, Nr. 52.
52. Lietuvos Respublikos Seimas (LRS). (2001). Kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklės // Valstybės žinios 35 – 13.
53. Mačerinskienė, I., Ivaškevičiūtė, L. (2000). Banko paskolų portfelio valdymo tyrimo metodologiniai aspektai // Socialiniai mokslai, Nr. 5, p. 45.
54. Matten, C. (1996). Managing Bank Capital. Capital Allocation and Performance measurement, Wiley.
55. Molyneux, P., Forbes, W. (1995). Market structure and performance in European banking // Applied Economics 27.
56. Nordea Bank Lietuva interneto svetainė. Prieiga per internetą: www.nordea.lt [žiūrėta 2009 m. birželio mėn.].
57. Obi, C., P. (1998). Verslo finansų pagrindai. Kaunas: Technologija.
58. Pagrindiniai bankų veiklos rodikliai. Prieiga per internetą: <http://www.lba.lt/index.php/lt/31036/> [žiūrėta 2009 m. birželio mėn.].
59. Palubinskas, G.T. (1997). Strateginio planavimo procesas. Kaunas: Technologija.
60. Porter M. E. (1985). Competitive Advantage. New York: Free Press.
61. Pranulis, V. ir kt. (2000). Marketingas. Vilnius: The Baltic Press.

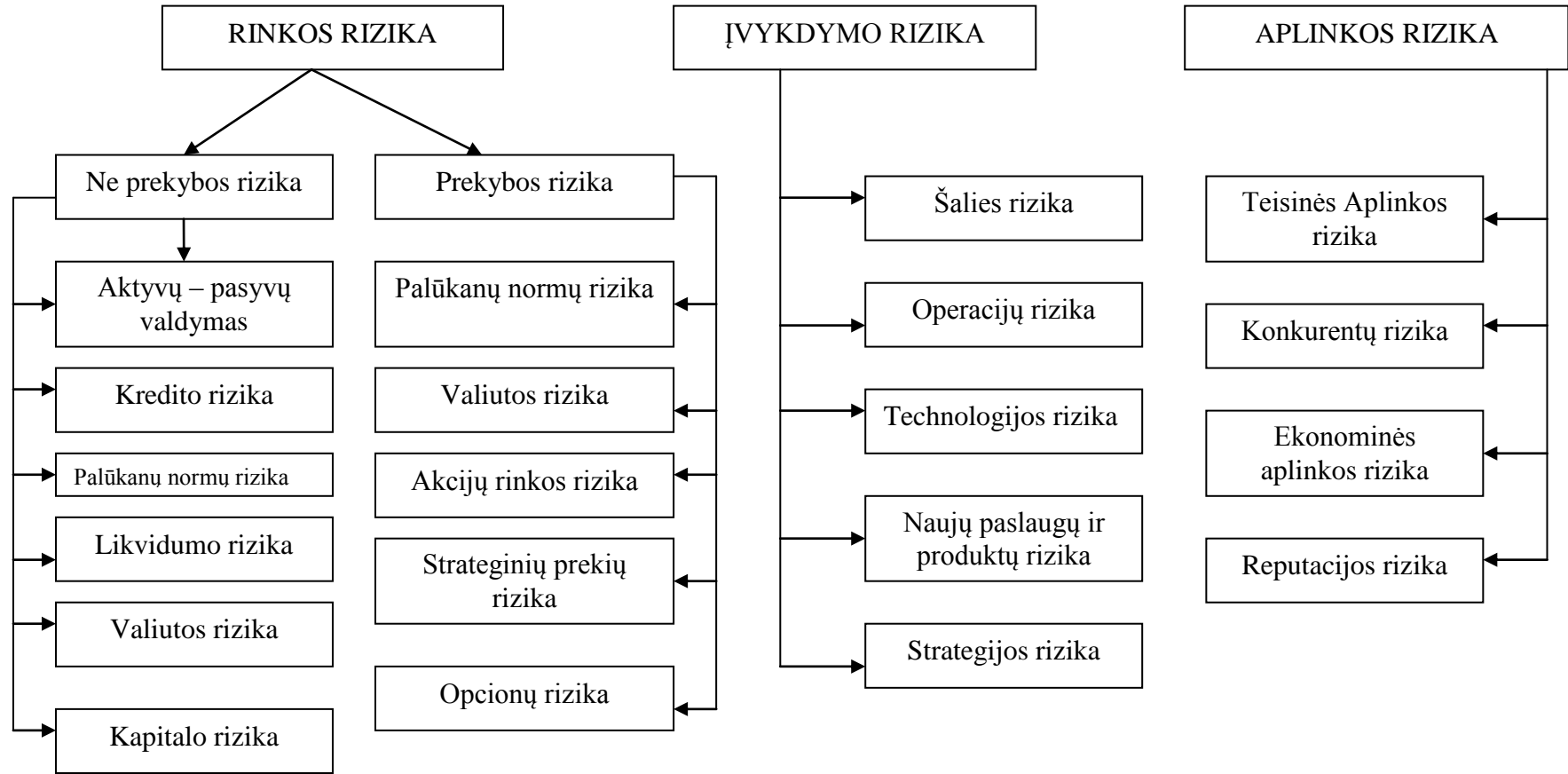
62. Pukelienė, V., Vidauskaitė, S. (2002). Konkurencijos pokyčių Lietuvos bankų sistemoje vertinimas integruojantis į ES // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Vilnius.
63. Reid, G., C. (1987). Theories of industrial organization. New York: Blackwell.
64. Rukuižė R. (1998). Kreditinio portfelio struktūra standartinėje kreditų sistemoje (teoriniai aspektai) // Ekonomika ir vadyba-98. Vilnius.
65. Rutkauskas, A., V. (1998). Finansų rinkos ir investicijos. Vilnius: Technika.
66. Scherer, F., M., Ross, D. (1990). Industrial market structure and economic performance. Boston: Houghton Milton.
67. Shaffer, S. (1983). Non-structural measures of competition // Economic Letter 12.
68. Shaffer, S. (1993). A tes of competition in Canadian banking // Journal of Money, Credit and Banking 25.
69. Sizer, J. (1989). An insight into management accounting, 3rd ed. USA: Penguin books Business Management.
70. Streckytė L., Dzikevičius A. Kredito rizika ir jos valdymas komerciniame banke. Prieiga per internetą <http://www.manoinvesticijos.lt/pics/file/kredito%20rizika%20ir%20jos%20valdymas%202003%20su%20LS.pdf> [žiūrėta 2009 m. birželio mėn.].
71. Strumickas M., Valančienė L. (2006). Bankų vidinio vertinimo efektyvumo didinimas // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 37.
72. Stoner, J.A.F., Freeman, R.E., Gilbert, D.R. (2000). Vadyba. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
73. Taraila, S. (2001). Kreditavimas: teorija ir praktika. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas.
74. UAB Medicinos banko interneto svetainė. Prieiga per internetą: www.medbank.lt. [žiūrėta 2009 m. birželio mėn.].
75. Vasiliauskaitė, A., Leitonienė, Š. (2001). Marketingo bei finansų valdymo sistemų sąveika: teoriniai aspektai. *Socialiniai mokslai*, Nr. 5 (31). Kaunas: Technologija, p. 7-17.
76. Vasiliauskas, A. (2001). Firmų strateginis valdymas. Vilnius: VVK leidykla.
77. Vaškelaitis, V. (2003). Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Vilnius: Lietuvos mokslas.
78. Vesala, J. (1995). Testing for Competition in Banking: Behavioral Evidence from Finland // Banko of Finland Studies, E:1.
79. Кидуев, Д., С., Петерсон, Р., Л., Блекует П. (2001). Финансовые институты, рынки и деньги. Москва.

80. Кравцова, Г., И. (1994). Деньги кредит банки справочное пособие. Минск: Меркавание, 286 с.
81. Лаврушин, О., И. (2000). Банковское дело. М.: Финансы и статиска, 667 с.
82. Ширинская, Е., Б. (1995). Орепации комерческих банков. М.: Финансы и статиска.
83. Хелферт, Е. (1996). Техника финансового анализа. М.: Аудит: ЮНИТИ.

Kredito rūšys

Pavadinimas	Apibūdinimas
<i>Kreditai su apdraudimu (hipotekinės paskolos)</i>	Suteikiami įkeitus įvairios paskirties turta: nekilnojamąjį turta, vertybinius popierius, depozitines ar taupomasias sąskaitas, debitorines sąskaitas, atsargas (žaliavas, medžiagas, gatavus gaminius).
<i>Kreditai be apdraudimo</i>	Suteikiami ūkiniam subjektui, kai bankas visiškai pasitiki kredito gavėju (ilgametis bendradarbiavimas, sąžiningumas, pozityvūs ekonominiai finansiniai rodikliai) arba, kai kredito gavėjas ir bankas tarpusavyje yra finansiškai susiję (dalyvauja viename investiciniame projekte, bankas įpareigotas kontroliuoti kredito gavėjo finansinę būklę).
<i>Kreditai iki pareikalavimo</i>	Teikia kredito gavėjui laisvę pasirinkti sau palankesnę kredito naudojimo būdą, nes nėra griežtai apibrėžtas kredito grąžinimo terminas, tačiau sudaro papildomų sunkumų kreditą grąžinant, nes palūkanų norma kinta priklausomai nuo rinkos normos.
<i>Kreditai, grąžinamas dalimis</i>	Periodiškai mokama pastovi suma, sudaryta iš fiksuotos paskolos grąžinimo dalies ir palūkanų.
<i>Komerciniai kreditai</i>	Teikiami juridiniams asmenims finansuoti: trumpalaikio apyvartinio turto (debitorinių įsiskolinimų, trumpalaikių investicijų) ir ilgalaikio turto (įrengimų, komunikacijų, nekilnojamojo turto, transporto priemonių, obligacijų) įsigijimą bei komercinės veiklos turto (prekybos centrų, prekybos įrenginių ir įrengimų) įsigijimą, finansuoti toli esančius objektus.
<i>Vartotojiški kreditai</i>	Teikiami fiziniams asmenims: vartojimo prekėms įsigyti (baldu, ryšio priemonių, automobilių), gyvenimo sąlygų gerinimui (gyvenamųjų namų statyboms, nekilnojamojo turto pirkimui), išlaidos išsimokslinimui (studijoms užsienio universitetuose, stažuotėms, individualiems moksliniams projektams), medicininėms išlaidoms (įskaitant valstybės teikiamas lengvatas) ir kt.
<i>Kreditai, skirti depozitinėms finansinėms įstaigoms</i>	Gali būti teikiami su garantija ar be jos priklausomai nuo tarpusavio susitarimo – kaip tiesioginės paskolos arba pastovūs kreditai.
<i>Valstybinės rizikos kreditai</i>	Teikiami valstybinėms institucijoms arba centriniam šalies bankui apibrėžiant grąžinimo sąlygų ir veiksmų turinį (valstybės makroekonominius rodiklius): politinį stabilumą, infrastruktūros pokyčius, užsienio valiutų atsargas ir investicijas, materialinius išteklius.
<i>Terminuoti kreditai</i>	Teikiami konkrečiam laikotarpiui už fiksuotą palūkanų normą.
<i>Ilgalaikiai kreditai</i>	Jų palūkanų norma svyruoja priklausomai nuo rinkos kapitalo kainos pagal nustatytą banko maržą.
<i>Tiesioginiai kreditai</i>	Išduoda tik vienas bankas tiesiogiai kredito gavėjui.
<i>Sindikatiniai kreditai</i>	Stambaus kapitalo išraiška, tokius kreditus suteikia keli bankai sudarę jungtinę kreditavimo sutartį skolindami dalį kredito sumos norėdami sumažinti kreditinės rizikos tikimybę.
<i>Bendrininkavimo kreditai</i>	Teikiami dvejomis pakopomis: 1) kelios depozitinės finansinės įstaigos perima skolintojų kapitalą dalijantis proporcingai savo reikmėms; 2) gautą paskolą bankai naudoja tolimesniam kreditavimui sau palankesnėmis sąlygomis.
<i>Faktoringas</i>	Tai yra speciali kreditavimo procedūra, kai bankas gauna potencialiai palankų kreditą įsigydamas savo klientų debitorines sąskaitas už grynus pinigus; tokiu atveju, be regreso teisės bankas, disponuodamas turima informacija, rizikuoja perimti nežinomus debitorinius įsiskolinimus.
<i>Forfeitingas</i>	Tai toks kreditavimo procesas, kai bankas superka eksportuojančios šalies pervedimo vekselius iš anksto patikrinęs informaciją apie importuojančios šalies banko egzistavimą ir pervedimo sutarties sąlygas; tokiu būdu bankas prisiima kreditinės rizikos pasekmes, jei būtų pažeisti atsiskaitymo tvarka bei terminai.
<i>Overdraftas</i>	Tai bankinio kredito viršijimo procedūra, kai klientas nusiima iš savo einamosios sąskaitos sumą, didesnę už turimą sąskaitoje; dažnai tokia situacija susidaro, kai naudojamas banko atsiskaitymo kortele, kurios turėtoju dažnai būna fiziniai asmenys.
<i>Lizingas</i>	Lizingo (finansinės nuomos) sutartimi viena šalis (lizingo davėjas) įsipareigoja įgyti nuosavybės teise iš trečiojo asmens kitos šalies (lizingo gavėjo) nurodytą daiktą ir perduoti jį lizingo gavėjui valdyti ir naudoti verslo tikslais už užmokestį su sąlyga, kad sumokėjus visą lizingo sutartyje numatytą kainą daiktas pereis lizingo gavėjui nuosavybės teise, jeigu sutartis nenumato ko kita.
<i>Palankumo kreditai</i>	Išduodamas klientui palankiomis sąlygomis, tačiau griežtai apibrėžiami kredito linijos naudojimosi sąlygos (kredito limitas) ir terminai.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Rukuižienė R. (1998). Kreditinio portfelio struktūra standartinėje kreditų sistemoje (teoriniai aspektai) // *Ekonomika ir vadyba-98*. Vilnius.

2P. Komercinio banko patiriamos rizikos klasifikacijos schema

Šaltinis: Vaškelaitis V. (2003). Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Vilnius: Lietuvos mokslas.

Būsto kreditų pagrindinių sąlygų palyginamoji analizė

Būsto paskola	Snoras	Danske Bank A/S	DnB NORD bankas	Medicinos bankas	Nordea Bank Finland	Parex bankas	SEB bankas	Swedbank	Šiaulių bankas
Pavadinimas	Būsto paskola	Būsto paskola	Būsto kreditas (gali būti su investiciniu gyvybės draudimu)	Būsto kreditas	Būsto kreditas	Būsto kreditas	Būsto kreditas	Būsto paskola (gali būti apsaugotas kreditas)	Būsto kreditas
Paskolos gavėjai	LR piliečiai, ne jaunesni nei 18m.; gaunantys pastovias pajamas	LR piliečiai, ne jaunesni nei 21 m., turintys 3 m. darbo stažą ir gaunantys pajamas	n/d	n/d	LR piliečiai, ne jaunesni nei 18m.; gaunantys pastovias pajamas	LR piliečiai, ne jaunesni nei 18m.; gaunantys pastovias pajamas	LR piliečiai, ne jaunesni nei 18m.; gaunantys pastovias pajamas	LR piliečiai, ne jaunesni nei 18m.; gaunantys pastovias pajamas	LR piliečiai, ne jaunesni nei 18m.; gaunantys pastovias pajamas
Valiuta	Litai, eurai, JAV doleriai	Litai, eurai	Litai, eurai	Litai, eurai, JAV doleriai	Litai, eurai	Litai, eurai, JAV doleriai	Litai, eurai	Litai, eurai	Litai, eurai
Terminai	nuo 5 m. iki 40 m.	iki 25 m., bet kredito grąžinimo pabaigoje asmeniui turi būti ne daugiau kaip 55 metai	Iki 50 metų	Pagal susitarimą	Iki 40 metų	Iki 30 metų- pirkimui; iki 20 metų- rekonstrukcijai, remontui	Iki 40 metų	Iki 30 metų	nuo 1 m. iki 30 m.
Palūkanos	LIBOR+banko marža; VILIBOR+banko marža; EURIBOR+banko marža	VILIBOR+banko marža; EURIBOR+banko marža	VILIBOR+banko marža; EURIBOR+banko marža	LIBOR+banko marža; VILIBOR+banko marža; EURIBOR+banko marža	VILIBOR+banko marža; EURIBOR+banko marža	LIBOR+banko marža; VILIBOR+banko marža; EURIBOR+banko marža	VILIBOR+banko marža; EURIBOR+banko marža	VILIBOR+banko marža; EURIBOR+banko marža	VILIBOR+banko marža; EURIBOR+banko marža
Likusi suma vartojimui (nuo pajamų)	n/d	n/d	n/d	n/d	n/d	ne mažesnė nei 40-50 proc.	n/d	n/d	ne mažesnė nei 50 proc.
Grąžinimo būdas	Linijinis	Linijinis, anuitetinis	Linijinis, anuitetinis	n/d	Linijinis, anuitetinis	Linijinis, anuitetinis	Linijinis, anuitetinis	Linijinis, anuitetinis	Linijinis
Maksimali suma	Iki 95 proc. perkamo būsto vertės	n/d	Naujiems būstams - iki 75 proc. vertės arba iki 80 proc. vertės su "Būsto paskolų draudimu"	n/d	Iki 95 proc. perkamo būsto vertės	Minimali suma - 10000 Lt; maksimali - iki 100 proc.	Iki 100 proc.	n/d	70 proc. arba 100 proc. draudžiant "Būsto paskolų draudimu"; statomam namui, butui- 50 proc.
Užstatas	Ikeičiamas perkamas/remontuojamas/rekonstruojamas būstas	Ikeičiamas perkamas/remontuojamas/rekonstruojamas būstas	Ikeičiamas perkamas/remontuojamas/rekonstruojamas būstas	Ikeičiamas perkamas/remontuojamas/rekonstruojamas būstas	Ikeičiamas perkamas/remontuojamas/rekonstruojamas būstas	Ikeičiamas perkamas/remontuojamas/rekonstruojamas būstas	Ikeičiamas perkamas/remontuojamas/rekonstruojamas būstas	Ikeičiamas perkamas/remontuojamas/rekonstruojamas būstas	Ikeičiamas perkamas/remontuojamas/rekonstruojamas būstas
Lengvatos	Valstybės remiamos paskolos	Nėra	Kredito grąžinimo atidėjimas 2 metams; įvairios nuolaidos	Kredito grąžinimo atidėjimas 1 metams; įvairios nuolaidos	Kredito grąžinimo atidėjimas 2 metams; įvairios nuolaidos	Kredito grąžinimo atidėjimas 3 metams; įvairios nuolaidos	Nėra	Atidėjimas iki 13 mėn.	Kredito sumą galima paimti dalimis per 12 mėn. ir atidėti 12 mėn.; įvairios nuolaidos

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Lietuvos komercinių bankų internetiniais puslapiais: www.seb.lt, www.nord.lt, www.swedbank.lt, www.snoras.lt, www.sb.lt, www.parex.lt, www.medbank.lt, www.nordea.lt, www.danskebanks.lt.

Kreditų, užstatant nekilnojamąjį ir kitokį turta, pagrindinių sąlygų palyginamoji analizė

	Snoras	Ūkio bankas	Danske Bank A/S	DnB NORD bankas	Medicinos bankas	Nordea Bank Finland	Parex bankas	SEB bankas	SEB bankas	Swedbank	Šiaulių bankas
Pavadinimas	<i>Paskola už indėlį</i>	<i>Kreditas su užstatu</i>	<i>Vartojamoji paskola, įkeičiant NT</i>	<i>Privatus kreditas</i>	<i>Kreditas už užstatą</i>	<i>1) Kreditas vartojimo reikmėm su NT įkeitimu; 2) Kreditas „Laisvai“</i>	<i>Veiklos kreditas arba Kredito linija, įkeičiant turtą</i>	<i>Didelių galimybių kreditas</i>	<i>Atvirkštinis atpirkimo (RE-REPOP) sandoris</i>	<i>Paskola įkeičiant NT</i>	<i>Kreditas su įkeitimu</i>
Užstatas	Terminuotas indėlis	NT ar žemės sklypas	NT (baigtas statyti namas, butas, ne žemės ūkio paskirties žemės sklypas)	NT (gyvenamas namas, butas, administracinės, komercinės paskirties objektai)	NT arba lėšos sąskaitoje, VP	NT	Turtas ir pajamos	Turtas (NT, lėšos sąskaitoje, VP) ir pajamos	VP (rūšys nustatytos atitinkamu banko sąrašu)	NT	NT (gyvenimamsis namas, butas, garažas, komercinės ar gamybinės paskirties patalpos)
Terminai	Indėlio arba mokėjimo kortelės terminas (kuris trumpesnis), bet ne trumpiau kaip 3 metams	Iki 5 metų	Iki 15 metų	Nuo 6 mėn. iki 25 metų	Pagal susitarimą	1) Iki 30 metų; 2) Iki 20 metų	Nuo 3 mėn. iki 20 metų	Iki 25 metų	Įkeičiant akcijas – 6 mėn., obligacijas – 12 mėn.	Iki 15 metų	Iki 3 metų
Maksimali suma	100 tūkst. Lt, bet ne daugiau nei 90 proc. indėlio sumos, kai indėlio valiuta sutampa su kredito valiuta arba ne daugiau nei 50 proc. sumos kai nesutampa.	n/d	Iki 70 proc.	Iki 80 proc.	n/d	Iki 50 proc. – kai NT gyvenamosios paskirties	Kredito linijos atveju – iki 70 proc. NT vertės ir iki 50 proc. kito turto, išskyrus indėlius	n/d	Akcijų sandoriui – iki 62,5 proc. rinkos vertės; obligacijų – iki 95 proc.	n/d	n/d
Palūkanų norma	n/d	Kintama	n/d	Fiksuota, kintama	Kintama	Fiksuota (15 metų), kintama	Kintama	Fiksuota (10 metų), kintama	Fiksuota (panašiai vartojamųjų paskolų)	n/d	Fiksuota, kintama
Draudimas	n/d	n/d	Yra	Yra	n/d	Yra kliento pageidavimu	n/d	Yra, išskyrus žemės sklypus	Nėra	n/d	n/d
Lengvatos	n/d	n/d	Nėra	Atidėti paskolos mokėjimą 1 metams	n/d	1) Atidėti paskolos mokėjimą 1 metams; 2) Atidėti paskolos mokėjimą 10 metų	Atidėti paskolos mokėjimą 3 metams	n/d	n/d	n/d	n/d

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Lietuvos komercinių bankų internetiniais puslapiais: www.seb.lt, www.nord.lt, www.swedbank.lt, www.snoras.lt, www.sb.lt, www.parex.lt, www.medbank.lt, www.nordea.lt, www.danskebankas.lt.

Vartojimo paskolų pagrindinių sąlygų palyginamoji analizė

Vartojamoji paskola	Snoras	Danske Bank A/S	DnB NORDBANKAS	Medicinos bankas	Ūkio bankas	Parex bankas	SEB bankas	Swedbank	Šiaulių bankas
Pavadinimas	<i>Klasikinė vartojimo paskola</i>	<i>Vartojimo paskola</i>		<i>Vartojimo kreditas</i>	<i>Vartojimo kreditas</i>	<i>Vartojimo kreditas</i>	<i>Vartojimo kreditas</i>	<i>Vartojimo paskola</i>	<i>Vartojimo kreditas</i>
Paskolos gavėjai	LR piliečiai, ne jaunesni nei 18m.; gaunantys pastovias pajamas	LR piliečiai, ne jaunesni nei 21 m., gaunantys pastovias pajamas	<i>Žr. Greitasis vartojimo kreditas</i>	n/d	LR piliečiai, ne jaunesni nei 18m.; gaunantys pajamas ne mažiau kaip 6 mėn.	LR piliečiai, ne jaunesni nei 18m.; gaunantys pastovias pajamas	LR piliečiai, ne jaunesni nei 18m.; gaunantys pastovias pajamas	LR piliečiai, ne jaunesni nei 18m.; gaunantys pastovias pajamas	LR piliečiai, ne jaunesni nei 18m.; gaunantys pastovias pajamas
Valiuta	Litai, eurai, JAV doleriai	Litai, eurai		Litai, eurai, JAV doleriai	Litai, eurai	Litai, eurai, JAV doleriai'	Litai, eurai	Litai, eurai	Litai, eurai
Terminai	n/d	3 – 48 mėn.		Iki 5 metų	Iki 60 mėn.	Nuo 3 mėn. iki 5 metų	Iki 5 metų	Iki 30 metų	Nuo 3 iki 12 mėn.
Palūkanos	Fiksuotos	Kintamos		Fiksuotos, kintamos	n/d	Fiksuotos	n/d	n/d	n/d
Papildomos paslaugos	n/d	„MasterCard Standard“ kortelė su 20 tūkst. Lt kredito limitu		n/d	n/d	n/d	n/d	n/d	n/d
Grąžinimo būdas	Anuiteto	Anuiteto		n/d	Anuiteto	Linijinis, anuitetinis	Anuiteto	Linijinis, anuitetinis	Anuiteto
Maksimali suma	Iki 20000 Lt	Iki 20000 Lt		n/d	1000-40000 Lt	Iki 60000 LT	1000-90000 Lt	n/d	1000-40000 Lt
Atidavimo anksčiau laiko sąlygos	n/d	Nieko nekainuoja		n/d	Nieko nekainuoja	Nieko nekainuoja	n/d	n/d	n/d
Lengvatos	1 proc. palūkanų nuolaida, jei atlyginimas pervedamas į banko sąskaitą	Nėra		Paskolos gražinimo atidėjimas 6 mėnesiams	Paskolos gražinimo atidėjimas 1 mėnesiui	Kredito gražinimo atidėjimas 3 mėnesiams	Apsidraudus gyvybę ir kreditą palūkanos sumažinamos 1 proc.	Atidėjimas 1 mėn.	Mažesnės palūkanos, jei naudojamosi banko paslaugomis

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Lietuvos komercinių bankų internetiniais puslapiais: www.seb.lt, www.nord.lt, www.swedbank.lt, www.snoras.lt, www.sb.lt, www.parex.lt, www.medbank.lt, www.nordea.lt, www.danskebankas.lt.

Lietuvos komercinių bankų SPACE parametrų vidurkiai

Veiksniai	SEB	Swedbank	NORD	Snoras	Ūkio	Šiaulių	Parex	Medicinos	Danske	Nordea
<u>Aplinkos stabilumo veiksniai</u>	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Infliacijos lygis	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Vartotojų poreikių kitimas	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Konkuruojančių prekių kainų diapazonas	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Iėjimo į rinką barjerai	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Technologiniai pokyčiai	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Konkurencijos stiprumas	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kainos elastingumas	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Prekių pakaitalų galimybė	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
<i>Suma</i>	<i>23</i>	<i>23</i>	<i>23</i>	<i>23</i>	<i>23</i>	<i>23</i>	<i>23</i>	<i>23</i>	<i>23</i>	<i>23</i>
<i>Vidurkis - 6</i>	<i>3,1</i>	<i>3,1</i>	<i>3,1</i>	<i>3,1</i>	<i>3,1</i>	<i>3,1</i>	<i>3,1</i>	<i>3,1</i>	<i>3,1</i>	<i>3,1</i>
<u>Verslo šakos patrauklumo veiksniai</u>										
Rinkos augimo potencialas	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Pelno didėjimas	4	1	0	4	0	4	0	4	6	3
Finansinis stabilumas	5	1	1	5	1	1	5	5	5	5
Išteklų panaudojimas (apsirūpinimas resursais)	3	2	4	2	2	2	4	2	6	5
Iėjimo į rinką galimybės	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
<i>Suma</i>	<i>20</i>	<i>12</i>	<i>13</i>	<i>19</i>	<i>11</i>	<i>15</i>	<i>17</i>	<i>19</i>	<i>25</i>	<i>21</i>
<i>Vidurkis</i>	<i>4,0</i>	<i>2,4</i>	<i>2,6</i>	<i>3,8</i>	<i>2,2</i>	<i>3,0</i>	<i>3,4</i>	<i>3,8</i>	<i>5,0</i>	<i>4,2</i>
<u>Konkurencinis pranašumas</u>										
Rinkos dalis	6	6	5	3	2	1	1	1	4	4
Produkto kokybė	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Produkto gyvavimo ciklo stadija	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Vartotojų lojalumas	3	4	3	3	3	1	1	1	5	4
Vertikali integracija	5	5	5	3	2	1	1	1	4	4
<i>Suma</i>	<i>22</i>	<i>23</i>	<i>21</i>	<i>17</i>	<i>15</i>	<i>11</i>	<i>11</i>	<i>11</i>	<i>21</i>	<i>20</i>
<i>Vidurkis - 6</i>	<i>-1,6</i>	<i>-1,4</i>	<i>-1,8</i>	<i>-2,6</i>	<i>-3,0</i>	<i>-3,8</i>	<i>-3,8</i>	<i>-3,8</i>	<i>-1,8</i>	<i>-2,0</i>
<u>Finansinis pajėgumas</u>										
Investicijų atsiperkamumas	4	1	0	4	0	4	0	4	6	3
Likvidumas	5	1	1	5	1	1	5	5	5	5
Reikiamo ir turimo kapitalo santykis	5	1	1	5	1	1	5	5	5	5
Pajamos	6	6	5	3	2	1	1	1	4	4
Išėjimo iš rinkos galimybės	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Rizikos laipsnis	4	4	3	4	2	2	1	2	4	4
Atsargų apyvartumas	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Masto ekonomija	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
<i>Suma</i>	<i>35</i>	<i>24</i>	<i>21</i>	<i>32</i>	<i>17</i>	<i>20</i>	<i>23</i>	<i>28</i>	<i>31</i>	<i>32</i>
<i>Vidurkis</i>	<i>4,4</i>	<i>3,0</i>	<i>2,6</i>	<i>4,0</i>	<i>2,1</i>	<i>2,5</i>	<i>2,9</i>	<i>3,5</i>	<i>3,9</i>	<i>4,0</i>

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

**Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų priklausomybės nuo palūkanų normos
(litas) vienfaktorinės analizės rezultatai**

Palūkanų normos intervalas	[5;6)	[6;7)	[7;8)	[8;9]
SEB bankas	2661,2	5330,7	6749,2	8206,3
	3123,7	6056,5	7127,3	8154,9
	3580,9		7636,9	
	4082,8		8045,7	
	4637,5			
Kintamųjų skaičius n_i	5	2	4	2
Kintamųjų suma $\sum i$	18.086,100	11.387,200	29.559,100	16.361,200
Intervalo vidurkis \bar{x}_i	3.617,220	5.693,600	7.389,775	8.180,600
Visų imčių didumo suma N	13			
Visų elementų suma	75394			
Visų imčių vidurkis \bar{X}	5799,508			
Intervalų kiekis k	4			
Visų kvadratų suma Q	48941175,349			
Grupių kvadratų suma Q_a	45289332,334			
Vidinė kvadratų suma Q_r	3651843,015			
Dispersijos įvertis S_r	405760,335			
Dispersijos įvertis S_a	15096444,111			
Fišerio skirstinys F	37,205			
$F_{0,95}(3, 9)$	8,8929	turi įtakos		

Palūkanų normos intervalas	[5;6)	[6;7)	[7;8)	[8;9]
Swedbank	2939,9	5596,6	6738,6	7528,5
	3391,7	6265,6	6958,9	7377,8
	3900,0		7255,1	
	4450,7		7518,0	
	5102,6			
Kintamųjų skaičius n_i	5	2	4	2
Kintamųjų suma $\sum i$	19.784,900	11.862,200	28.470,600	14.906,300
Intervalo vidurkis \bar{x}_i	3.956,980	5.931,100	7.117,650	7.453,150
Visų imčių didumo suma N	13			
Visų elementų suma	75024			
Visų imčių vidurkis \bar{X}	5771,077			
Intervalų kiekis k	4			
Visų kvadratų suma Q	32914362,263			
Grupių kvadratų suma Q_a	29417728,880			
Vidinė kvadratų suma Q_r	3496633,383			
Dispersijos įvertis S_r	388514,820			
Dispersijos įvertis S_a	9805909,627			
Fišerio skirstinys F	25,239			
$F_{0,95}(3, 9)$	8,8929	turi įtakos		

Palūkanų normos intervalas	[5;6)	[6;7)	[7;8)	[8;9]
DnB NORD bankas	1730,3	3217,3	4182,9	5146,4
	2006,3	3713,1	4460,7	5086,9
	2254,5		4818,1	
	2510,0		5088,5	
	2783,1			
Kintamųjų skaičius n_i	5	2	4	2
Kintamųjų suma $\sum i$	11.284,200	6.930,400	18.550,200	10.233,300
Intervalo vidurkis \bar{x}_i	2.256,840	3.465,200	4.637,550	5.116,650
Visų imčių didumo suma N	13			
Visų elementų suma	46998			
Visų imčių vidurkis \bar{X}	3615,238			
Intervalų kiekis k	4			
Visų kvadratų suma Q	19239887,131			
Grupių kvadratų suma Q_a	17960211,724			
Vidinė kvadratų suma Q_r	1279675,407			
Dispersijos įvertis S_r	142186,156			
Dispersijos įvertis S_a	5986737,241			
Fišerio skirstinys F	42,105			
$F_{0,95}(3, 9)$	8,8929	turi įtakos		

Palūkanų normos intervalas	[5;6)	[6;7)	[7;8)	[8;9]
Snoras	345,0	659,5	871,1	988,3
	398,0	759,2	913,3	946,2
	460,0		981,8	
	504,1		1021,9	
	580,5			
Kintamųjų skaičius n_i	5	2	4	2
Kintamųjų suma $\sum i$	2.287,600	1.418,700	3.788,100	1.934,500
Intervalo vidurkis \bar{x}_i	457,520	709,350	947,025	967,250
Visų imčių didumo suma N	13			
Visų elementų suma	9429			
Visų imčių vidurkis \bar{X}	725,300			
Intervalų kiekis k	4			
Visų kvadratų suma Q	725844,060			
Grupių kvadratų suma Q_a	672766,955			
Vidinė kvadratų suma Q_r	53077,105			
Dispersijos įvertis S_r	5897,456			
Dispersijos įvertis S_a	224255,652			
Fišerio skirstinys F	38,026			
$F_{0,95}(3, 9)$	8,8929	turi įtakos		

Palūkanų normos intervalas	[5;6)	[6;7)	[7;8)	[8;9]
Šiaulių bankas	113,3	192,3	277,2	267,9
	126,2	231,8	280,8	255,8
	134,2		275,5	
	145,1		273,5	
	164,9			
Kintamųjų skaičius n_i	5	2	4	2
Kintamųjų suma $\sum i$	683,700	424,100	1.107,000	523,700
Intervalo vidurkis \bar{x}_i	136,740	212,050	276,750	261,850
Visų imčių didumo suma N	13			
Visų elementų suma	2739			
Visų imčių vidurkis \bar{X}	210,654			
Intervalų kiekis k	4			
Visų kvadratų suma Q	52448,992			
Grupių kvadratų suma Q_a	50037,080			
Vidinė kvadratų suma Q_r	2411,912			
Dispersijos įvertis S_r	267,990			
Dispersijos įvertis S_a	16679,027			
Fišerio skirstinys F	62,237			
$F_{0,95}(3, 9)$	8,8929	turi įtakos		

Palūkanų normos intervalas	[5;6)	[6;7)	[7;8)	[8;9]
Ūkio bankas	62,9	182,0	196,1	203,8
	84,9	209,9	201,9	190,2
	100,3		215,0	
	125,2		221,7	
	147,6			
Kintamųjų skaičius n_i	5	2	4	2
Kintamųjų suma $\sum i$	520,900	391,900	834,700	394,000
Intervalo vidurkis \bar{x}_i	104,180	195,950	208,675	197,000
Visų imčių didumo suma N	13			
Visų elementų suma	2142			
Visų imčių vidurkis \bar{X}	164,731			
Intervalų kiekis k	4			
Visų kvadratų suma Q	35401,568			
Grupių kvadratų suma Q_a	30088,247			
Vidinė kvadratų suma Q_r	5313,321			
Dispersijos įvertis S_r	590,369			
Dispersijos įvertis S_a	10029,416			
Fišerio skirstinys F	16,988			
$F_{0,95}(3, 9)$	8,8929	turi įtakos		

Palūkanų normos intervalas	[5;6)	[6;7)	[7;8)	[8;9]
Parex bankas	148,0	422,0	644,1	750,7
	174,7	546,5	700,1	726,6
	210,4		740,5	
	267,0		751,6	
	327,3			
Kintamųjų skaičius n_i	5	2	4	2
Kintamųjų suma $\sum i$	1.127,400	968,500	2.836,300	1.477,300
Intervalo vidurkis \bar{x}_i	225,480	484,250	709,075	738,650
Visų imčių didumo suma N	13			
Visų elementų suma	6410			
Visų imčių vidurkis \bar{X}	493,038			
Intervalų kiekis k	4			
Visų kvadratų suma Q	701468,451			
Grupių kvadratų suma Q_a	665429,325			
Vidinė kvadratų suma Q_r	36039,126			
Dispersijos įvertis S_r	4004,347			
Dispersijos įvertis S_a	221809,775			
Fišerio skirstinys F	55,392			
$F_{0,95}(3, 9)$	8,8929	turi įtakos		

Palūkanų normos intervalas	[5;6)	[6;7)	[7;8)	[8;9]
Medicinos bankas	18,5	77,1	82,6	95,1
	25,9	80,6	95,5	93,9
	33,6		99,8	
	52,7		88,3	
	68,3			
Kintamųjų skaičius n_i	5	2	4	2
Kintamųjų suma $\sum i$	199,000	157,700	366,200	189,000
Intervalo vidurkis \bar{x}_i	39,800	78,850	91,550	94,500
Visų imčių didumo suma N	13			
Visų elementų suma	912			
Visų imčių vidurkis \bar{X}	70,146			
Intervalų kiekis k	4			
Visų kvadratų suma Q	9619,852			
Grupių kvadratų suma Q_a	7774,677			
Vidinė kvadratų suma Q_r	1845,175			
Dispersijos įvertis S_r	205,019			
Dispersijos įvertis S_a	2591,559			
Fišerio skirstinys F	12,641			
$F_{0,95}(3, 9)$	8,8929	turi įtakos		

Palūkanų normos intervalas	[5;6)	[6;7)	[7;8)	[8;9]
Danske bankas	1280,3	2118,1	2432,9	2836,4
	1430,2	2293,2	2535,8	2827,0
	1595,1		2685,6	
	1768,3		2794,0	
	1943,0			
Kintamųjų skaičius n_i	5	2	4	2
Kintamųjų suma $\sum i$	8.016,900	4.411,300	10.448,300	5.663,400
Intervalo vidurkis \bar{x}_i	1.603,380	2.205,650	2.612,075	2.831,700
Visų imčių didumo suma N	13			
Visų elementų suma	28540			
Visų imčių vidurkis \bar{X}	2195,377			
Intervalų kiekis k	4			
Visų kvadratų suma Q	3625655,403			
Grupių kvadratų suma Q_a	3256876,123			
Vidinė kvadratų suma Q_r	368779,281			
Dispersijos įvertis S_r	40975,476			
Dispersijos įvertis S_a	1085625,374			
Fišerio skirstinys F	26,495			
$F_{0,95}(3, 9)$	8,8929	turi įtakos		

Palūkanų normos intervalas	[5;6)	[6;7)	[7;8)	[8;9]
Nordea bankas	543,3	1084,9	1495,7	2440,1
	636,3	1318,9	1681,2	2457,0
	717,3		1999,3	
	806,6		2292,0	
	900,0			
Kintamųjų skaičius n_i	5	2	4	2
Kintamųjų suma $\sum i$	3.603,500	2.403,800	7.468,200	4.897,100
Intervalo vidurkis \bar{x}_i	720,700	1.201,900	1.867,050	2.448,550
Visų imčių didumo suma N	13			
Visų elementų suma	18373			
Visų imčių vidurkis \bar{X}	1413,277			
Intervalų kiekis k	4			
Visų kvadratų suma Q	8730829,296			
Grupių kvadratų suma Q_a	5454895,088			
Vidinė kvadratų suma Q_r	3275934,208			
Dispersijos įvertis S_r	363992,690			
Dispersijos įvertis S_a	1818298,363			
Fišerio skirstinys F	4,995			
$F_{0,95}(3, 9)$	8,8929	neturi įtakos		

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

**Lietuvos komercinių bankų fizinių asmenų paskolų priklausomybės nuo fizinių asmenų
indėlių vienfaktorinės analizės rezultatai**

Fizinių asmenų indėlių intervalas	[4000;4625)	[4625;5250)	[5250;5875)	[5875;6500]
SEB bankas	2661,2	4637,5	5330,7	8154,9
	3123,7	4082,8	6056,5	7636,9
	3580,9		7127,3	8045,7
			6749,2	8206,3
Kintamųjų skaičius n_i	3	2	4	4
Kintamųjų suma $\sum i$	9.365,800	8.720,300	25.263,700	32.043,800
Intervalo vidurkis \bar{x}_i	3.121,933	4.360,150	6.315,925	8.010,950
Visų imčių didumo suma N	13			
Visų elementų suma	75394			
Visų imčių vidurkis \bar{X}	5799,508			
Intervalų kiekis k	4			
Visų kvadratų suma Q	48941175,349			
Grupių kvadratų suma Q_a	46280370,140			
Vidinė kvadratų suma Q_r	2660805,209			
Dispersijos įvertis S_r	295645,023			
Dispersijos įvertis S_a	15426790,047			
Fišerio skirstinys F	52,180			
$F_{0,95}(3, 9)$	8,8929	turi įtakos		

Fizinių asmenų indėlių intervalas	[5500;6375)	[6375;7250)	[7250;8125)	[8125;9000]
Swedbank	2939,9	4450,7	5102,6	7528,5
	3391,7		5596,6	7518,0
	3900,0		7377,8	6958,9
			6265,6	6738,6
				7255,1
Kintamųjų skaičius n_i	3	1	4	5
Kintamųjų suma $\sum i$	10.231,600	4.450,700	24.342,600	35.999,100
Intervalo vidurkis \bar{x}_i	3.410,533	4.450,700	6.085,650	7.199,820
Visų imčių didumo suma N	13			
Visų elementų suma	75024			
Visų imčių vidurkis \bar{X}	5771,077			
Intervalų kiekis k	4			
Visų kvadratų suma Q	32914362,263			
Grupių kvadratų suma Q_a	29062252,118			
Vidinė kvadratų suma Q_r	3852110,145			
Dispersijos įvertis S_r	428012,238			
Dispersijos įvertis S_a	9687417,373			
Fišerio skirstinys F	22,634			
$F_{0,95}(3, 9)$	8,8929	turi įtakos		

Fizinių asmenų indėlių intervalas	[1300;1550)	[1550;1800)	[1800;2050)	[2050;2300]
DnB NORD bankas	1730,3	2510,0	4460,7	5146,4
	2006,3	2783,1	4182,9	
	2254,5	3217,3	4818,1	
		3713,1	5088,5	
			5086,9	
Kintamųjų skaičius n_i	3	4	5	1
Kintamųjų suma $\sum i$	5.991,100	12.223,500	23.637,100	5.146,400
Intervalo vidurkis \bar{x}_i	1.997,033	3.055,875	4.727,420	5.146,400
Visų imčių didumo suma N	13			
Visų elementų suma	46998			
Visų imčių vidurkis \bar{X}	3615,238			
Intervalų kiekis k	4			
Visų kvadratų suma Q	19239887,131			
Grupių kvadratų suma Q_a	17636507,969			
Vidinė kvadratų suma Q_r	1603379,162			
Dispersijos įvertis S_r	178153,240			
Dispersijos įvertis S_a	5878835,990			
Fišerio skirstinys F	32,999			
$F_{0,95}(3, 9)$	8,8929	turi įtakos		

Fizinių asmenų indėlių intervalas	[1400;1825)	[1825;2250)	[2250;2675)	[2675;3100]
Snoras	345,0	580,5	871,1	988,3
	398,0	659,5	913,3	981,8
	460,0	759,2		1021,9
	504,1			946,2
Kintamųjų skaičius n_i	4	3	2	4
Kintamųjų suma $\sum i$	1.707,100	1.999,200	1.784,400	3.938,200
Intervalo vidurkis \bar{x}_i	426,775	666,400	892,200	984,550
Visų imčių didumo suma N	13			
Visų elementų suma	9429			
Visų imčių vidurkis \bar{X}	725,300			
Intervalų kiekis k	4			
Visų kvadratų suma Q	725844,060			
Grupių kvadratų suma Q_a	691429,803			
Vidinė kvadratų suma Q_r	34414,257			
Dispersijos įvertis S_r	3823,806			
Dispersijos įvertis S_a	230476,601			
Fišerio skirstinys F	60,274			
$F_{0,95}(3, 9)$	8,8929	turi įtakos		

Fizinių asmenų indėlių intervalas	[400;550)	[550;700)	[700;850)	[850;1000]
Šiaulių bankas	113,3	145,1	192,3	280,8
	126,2	164,9	231,8	267,9
	134,2		277,2	275,5
				255,8
				273,5
Kintamųjų skaičius n_i	3	2	3	5
Kintamųjų suma $\sum i$	373,700	310,000	701,300	1.353,500
Intervalo vidurkis \bar{x}_i	124,567	155,000	233,767	270,700
Visų imčių didumo suma N	13			
Visų elementų suma	2739			
Visų imčių vidurkis \bar{X}	210,654			
Intervalų kiekis k	4			
Visų kvadratų suma Q	52448,992			
Grupių kvadratų suma Q_a	48058,019			
Vidinė kvadratų suma Q_r	4390,973			
Dispersijos įvertis S_r	487,886			
Dispersijos įvertis S_a	16019,340			
Fišerio skirstinys F	32,834			
$F_{0,95}(3, 9)$	8,8929	turi įtakos		

Fizinių asmenų indėlių intervalas	[800;1100)	[1100;1400)	[1400;1700)	[1700;2000]
Ūkio bankas	62,9	147,6	196,1	215,0
	84,9	182,0	201,9	203,8
	100,3	209,9		221,7
	125,2			190,2
Kintamųjų skaičius n_i	4	3	2	4
Kintamųjų suma $\sum i$	373,300	539,500	398,000	830,700
Intervalo vidurkis \bar{x}_i	93,325	179,833	199,000	207,675
Visų imčių didumo suma N	13			
Visų elementų suma	2142			
Visų imčių vidurkis \bar{X}	164,731			
Intervalų kiekis k	4			
Visų kvadratų suma Q	35401,568			
Grupių kvadratų suma Q_a	30804,986			
Vidinė kvadratų suma Q_r	4596,582			
Dispersijos įvertis S_r	510,731			
Dispersijos įvertis S_a	10268,329			
Fišerio skirstinys F	20,105			
$F_{0,95}(3, 9)$	8,8929	turi įtakos		

Fizinių asmenų indėlių intervalas	[100;185)	[185;270)	[270;355)	[355;440]
Parex bankas	148,0	327,3	644,1	700,1
	174,7	422,0		740,5
	210,4	726,6		751,6
	267,0	750,7		
		546,5		
Kintamųjų skaičius n_i	4	5	1	3
Kintamųjų suma $\sum i$	800,100	2.773,100	644,100	2.192,200
Intervalo vidurkis \bar{x}_i	200,025	554,620	644,100	730,733
Visų imčių didumo suma N	13			
Visų elementų suma	6410			
Visų imčių vidurkis \bar{X}	493,038			
Intervalų kiekis k	4			
Visų kvadratų suma Q	701468,451			
Grupių kvadratų suma Q_a	554705,129			
Vidinė kvadratų suma Q_r	146763,322			
Dispersijos įvertis S_r	16307,036			
Dispersijos įvertis S_a	184901,710			
Fišerio skirstinys F	11,339			
$F_{0,95}(3, 9)$	8,8929	turi įtakos		

Fizinių asmenų indėlių intervalas	[100;165)	[165;230)	[230;295)	[295;360]
Medicinos bankas	18,5	77,1	82,6	88,3
	25,9	80,6	95,5	95,1
	33,6		99,8	93,9
	52,7			
	68,3			
Kintamųjų skaičius n_i	5	2	3	3
Kintamųjų suma $\sum i$	199,000	157,700	277,900	277,300
Intervalo vidurkis \bar{x}_i	39,800	78,850	92,633	92,433
Visų imčių didumo suma N	13			
Visų elementų suma	912			
Visų imčių vidurkis \bar{X}	70,146			
Intervalų kiekis k	4			
Visų kvadratų suma Q	9619,852			
Grupių kvadratų suma Q_a	7763,134			
Vidinė kvadratų suma Q_r	1856,718			
Dispersijos įvertis S_r	206,302			
Dispersijos įvertis S_a	2587,711			
Fišerio skirstinys F	12,543			
$F_{0,95}(3, 9)$	8,8929	turi įtakos		

Fizinių asmenų indėlių intervalas	[370;485)	[485;600)	[600;715)	[715;830]
Danske bankas	1280,3	1768,3	2535,8	2827,0
	1430,2	1943,0	2794,0	2836,4
	1595,1	2118,1		
		2293,2		
		2432,9		
		2685,6		
Kintamųjų skaičius n_i	3	6	2	2
Kintamųjų suma $\sum i$	4.305,600	13.241,100	5.329,800	5.663,400
Intervalo vidurkis \bar{x}_i	1.435,200	2.206,850	2.664,900	2.831,700
Visų imčių didumo suma N	13			
Visų elementų suma	28540			
Visų imčių vidurkis \bar{X}	2195,377			
Intervalų kiekis k	4			
Visų kvadratų suma Q	3625655,403			
Grupių kvadratų suma Q_a	2985114,608			
Vidinė kvadratų suma Q_r	640540,795			
Dispersijos įvertis S_r	71171,199			
Dispersijos įvertis S_a	995038,203			
Fišerio skirstinys F	13,981			
$F_{0,95}(3, 9)$	8,8929	turi įtakos		

Fizinių asmenų indėlių intervalas	[130;225)	[225;320)	[320;415)	[415;510]
Nordea bankas	636,3	1318,9	1495,7	2292,0
	717,3		1681,2	2457,0
	543,3		1999,3	2440,1
	900,0			
	806,6			
	1084,9			
Kintamųjų skaičius n_i	6	1	3	3
Kintamųjų suma $\sum i$	4.688,400	1.318,900	5.176,200	7.189,100
Intervalo vidurkis \bar{x}_i	781,400	1.318,900	1.725,400	2.396,367
Visų imčių didumo suma N	13			
Visų elementų suma	18373			
Visų imčių vidurkis \bar{X}	1413,277			
Intervalų kiekis k	4			
Visų kvadratų suma Q	7661652,689			
Grupių kvadratų suma Q_a	5596176,456			
Vidinė kvadratų suma Q_r	2065476,233			
Dispersijos įvertis S_r	229497,359			
Dispersijos įvertis S_a	1865392,152			
Fišerio skirstinys F	8,128			
$F_{0,95}(3, 9)$	8,8929	neturi įtakos		

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.